

**T.C. FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI PROGRAMI**

**GELENEKSEL SANATLARDA KULLANILAN
STİLİZE ÇİÇEK MOTİFLERİNİN TARİHÇESİ**

SANATTA YETERLİK TEZİ

HAMİDE NUR ÖZSOY

İSTANBUL 2021

**T.C. FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI PROGRAMI**

**GELENEKSEL SANATLARDA KULLANILAN
STİLİZE ÇİÇEK MOTİFLERİNİN TARİHÇESİ**

SANATTA YETERLİK TEZİ

**HAMİDE NUR ÖZSOY
(141301002)**

**Danışman
(Dr. Öğr. Üyesi Mustafa N. ÇELEBİ)**

İSTANBUL 2021

28/01/2021

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı'nda 141301002 numaralı Hamide Nur ÖZSOY'un hazırladığı "Geleneksel Sanatlarda Kullanılan Bitkisel Motiflerin Tarihçesi" konulu Sanatta Yeterlik tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 28/01/2021 Perşembe günü saat 11:00'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20... tarihinde, saat ...:.... da yapılacaktır.

Tez Adı Değişikliği Yapılması Halinde: Tez adının "Geleneksel Sanatlarda Kullanılan Stilize Çiçek Motiflerinin Tarihçesi" şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Tarih	İmza
(Danışman) Dr. Öğr. Üyesi Mustafa N. ÇELEBİ	28/ 01/2021	KABUL
Prof. Dr. İlhan ÖZKEÇECİ.	28/ 01/2021	KABUL
Prof. Dr. Faruk TAŞKALE	28/ 01/2021	KABUL
Dr. Öğr. Üyesi Latife AKTAN ÖZEL	28/ 01/2021	KABUL
Dr. Öğr. Üyesi Nihal ARACI	28/ 01/2021	KABUL

BEYAN/ ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Hamide Nur ÖZSOY

İmza

GELENEKSEL SANATLARDA KULLANILAN STİLİZE ÇİÇEK MOTİFLERİNİN TARİHÇESİ

Hamide Nur ÖZSOY

ÖZET

Geleneksel sanatlarda kullanılan stilize çiçek motiflerinin tarihçesi, insanlığın yeryüzündeki varlığıyla başlamıştır. Yaşantımızın her alanında yer alan ve büyük öneme sahip bitkiler, sanatımızın da bütün dallarında kullanılmışlardır.

Geleneksel sanatlar, kendine özgü değerlerini asırlar boyunca koruyarak ilerlemesinin yanında yüzyıllar boyunca birçok medeniyeti etkileyerek ve onlardan da etkilenerek gelişmiştir. Orta Asya başta olmak üzere, Anadolu, Çin, İran, Mezopotamya, Mısır, Yunan, Roma, Bizans medeniyetleri geleneksel sanatlarımızın şekillenmesinde etkili olmuşlardır. Zengin kültürel ve sanatsal yapıya sahip olmamız bu birikimin sonucudur. Araştırmamızda, geleneksel sanatlarda kullanılan stilize çiçek motiflerinin farklı medeniyetlerde kullanılmış en eski örnekleri bulunarak yapıldığı yüzyıl ve motif şekline göre sınıflandırmalar yapılmıştır. Tarih boyunca irtibatta olduğumuz kültürlerdeki ortak motifler tespit edilmeye çalışılmış ve 16. yüzyıl geleneksel sanatlarımızın farklı dallarındaki benzerleriyle karşılaştırmalar yapılmıştır. Böylece geleneksel sanatlarda kullanılan stilize çiçek motiflerinin geçirdikleri aşamalarla birlikte tarihçeleri aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler; Geleneksel Sanatlar, Bitkisel Motifler, Çiçek, Hatayi, Penç, Stilize Motif, Helezon.

HISTORY OF STYLIZED FLORAL MOTIFS USED IN TRADITIONAL ARTS

Hamide Nur ÖZSOY

ABSTRACT

The history of stylized floral motifs used in traditional arts started with the existence of humans on earth. Plants which have great importance in all areas of our lives, have also guided our art and have been used in every branch in our arts.

Traditional arts have progressed by preserving their unique values for centuries while affecting many civilizations and influenced by them over the centuries. The civilizations of Anatolia, China, Iran, Mesopotamia, Egypt, Greek, Roman and Byzantine, especially Central Asia, have been effective in shaping our traditional arts. Our rich cultural and artistic structure is the result of this accumulation. In our research, the oldest examples of stylized floral motifs that are used in our traditional arts which are used in different civilizations were found and classified by centuries which belongs and the motif shape. The common floral motifs in the cultures that we have interacted with throughout history have been tried to be determined and the opportunity to compare them with their counterparts in different branches of our 16th century traditional arts has been found. Thus, the history of the stylized floral motifs used in our traditional arts, along with the stages they have passed throughout history, has been tried to be illuminated.

Keywords; Traditional Arts, Floral Motifs, Flower, Hatayi, Penç, Stylized Motif, Spiral.

ÖNSÖZ

Yeryüzünde var oluşumuzdan bu yana bitkiler hayatımızın önemli bir parçası olmuşlardır. Besin kaynağı olarak, hastalıklara karşı koruyucu veya tedavi amaçlı, barınma ve günlük kullanım eşyalarımızı yaparken hammadde olarak kolayca ulaşabildiğimiz bitkileri kullanırız. Tabiattaki yüzbinlerce çeşit bitki içinde çiçekli olanlar her zaman daha fazla ilgi odağı olmuştur. Bizlere sağladıkları faydaların yanında, ilâhî tasarımları, güzellikleri, renkleri ve kokuları ile de ruhumuza hitap ederek, ilham kaynağı olurlar.

Geleneksel sanatlarımız, nesilden nesile aktardığımız kültürel değerlerimiz, inanç sistemlerimiz ve sanatsal birikimimizi yansıtır. Kökeni asırlar öncesine dayanan sanatımızda kullanılan birçok çiçek motifi vardır ve geleneksel sanatlarımızın temelini oluştururlar. Yaptığımız hemen her eşyayı güzelleştirmek için yüzyıllardır çiçek tasarımları kullanırız. Türkler milâttan önceki tarihlerden bu yana yaşayış biçimlerini, hayata bakış açılarını, zevklerini, duygularını, güçlü bir gözlem gücü, sabır ve yetenekle birleştirerek çiçek motifleriyle dile getirmişlerdir.

Araştırmamıza, geleneksel sanatlarımız için vazgeçilmez önemi olan stilize çiçek motiflerinin tarihî yolculuklarına ışık tutabilmek amacıyla başlanmıştır. Türk sanatı, tarih boyunca birçok medeniyet üzerinde kalıcı izler bıraktığı gibi onlardan da etkilenerek ilerlemiştir. Yüzyıllar boyunca bulunduğumuz coğrafyaların ve irtibatta olduğumuz toplumların sayısı oldukça fazla olduğu için, tez konumuz çok geniş kapsamlı bir boyut kazanmıştır. Konuyu ayrıntılı, ama aynı zamanda kolay anlaşılır hale getirmek amacıyla, çiçek motiflerinin geçmişte yapılmış ilk örneklerini bularak, farklı medeniyetlerde yapılmış benzerlerini de yüzyıllara göre ekleyip, 16. asırda yapılmış olan motiflerle kıyaslama yapabileceğimizi düşündük. Böylece motiflerin yüzyıllar boyunca ne şekilde ve hangi tasarımlar içerisinde yer aldığını, aynı motifin, farklı coğrafyalarda ve toplumlarda nasıl kullanıldığını ortaya çıkarmayı ve farklı

medeniyetlerde kullanılan ortak motifleri tespit ederek tarihçelerini aydınlatabileceğimizi umut ettik.

Bu amaçlarla, çalışmaya ilk olarak tarih boyunca kullanılan bir ticarî güzergâh olmasının yanı sıra farklı kültürlerden gezgin ve sanatçıların takip ettiği İpek Yolu üzerindeki keşif kayıtları, gezi ve arkeolojik çalışmaların yer aldığı nadir kitapları internet üzerinden araştırarak başladık. Toyobunko dijital arşivi olarak adlandırılan bu kütüphanede, yüzyıllar öncesinden günümüze ulaşmış yazılı belgeler, tapınak duvarlarındaki resimler, ahşap, cam ve madeni eşyalar ile kumaş parçalarının fotoğrafları ve bilgileri yer almaktadır.

Çiçek motiflerinin en eski örnekleriyle yüzyıllar boyunca yapılmış diğer benzerlerini bulabilmek amacıyla çevrim içi katalog tarama bölümleri olan ve eser bilgi ve görüntülerine ulaşım izni veren müzelerin internet adreslerinde araştırma yapılmıştır. Bu müzeler: Metropolitan Müzesi (New York), British Müzesi (İngiltere), Aga Khan Müzesi (Kanada), Hermitage Müzesi (Sen Petersburg), Victoria Albert Müzesi (Londra), Bergama Müzesi (Almanya), National Müzesi (Suriye), Egyptian Müzesi (Mısır), İslam Sanatları Müzesi (Malaysia), Worcester Sanat Müzesi (America), Kyoto Ulusal Müzesi (Japonya), Asya Sanatları Müzesi (Berlin), Lacma Los Angeles Sanat Müzesi, Cleavland Sanat Müzesi (Amerika), Loure Müzesi (Paris), Ulaanbaatar Müzesi (Moğolistan), Özgür Sanat Galerisi ve Arthur M. Sackler Galerisi (Washington), Chicago Sanat Enstitüsü, Los Angeles County Sanat Müzesi, Victoria Albert Müzesi (Londra), Dunhang Müzesi (Çin). Bu müzelerde geleneksel sanatlarımızın gelişmesinde etkili olmuş, Çin, İran, Yunan, Roma, Bizans, Mısır ve Mezopotamya medeniyetlerinden günümüze ulaşmayı başaran mimarî yapılar, seramik, resim, taş, cam, deri, ahşap, metal, dokuma ve kitap sanatlarındaki tezyînatlar, milâttan önceki tarihlerden başlayarak taranmış ve bitkisel motifler ayıklanmaya çalışılmıştır. Geleneksel sanatlarımızdaki stilize çiçek motiflerinin ne yönde ilerlediğini, değişimlerinin ve gelişimlerinin nasıl olduğunu ortaya çıkarmak maksadıyla, benzer motifler farklı yüzyıllarda, farklı toplulukların kullandığı eşyalar üzerinde bulunmaya çalışılmıştır.

Geçmişten günümüze ulaşmış sanat eserlerinin yer aldığı Topkapı Sarayı Müzesi, Ayasofya Camii, Sadberk Hanım Müzesi, Büyük Saray Mozaikleri Müzesi,

Çinili Köşk, Arkeoloji Müzesi, Şark Eserleri Müzesi, Türk İslâm Eserleri Müzesi ziyaret edilmiş ve bitkisel motif içeren eserleri fotoğraflama imkânı bulunmuştur. Ayrıca geleneksel sanatlarımızın en nadide örneklerinin olduğu ve yapım tarihleri 16. yüzyıla dayanan Rüstem Paşa Camii, Kılıç Ali Paşa Camii, Atik Valide Camii ve Süleymaniye Camii' ne gidilerek, bitkisel tezyînatların fotoğrafları çekilmiş ve tasnif edilerek, araştırmaya dâhil edilmiştir.

Orta Asya sanatı, Türk ve dünya sanat tarihî ile ilgili her türlü tez, makale, bildiri, ansiklopedi ve kitap araştırılmıştır. Eserlerin birçoğu satın alma yöntemiyle elde edilmeye çalışılmıştır. Araştırmalar amacıyla Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi kütüphanesi ziyaret edilmiştir.

Yurt dışındaki müzelerden elde edilen resimler, İstanbul'da bulunan müze ve tarihî yapılardan çekilen fotoğraflarla birleştirilerek tezyînatlardaki tasarımlardan, helezonların yanı sıra, yaprak, hatayî ve penç motifleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Yerli ve yabancı müzelerde incelenen eser sayısının çok fazla olması ve uzun zaman alması aynı zamanda konuyla alakalı yeterli kaynak eser bulunmaması tezin yazım aşamasını zorlaştırmıştır.

Yüksek lisansımdan bu yana öğrencisi olduğum danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Nasûhi Çelebi başta olmak üzere, derin bilgi birikimleriyle yardımlarını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Latife Aktan Özel, Prof. Dr. İlhan Özkeçeci ile Prof. Dr. Faruk Taşkale hocalarıma ve bizlere her türlü araştırma imkânını sağlayan sayın dekanımız Prof. Dr. M. Hüsrev Subaşı' na şükranlarımı sunarım.

Zeytinburnu 2021

Hamide Nur ÖZSOY

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
TABLO LİSTESİ	xi
RESİM LİSTESİ	xii
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	xx
KISALTMALAR.....	xxiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
1. GELENEKSEL SANATLARIMIZDA KULLANILAN STİLİZE BİTKİSEL MOTİFLER.....	4
1.1. STİLİZE ÇİÇEKLER ve STİLİZASYON	5
1.2. HATÂYÎ.....	6
1.2.1. Penç.....	7
1.2.2. Gonca.....	8
1.2.3. Yapraklar.....	8
İKİNCİ BÖLÜM	10
2. İSLÂMİYET ÖNCESİ VE SONRASI DÖNEMLERDE TÜRK SANATINDA BİTKİSEL UNSURLAR.....	10
2.1. İSLÂMİYET ÖNCESİ DÖNEM	10
2.2. İSLÂMİYET SONRASI DÖNEM.....	17
2.3. GELENEKSEL SANATLARIMIZ.....	22
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	33
3. GELENEKSEL SANATLARDA KULLANILAN STİLİZE ÇİÇEK MOTİFLERİNİN TARİHÇESİ.....	33
3.1. TÜRK SANATINI ETKİLEYEN KÜLTÜRLERDE BİTKİSEL MOTİFLER	34

3.2. 16. YÜZYILDA GELENEKSEL SANATLARIMIZDA KULLANILAN STİLİZE ÇİÇEK MOTİFLERİNİN FARKLI KÜLTÜRLERDEKİ BENZER ÖRNEKLERİYLE YÜZYILLARA GÖRE KARŞILAŞTIRILMALARI	49
3.2.1. Helezonlar	49
3.2.2. Yaprak Motifleri	63
3.2.3. Hatâyî Motifleri.....	78
3.2.4. Penç Motifleri	97
3.2.4.1. Üçlü Pençler	98
3.2.4.2. Dörtlü Pençler.....	106
3.2.4.3. Beşli Pençler.....	123
3.2.4.4. Altılı Pençler.....	139
3.2.4.5. Sekizli Pençler.....	163
SONUÇ.....	194
KAYNAKÇA	198
DİZİN	212
EKLER.....	214
Eser 1	214
Eser 2.....	215
ÖZGEÇMİŞ.....	216

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Yüzyıllara Göre Yaprak Motifleri	170
Tablo 2. Yüzyıllara Göre Lotus Kökenli Hatâyî Motifleri.....	171
Tablo 3. Yüzyıllara Göre Şakayık Kökenli Hatâyî Motifleri.....	172
Tablo 4. Yüzyıllara Göre Üçlü Penç Motifleri	173
Tablo 5. Yüzyıllara Göre Dörtlü Penç Motifleri	174
Tablo 6. Yüzyıllara Göre Dörtlü Penç Motifleri	175
Tablo 7. Yüzyıllara Göre Beşli Penç Motifleri	176
Tablo 8. Yüzyıllara Göre Beşli Penç Motifleri	177
Tablo 9. Yüzyıllara Göre Altılı Penç Motifleri	178
Tablo 10. Yüzyıllara Göre Altılı Penç Motifleri	179
Tablo 11. Yüzyıllara Göre Altılı Penç Motifleri.....	180
Tablo 12. Yüzyıllara Göre Sekizli Penç Motifleri	181
Tablo 13. Yaprak Motif Çizimleri	182
Tablo 14. Lotus Kökenli Hatâyî Motif Çizimleri.....	183
Tablo 15. Şakayık Kökenli Hatâyî Motif Çizimleri.....	184
Tablo 16. Üçlü Penç Motif Çizimleri	185
Tablo 17. Dörtlü Penç Motif Çizimleri	186
Tablo 18. Dörtlü Penç Motif Çizimleri	187
Tablo 19. Beşli Penç Motif Çizimleri	188
Tablo 20. Beşli Penç Motif Çizimleri	189
Tablo 21. Altılı Penç Motif Çizimleri	190
Tablo 22. Altılı Penç Motif Çizimleri	191
Tablo 23. Altılı Penç Motif Çizimleri	192
Tablo 24. Sekizli Penç Motif Çizimleri.....	193

RESİM LİSTESİ

Sayfa

Resim 1. 16. yy. Dîvân-ı Muhibbî.....	8
Resim 2. 16. yy. Karahisarî Mushaf-ı Şerifi	9
Resim 3. M. Ö. 40- 70. yüzyıllar, Türkmenistan, Aktepe, Toprak Kap.....	12
Resim 4. 7- 9. yüzyıllar, Bin Buda Mağaraları, Uygur Duvar Resmi.....	15
Resim 5. 7- 8. yüzyıllar, Orta Asya Turfan, Socle Tapınağı.....	17
Resim 6. 11. yy. Diyarbakır Ulu Camii	19
Resim 7. Resim 6' dan ayrıntı	19
Resim 8. 16. yy. Osmanlı Dönemi, İznik, Seramik Mezar Taşları	21
Resim 9. <i>Vitis vinifera</i> (Asma).....	50
Resim 10. <i>Pteridophyta</i> (Eğrelti Otu)	52
Resim 11. <i>Pteridophyta</i> (Eğrelti Otu)	52
Resim 12. Fibinocci Spirali.....	53
Resim 13. Arşimet Spirali	54
Resim 14. M.Ö. 1. binyılın ilk yarısı, Kuzey Osetya, İskit Dönemi, Bronz Bilezik..	56
Resim 15. M.Ö. 6-8. yüzyıllar, Altaylar, Mimarî Parça.....	56
Resim 16. M. Ö. 5. yy. Pazırık Buluntuları, Güney Sibirya, Deri Kemer	56
Resim 17. M. Ö. 1- 4. yüzyıllar, Çin Sincan, Ahşap Sehpa Parçası	57
Resim 18. 4- 6. yüzyıllar, Mısır, Dokuma Kumaş	57
Resim 19. 5- 7. yüzyıllar, İran, Sâsânî, Gümüş ve Altın Vazo	58
Resim 20. 6. yüzyıl, Sâsânî Dönemi, Mezopotomya, Duvar Dekorasyonu Parçası ..	59
Resim 21. 8. yüzyıl, Bezeklik 12. Tapınak, Diz Çöken Buda, Duvar Resmi	59
Resim 22. 8. yüzyıl, Emevî Dönemi, İspanya Cordoba, Kurtuba Camii, Mozaik.....	59
Resim 23. 11. yüzyıl, Mısır, Cam Vazo	60
Resim 24. 13. yy. İran, Turkuaz Seramik Kâse	60
Resim 25. 13. yy. Topkapı Sarayı, Varka ile Gülşah	61

Resim 26. 16. yy. Osmanlı, İstanbul, İpekli ve Altınlı, Dokuma.....	62
Resim 27. <i>Peony sp.</i> (Şakayık Yaprağı).....	67
Resim 28. <i>Peony sp.</i> (Şakayık Yaprağı).....	67
Resim 29. <i>Acer negundo</i> (Akçaağaç Yaprağı).....	67
Resim 30. <i>Acer buergerianum</i> (Akçaağaç Yaprağı).....	67
Resim 31. M.Ö. 4-5. yüzyıllar, Altay Bölgesi, Keçe Örtü.....	68
Resim 32. M. Ö. 1. yy. Orta Asya, Noin Ula Kurganı, Yün Kumaş.....	69
Resim 33. M. Ö. 1- 4. yüzyıllar, Orta Asya, Niya Harabeleri, Stuko	69
Resim 34. M. S. 4- 5. yy. Avrupa, Kırım, Hun Dönemi, Gümüş Broş.....	69
Resim 35. 4. ve 9. yüzyıllar arasında, Mısır, Yün ve Keten Dokuma Örtü	70
Resim 36. 6. yy. Sâsânî, Mezopotamya, Stuko.....	71
Resim 37. 9. yy. Tang Hanedanlığı, Çin, Seramik Tabak.....	71
Resim 38. 9- 10. yüzyıllar, İran Nişabur, Taş Oyma Kandil	71
Resim 39. 12. yy. Song Hanedanlığı, Çin, Seramik Sürahi	72
Resim 40. 13. yy. İlhanlı Dönemi, İran, Seramik	72
Resim 41. 13-14. yüzyıllar, Orta Asya, Yünlü Dokuma	72
Resim 42. 14. yy. Orta Asya Özbekistan, Bibi Hanım Camii, Sırlı Seramik Pano ...	73
Resim 43. 12. yy. Suriye, Seramik Tabak.....	73
Resim 44. 12. yy. Orta Asya, İpek Örtü.....	74
Resim 45. 13-14. yüzyıllar, Moğolistan, Kara Kurum, Seramik Tabak	74
Resim 46. 14. yy. Beylikler Dönemi, Zahriye Tezhibi	75
Resim 47. 14. yy. İran, Kâğıt Üzerine, Mürekkep, Opak Suluboya ve Altın	75
Resim 48. 16. yy. Osmanlı, III. Murat Tuğrası	76
Resim 49. 16. yy. Osmanlı, Mushaf-ı Şerîf, Hatime Sayfası	77
Resim 50. <i>Nelumbo sp.</i> (Lotus).....	78
Resim 51. <i>Nelumbo sp.</i> (Lotus).....	79
Resim 52. <i>Nymphaea sp.</i> (Nilüfer).....	79
Resim 53. <i>Nelumbo sp.</i> (Lotus).....	80
Resim 54. <i>Paeonia officinalis</i> (Şakayık).....	80
Resim 55. Lotus Yaprağı.....	80
Resim 56. Şakayık Yaprağı.....	80
Resim 57. M. Ö. 19- 23. yüzyıllar, Asya, Afganistan, Bakır Alaşımli Mühür	82
Resim 58. M. Ö. 13- 16. yüzyıllar, Mısır, Seramik Mühür.....	82

Resim 59. M. Ö. 4.- 3. yüzyıllar, Rusya, Kazak Köyü, Altın Kıyafet Süsü	83
Resim 60. 7. yy. Kudüs, Mescid-i Aksa, İç Tezyînat	83
Resim 61. 8- 9. yüzyıllar, Türkistan, Turfan Bölgesi, Bezeklik, Kumaş Parçaları....	84
Resim 62. 6- 9. yüzyıllar, Tang Hanedanlığı, Çin, Gümüş Takılar	84
Resim 63. 9. yy. Turfan, Sincan Özerk Bölgesi, Çin İpek Üzerine Boyama.....	85
Resim 64. 10. yy. Abbâsî Dönemi, Kur'an-ı Kerim Yapağı	85
Resim 65. 12- 14. yüzyıllar, Orta Asya, İpek İşlemeli Örtü.....	86
Resim 66. Resim 65' den Ayrıntı	86
Resim 67. Resim 65' den Ayrıntı	86
Resim 68. 13. yüzyıl, Çin, Güney Song Hanedanlığı Dönemi, Porselen Kâse.....	87
Resim 69. Resim 68' den Ayrıntı	87
Resim 70. Resim 68' den Ayrıntı	87
Resim 71. 13. yy. Sivas, Divriğ Ulu Camii, Taş Tezyînat.....	88
Resim 72. 13. yüzyıl, Yuan Hanedanlığı, Çin, İpek Üzerine Resim	88
Resim 73. 13. yy. Orta Asya, Desenli İpek Dokuma	89
Resim 74. 13. yy. Çin, Güney Song Hanedanlığı, Kırmızı Lake Tütsü Kutusu	89
Resim 75. 13. yy. Sibiryaya, Moğol İmparatorluğu, Altın Tas	90
Resim 76. 13. yy. İran, Sütunlu Çini Mihrap	90
Resim 77. 14. yy. Yuan Hanedanlığı, Porselen Vazo	91
Resim 78. 4. yy. İran, Kâğıt üzerine Resim	91
Resim 79. 14. yy. İran, İlhanlı Dönemi, Duvar Kaplama Çini Plaka.....	92
Resim 80. 14. yüzyılın ilk yarısı, Suriye, Cami Lambası, Cam.....	92
Resim 81. 14. yy. Katı', Osmanlı, Kasîde-i Bürde	93
Resim 82.15. yy. Çin, Porselen Vazo.....	94
Resim 83. 15. yy. Osmanlı, Fatih Dönemi Deri Cilt Kapağı Tezyînatı	94
Resim 84. 6. yy. Osmanlı, Dîvân-ı Muhibbî	95
Resim 85. 16. yy. Osmanlı, Üsküdar Şemsi Ahmet Paşa Camii, Revzen.....	96
Resim 86. <i>Xyris ambigua</i>	98
Resim 87. <i>Sagittaria falcata</i>	98
Resim 88. <i>Sagittaria latifolia</i>	99
Resim 89. 7- 9. yüzyıllar, Turfan, Bezeklik, Duvar Resmi.....	99
Resim 90. 11- 12. yüzyıllar, Song Hanedanlığı, Çin, İpek Dokuma Halı.....	100
Resim 91. 12- 14. yüzyıllar, Orta Asya, Dokuma Üzerine İpek İşlemeli Örtü	100

Resim 92. 13. yy. İran, Kâğıt Üzerine Mürekkep	101
Resim 93. 14. yüzyıl başı, İlhanlı Dönemi, Seramik	101
Resim 94. 14. yy. Suriye, Kâğıt Üzerine Sulu Boya ve Altın.....	102
Resim 95. 15. yy. Osmanlı, II. Beyazıt Dönemi, Serlevha Tezhibi.....	102
Resim 96. 15. yy. Osmanlı, Fatih Dönemi, Cilt Kapağı Tezyînatı	103
Resim 97. 15. yy. Osmanlı, Fatih Dönemi, Baba Nakkaş Üslûbu Tezyînat	103
Resim 98. 15. yy. Sedef ve Altın Kemer Süsü.....	104
Resim 99. 16. yy. Osmanlı, Desenli Dokuma	104
Resim 100. 16. yy. Osmanlı, Çelik Kısa Kılıç.....	104
Resim 101. 16. yy. Osmanlı Dönemi, Mushaf-ı Şerîf.....	105
Resim 102. <i>Ixora sp.</i>	106
Resim 103. <i>Frasera speciosa</i>	106
Resim 104. M. Ö. 8. yüzyıl, Yunan, Geometrik Dönem, Pişmiş Toprak Vazo.....	107
Resim 105. M. Ö. 7-8. yüzyıllar, İran, Demir Çağı, Bronz İğne	107
Resim 106. M. Ö. 7. yy. Anadolu Efes, Altın Mücevher Plaka.....	107
Resim 107. M. Ö. 4- 5. yüzyıllar, Hun Pazırık Kurganı, Yün Halı	108
Resim 108. M. Ö. 2-3. yüzyıllar, Kuzey Irak, Çömlek Parçası	108
Resim 109. M. Ö. 1- 4. yüzyıllar, Niya Harabeleri, Orta Asya, Ahşap Sehpa.....	109
Resim 110. M.Ö. 1. yy. Moğolistan, Hun, İşlemeli Yün Kumaş.....	109
Resim 111. M. S. 2. yy. Roma Dönemi Toprak Kandil.....	110
Resim 112. 5. yy. Mısır, Antik Mısır Dokuması, Yün ve Keten	110
Resim 113. 6. yy. Orta Asya, Avar Dönemi, Altın Vazo.....	110
Resim 114. 6. yy. Mezopotamya, Sâsânî, Stuko Mimarî Plaka	111
Resim 115. 9. yy. Abbâsî, Irak, Sırlı Kâse.....	111
Resim 116. 12- 13. yüzyıl Selçuklu Dönemi, İran, İsfahan, Sırlı Çömlek Kâse.....	112
Resim 117. 12. yy. Asya Çin, Porselen Vazo	112
Resim 118. 15. yy. Osmanlı, II. Beyazıt Dönemi, Kur'an-ı Kerîm	113
Resim 119. 15. yy. Osmanlı Dönemi, Kur'an-ı Kerîm, Levha Tezhibi.....	114
Resim 120. 6. yy. İskender Paşa Camii Revzen.....	114
Resim 121. <i>Oenothera laciniata</i>	114
Resim 122. <i>Oenothera linifolia</i>	114
Resim 123. <i>Lavatera thuringiaca</i> (Tarla Saracağı).....	115
Resim 124. M. Ö. 3- 2. bin yıllar, Bronz Çağı, Türkmenistan, Mühür.....	115

Resim 125. M.Ö. 1. yy. Mısır ve Roma, Cam Kakma Mozaik	116
Resim 126. M. S. 3-10. yüzyıllar, Mısır, Deri Ayakkabı Parçası	117
Resim 127. M. S. 366, Çin, Tung-Huang Tapınakları, Duvar Resmi.....	117
Resim 128. 5. yy. Mısır, Keten- Yün Karışımı Dokuma	117
Resim 129. 6. yüzyıl, Mezopotomya, Ctesiphon, Sâsânî, Kabartma Stuko.....	118
Resim 130. 9- 10. yüzyıllar, Orta Doğu, İran, Cam bardak	119
Resim 131. 12. yy. Kazakistan, Taraz, Ayşe Bîbî Türbesi, Tuğla Tezyinat	119
Resim 132. 14. yy. Tercüme-i Tarih-i Taberi, Zahriye Sayfası	120
Resim 133. 16. yy. İznik Seramik Vazo.....	120
Resim 134. 16. yy. Kur'an-ı Kerîm, Zahriye Sayfası	121
Resim 135. 16. yy. 16. yüzyıl, İstanbul, Kâğıt Üzerine Ebru	122
Resim 136. 16. yy. Selimiye Camii, Revzen.....	122
Resim 137. <i>Miyosotis sp.</i> (Unutma Beni Çiçeği).....	123
Resim 138. M. Ö. 40. yüzyıl, Kuban Bölgesi, Rusya, Altından Kolye.....	124
Resim 139. M. Ö. 14. yy. Amenhotep III. Dönemi, Mısır, Takı.....	124
Resim 140. M. Ö. 7- 6. yüzyıllar, İzmir, Ege Bölgesi, Seramik Çölek Parçası	124
Resim 141. M. S. 1 yüzyılın ilk yarısı Roma, Mermer Sütun.....	125
Resim 142. 6- 9. yüzyıllar, Tang Hanedanlığı, Gümüş Kutu.....	125
Resim 143. 9- 10. yüzyıllar, Tang Hanedanlığı, Kâğıttan Motifler	125
Resim 144. 8- 9. yüzyıllar, Bezeklik Turfan Bölgesi, Uygur El Yazması.....	126
Resim 145. 10. yy. İran Nishabur, Mukarnas Parçası, Stuko.....	126
Resim 146. 11- 12. yüzyıllar, Song Hanedanlığı Çin, Gümüş Kase.....	127
Resim 147. 13. Beyşehir Kubadabad Sarayı, Çini	127
Resim 148. 14. yy. Osmanlı, Beylikler Dönemi, Mesnevî	127
Resim 149. 14. yy. Yuan Hanedanlığı, Çin, İşlemeli İpek Dokuma.....	128
Resim 150. 15. yy. Osmanlı, Mecmaül Acaib'den Tezyînat Örneği	128
Resim 151. 16. yy. Osmanlı, İskender Paşa Camii, Revzen	128
Resim 152. 16. yy. Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi, Kadın Mezar Taşı.....	129
Resim 153. 16. yy. Osmanlı Dönemi, II. Selim Minyatürü	130
Resim 154. 16. yy. Osmanlı, Dîvân-ı Muhibbî.....	130
Resim 155. <i>Hoya Carnosa</i> (Mum Çiçeği)	131
Resim 156. <i>Pentas lanceolata</i> (Beşiz Çiçeği).....	131
Resim 157. M. Ö. 7-8. yüzyıllar, Doğu Kazakistan, Altın Süs Eşyası.	131

Resim 158. M. Ö. 5- 6. yüzyıllar, Yunan Çömlek Parçası.....	132
Resim 159. M. Ö. 3. yy. Mısır, Kakma Cam Dekorasyon Parçası	132
Resim 160. M. Ö. 2-3. yüzyıllar, Mısır, Seramik Kâse.....	132
Resim 161. M. Ö. 2. yy. Helenistik Dönem, Roma, Gümüş Süs Eşyaları.....	133
Resim 162. M.Ö. 1. yy. Helenistik Dönem, Yunan, Toprak Kandil.....	133
Resim 163. M. S. 8. yy. Ürdün, Meşatta Sarayı, Taş Tezyinat.....	134
Resim 164. M. S. 8. yüzyıl, İspanya, Endülüs Emevî, Kurtuba Camii.....	134
Resim 165. 10. yy. Sincan Özerk Bölgesi Çin, İpek Üzerine Boyama.....	134
Resim 166. 12- 13. yüzyıllar Çin, Song ya da Yuan Hanedanlığı, İpek Dokuma ...	135
Resim 167. 14. yy. Mısır ya da Suriye, Pirinç ve Gümüş İşlemeli Kap	135
Resim 168. 15. yy. Çin, Ming Dönemi, Porselen	135
Resim 169. 15. yy. Memlûk Dönemi Kur'an-ı Kerîm.....	136
Resim 170. 5. yüzyıl, Çin, Ming Hanedanlığı, Porselen Kase.....	136
Resim 171. 15. yy. Bursa Yeşil Camii, Müezzin Mahfili, Çini.....	136
Resim 172. 16. yy. Osmanlı, Süleymanâme, Minyâtür	138
Resim 173. 16. yüzyıl, Osmanlı, Kur'an-ı Kerîm Ünvan Sayfası.....	138
Resim 174. <i>Narcissus L.</i> (Nergis)	139
Resim 175. <i>Anemone</i> (Dağ Lalesi).....	139
Resim 176. <i>Ludwigia leptocarpa</i>	139
Resim 177. <i>Clematis sp.</i> (Orman Asması).....	139
Resim 178. M. Ö. 4. yy. Helenistik Dönem, Yunan, Gümüş ve Altından Takı.....	140
Resim 179. M. Ö. 4. yy. İskit Dönemi, Orta Asya, Bronz Kâse	140
Resim 180. M.Ö. 1. yy. Kuzey Moğolistan, Bronz Düğme	140
Resim 181. M. S. 1. yüzyılın Başları, Roma Kültürü, Cam Süs Eşyası	141
Resim 182. 6. yy. İran, Sasani, Yün- Pamuk Karışımı Dokuma	141
Resim 183. 7-9. yüzyıllar, Tibet İmparatorluğu, Orta Asya, Altın Plaka	141
Resim 184. 8- 9. yüzyıllar, Tang Dönemi, Kobalt Mavisli Seramik Tepsi.....	142
Resim 185. 7-9. yüzyıllar, Sincan Özerk Bölgesi, Orta Asya, Altın Plaka, Takı	142
Resim 186. 8. yy. Şam, Emevî Dönemi, Meşatta Sarayı, Taş Tezyinat.....	142
Resim 187. M. S. 8. yy. Astana Kazakistan Deri Eğer	143
Resim 188. 9. yy. Abbasî, Irak, Samerra, Sırlı Seramik Kap.....	143
Resim 189. 13 yy. Volga Bulgaristan, Altın Mücevherler.....	143
Resim 190. 15. yy. Suriye, Eczane Kavanozu, Çini	144

Resim 191. 15. yy. Sedef Kemer Süsü.....	145
Resim 192. 16. yy. Osmanlı Dönemi, Kur'an-ı Kerîm, Unvan Tezhibi	145
Resim 193. 16. yy. Üsküdar Şemsi Ahmet Paşa Camii, Revzen	145
Resim 194. 16. yy. Osmanlı, İznik, Altıgen Çini Pano.....	146
Resim 195. <i>Primula sp.</i> (Çuha Çiçeği)	146
Resim 196. <i>African violets</i> (Afrika Menekşesi).....	146
Resim 197. <i>Primula sp.</i> (Çuha Çiçeği)	146
Resim 198. <i>Primula acaulis</i> (Çuha Çiçeği)	146
Resim 199. M. Ö. 8- 9. yüzyıllar, Mezopotamya Asur, Fildişi Oyma Kapak	147
Resim 200. M. Ö. 1. yy. Roma, Cam Mozaik Kakma,	147
Resim 201. 7- 9. yüzyıllar, Orta Asya, Bin Buda Mağaraları, Dokuma	148
Resim 202. 7- 9. yüzyıllar, Çin, Tang Hanedanlığı Dönemi, Altın, Saç Süslemesi. 148	
Resim 203. 9. yy. Çin, Dunghang, Tang dönemi, İpek Üzerine Resim.....	149
Resim 204. 14. yy. Semerkant, Özbekistan, Seramik Pano	149
Resim 205. 14. yüzyılın ilk yarısı, Suriye, Cami Lambası, Cam.....	150
Resim 206. 14. yy. Beylikler Dönemi, Mesnevî, Hatime Sayfası,	150
Resim 207. 16. yy. Kanûnî Dönemi Kur'an-ı Kerîm, Hâtîme Sayfası	151
Resim 208. 16. yy. Osmanlı, III. Murat Tuğra.....	152
Resim 209. 16. yy. Osmanlı, İpek ve Yün Halı Seccade	152
Resim 210. 16. yy. Selimiye Camii, Revzen.....	153
Resim 211. <i>Liliacea scilla</i> (Ala Sümbül).....	155
Resim 212. <i>Triteleia ixioides</i>	155
Resim 213. <i>Lilium philadelphicum</i> (Zambak)	155
Resim 214. <i>Tulip Slyvestris</i> (Lale).....	155
Resim 215. M. Ö. 21. yy. civarı, Mezopotamya, Asur Duvar Panosu.....	156
Resim 216. M.Ö. 17. yy. Miken, Yunanistan, Altın diskler	156
Resim 217. M. Ö. 12-15. yüzyıllar, Marlık, İran, Altın Kadeh.....	156
Resim 218. M.Ö. 7. yy. Irak, Kalker Taşından Kapı Eşiği	157
Resim 219. M. S. 2. yy. Roma, Mozaik.....	158
Resim 220. M. S. 4. yüzyıl, Geç Roma, Galya, Zırh Parçası.....	158
Resim 221. 6- 7. yüzyıllar, Mısır, Saqqara, Kireçtaşı, Levha Parçası	158
Resim 222. 13. yy. Moğol İmparatorluğu, Cengiz Han, Gümüş Kâse	159
Resim 223. 13.14. yüzyıllar, İran veya Orta Asya, İpek Elbise.....	160

Resim 224. 15. yy. Antik Smyrna Sahasında Osmanlı Mezarı.....	160
Resim 225. 15. yy. İznik, Seramik Tabak.....	161
Resim 226. 16. yy. Osmanlı, Kur'an-ı Kerîm.....	161
Resim 227. 16. yy. Osmanlı, Üsküdar Kuşkonmaz Camii Revzen	162
Resim 228. <i>Cosmos bipinnatus</i> (Kozmoz).....	163
Resim 229. <i>Clematis sp.</i> (Orman Asması).....	163
Resim 230. <i>Cosmos bipinnatus</i> (Kozmoz).....	163
Resim 231. <i>Helianthus decapetalus</i> (İnce Yapraklı Ayçiçeği).....	163
Resim 232. M. Ö. 20- 30. yüzyıllar, Türkmenistan Bakır Alaşımli Mühür.....	164
Resim 233. M. Ö. 12. yy. Ramses III, Mısır, Seramik.....	164
Resim 234. M. Ö. 7- 8. yüzyıllar, Kıbrıs, Toprak Vazo.....	164
Resim 235. M. Ö. 1. yy. Türkmenistan, Pişmiş Toprakdan Sütun Başı	165
Resim 236. M. S. 6. yüzyıl Mısır, Oyulmuş Kireç Taşı Sütun	166
Resim 237. 6-7. yüzyıllar, İran, İpek Dokuma.....	166
Resim 238. 6- 10. yüzyıllar, Roma Dönemi Seramik Kandil	166
Resim 239. 7- 9. yüzyıllar, Kayravan Ulu Cami, Mihrayı Çevreleyen Karolar	167
Resim 240. 14. yy. Memlûk Dönemi, Kur'an-ı Kerîm	168
Resim 241. 16. yy. Osmanlı, Kur'an-ı Kerîm, Serlevha Tezyînatı	169
Resim 242. 16. yy. İstanbul, Turkey, İpek ve Gümüş İplikle Dokuma	169

FOTOĞRAF LİSTESİ

Sayfa

Fotoğraf 1. 16 yy. III. Murat Türbesi, Çini Pano	7
Fotoğraf 2. 16. yy. Kılıç Ali Paşa Camii Kalem İşi	7
Fotoğraf 3. 16. yy. Kılıç Ali Paşa Camii, Çini Pano	7
Fotoğraf 4. 16. yy. Kılıç Ali Paşa Camii, Kalem İşi	7
Fotoğraf 5. 16. yy. Kılıç Ali Paşa Camii, Kalem İşi	8
Fotoğraf 6. 16. yy. Rüstem Paşa Çini Pano.....	9
Fotoğraf 7. 13. yy. Konya, Anadolu Selçuklu Dönemi, Çini Mozaik Pano	20
Fotoğraf 8. <i>Cucumis sativus</i> (Hıyar Sürgünleri)	50
Fotoğraf 9. <i>Convolvulus L.</i> (Çit Sarmaşığı)	51
Fotoğraf 10. M. Ö. 11. yüzyıllar, Geometrik Dönem, Kulplu Seramik.....	55
Fotoğraf 11. M. Ö. 5. yüzyıl, Klâsik Dönem, Batı Anadolu, Kulplu Seramik	57
Fotoğraf 12. M. S. 2. yüzyıl, Roma Dönemi, Betimli Mermer Lahit	57
Fotoğraf 13. M. S. 6. yy. İmparator I. Justinianus Dönemi, Duvar Mozaiği	58
Fotoğraf 14. 6. yy. I. Justinianus Dönemi, Ayasofya Camii, Tavan Tezyînatı.....	58
Fotoğraf 15. 8. yy. Emevî Dönemi, Mermer, Mescit Kitabesi.....	60
Fotoğraf 16. 15. yy. Fatih Dönemi, Çeşme.....	61
Fotoğraf 17. 16. yy. Osmanlı, Rüstem Paşa Camii, İstanbul, Çini Pano	62
Fotoğraf 18. <i>Quercus L.</i> (Meşe Yaprağı)	63
Fotoğraf 19. <i>Platanus Orientalis L.</i> (Çınar Yaprağı)	63
Fotoğraf 20. <i>Hedera helix</i> (Duvar Sarmaşığı Yaprağı)	63
Fotoğraf 21. <i>Parthenocissus tr. Veitch.Robusta</i> (Vantuzlu Sarmaşık Yaprağı)	63
Fotoğraf 22. <i>Photinia fraseri</i> (Bodur Alev Çalısı Yaprağı).....	63
Fotoğraf 23. <i>Ficus carica</i> (İncir Yaprağı).....	63
Fotoğraf 24. <i>Convolvulus arvensis L.</i> (Tarla Sarmaşığı Yaprağı)	63
Fotoğraf 25. <i>Oxalis corniculata</i> (Yonca Yaprağı).....	63
Fotoğraf 26. <i>Buxus microphylla</i> (Küçük Yapraklı Şimşir Yaprağı)	63
Fotoğraf 27. <i>Vitis vinifera</i> (Asma Yaprağı)	63
Fotoğraf 28. <i>Potentilla reptans</i> (Beş Parmak Otu Yaprağı)	63

Fotoğraf 29. <i>Chamaerops humilis</i> (Bodur Palmiye Ağacı)	65
Fotoğraf 30. <i>Acanthus mollis</i> (Ayı Pençesi Yaprağı).....	65
Fotoğraf 31. <i>Hibiscus syriacus</i> (Gül Hatmi)	67
Fotoğraf 32. <i>Vitis aestivalis</i> (Güvercin Üzümü)	67
Fotoğraf 33. 6. yy. I. Justinianus Dönemi, Ayasofya Camii, Mozaik	70
Fotoğraf 34. 6. yy. I. Justinianus Dönemi, İstanbul, Ayasofya Camii, Mozaik.....	70
Fotoğraf 35. 16. yy. Osmanlı, Tombak, At Alın Zırhı	76
Fotoğraf 36. 16. yy. Osmanlı Dönemi, Rüstem Paşa Camii Çini Pano	76
Fotoğraf 37. 16. yy. Osmanlı, Atik Valide Cami, Ahşap Kalem İşleri	77
Fotoğraf 38. 16. yy. Osmanlı, Bergama, Osmanlı Halı.....	77
Fotoğraf 39. <i>Nymphaea sp.</i> (Nilüfer)	78
Fotoğraf 40. M. Ö. 8. yy. Arkaik Dönem, Tezgâh Ağırlığı	83
Fotoğraf 41. 12. yy. İran, Çelik Ayna,	85
Fotoğraf 42. 15. yy. Vietnam, Tabak, Sadberk Hanım Müzesi	93
Fotoğraf 43. 16. yy. Osmanlı, II. Beyazıt Türbesinden Kandil.....	95
Fotoğraf 44. 16. yy. Osmanlı, Seccade, Uşak,	95
Fotoğraf 45. 16. yy. Osmanlı, Kadife Dokuma,.....	96
Fotoğraf 46. 16. yy. Osmanlı, Kılıç Ali Paşa Camii Çini Pano	96
Fotoğraf 47. <i>Impatiens sp.</i> (Cam Güzeli).....	99
Fotoğraf 48. 14. yy. Konya, Ahşap Pencere Kanatları.....	102
Fotoğraf 49. 15. yy. II. Beyazıt, Küçük Ayasofya Camii, Ahşap Kalem İşleri	103
Fotoğraf 50. <i>Veronica chamaedrys</i> (Yavşan Otu)	106
Fotoğraf 51. <i>Clematis sp.</i> (Yaban Asması)	106
Fotoğraf 52. M. S. 1- 2. yüzyıllar, İstanköy Kos, Taban Mozaiği	109
Fotoğraf 53. 6. yy. I. Justinianus Dönemi Ayasofya Camii, Mozaik	111
Fotoğraf 54. 13. yy. Artuklu, Tunç, Pirinç ve Demirden Kapı Kanatları	113
Fotoğraf 55. <i>Sinapis arvensis L.</i> (Yabanî Hardal).....	115
Fotoğraf 56. M. Ö. 4. yy. Helenistik Dönem Anadolu, Metal Kase	115
Fotoğraf 57. M. Ö. 1- 2. yüzyıllar, Kazakistan, Altın Takı.....	116
Fotoğraf 58. M. S. 2. yy. Roma Dönemi, Sayda Lübnan, Kapaklı Lahit	116
Fotoğraf 59. 6. yy. I. Justinianus Dönemi, Duvar Mozaiği.....	118
Fotoğraf 60. 6. yy. I. Justinianus Dönemi, Ayasofya Müzesi, Mozaik.....	118
Fotoğraf 61. 16. yy. Osmanlı Dönemi, Uşak Halısı.....	121

Fotoğraf 62. <i>Ranunculus bulbosus</i> (Düğün Çiçeği).....	123
Fotoğraf 63. <i>Anagalis sp.</i> (Fare Kulağı).....	123
Fotoğraf 64. <i>Ligustrum vulgare L.</i> (Kurtbağrı).....	123
Fotoğraf 65. 16. yy. Osmanlı, Rüstem Paşa Camii Çini Pano	129
Fotoğraf 66. <i>Capsicum annuum</i> (Biber Çiçeği)	131
Fotoğraf 67. <i>Solanum Melongena</i> (Patlıcan Çiçeği)	131
Fotoğraf 68. <i>Rosa canina</i> (Kuşburnu).....	131
Fotoğraf 69. <i>Pentas lanceolata</i> (Beşiz Çiçeği)	131
Fotoğraf 70. M. S. 1- 2. yüzyıllar, Roma Dönemi, Kireçtaşı Lahit	133
Fotoğraf 71. 16. yy. Osmanlı Rüstem Paşa Camii, Çini Duvar Panosu.....	137
Fotoğraf 72. 16. yy. Osmanlı İstanbul, Atik Valide Camii Tezyînat.....	137
Fotoğraf 73. 15. yy. Çift Kanatlı Ahşap Kapı, Kuzey Batı Anadolu	144
Fotoğraf 74. 16. yy. Osmanlı Atik Valide Camii, Ahşap Kalem İşi	151
Fotoğraf 75. 16. yy. Osmanlı Sokullu Mehmet Paşa Camii, Revzen	153
Fotoğraf 76. 16. yy. Osmanlı Rüstem Paşa Camii Çini	154
Fotoğraf 77. 16. yy. Osmanlı, Çatma, Dokuma	154
Fotoğraf 78. M. Ö. 900, Geometrik Dönem, Batı Anadolu, Seramik	157
Fotoğraf 79. 12-13. yüzyıl, Anadolu Selçuklu, Bronz Dirhem.....	159
Fotoğraf 80. 16. yy. Atik Valide Camii Üsküdar, Çini Pano	162
Fotoğraf 81. M. Ö. 8. yüzyıl, Geç Hitit Dönemi, Sütun Kaidesi	165
Fotoğraf 82. M. S. 6 yüzyıl, Ayasofya Müzesi Mozaik Tavan Tezînatı.....	165
Fotoğraf 83. 9. yy. Abbasî Dönemi, Kapaklı Mermer Kâse	167
Fotoğraf 84. 12. yy. İran, Bronz Leğen.....	167
Fotoğraf 85. 14. yy. İznik Yeşil Camii, Mermer Tezyînat	168
Fotoğraf 86. 16. yy. İznik, Seramik Tabak	168

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.t.	Adı Geçen Tez
BB	Basma Bağışlar
c.	Cilt
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Env.	Envanter
Edt.	Editör
F.	Fotoğraf
GSE	Güzel Sanatlar Enstitüsü
GSF	Güzel Sanatlar Fakültesi
GTS	Geleneksel Türk Sanatları
HNÖ	Hamide Nur Özsoy
İÜBB	İstanbul Üniversitesi Botanik Bahçesi
İÜK	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
M.Ö.	Milâttan Önce
M.S.	Milâttan Sonra
MSGSÜ	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
NMMA	New York Metropolitan Museum of Art
No.	Numara
R.	Resim
s.	Sayfa
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
S.H.M	Sadberk Hanım Müzesi
SK	Süleymaniye Kütüphanesi
sy.	Sayı
ŞE	Şam Evrakı
TİEM	Türk İslam Eserleri Müzesi
TSM	Topkapı Sarayı Müzesi
TSMK	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Türk insanın yüzlerce yıl öncesinde günlük ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yaptığı en basit eşyalarda dahi zarafet, güzellik ve eşsizlik çabası vardır. Her konuda faydalandıkları veya kutsal kabul ettikleri çiçekleri, tezyînatları vasıtasıyla gelecek nesillere bıraktıkları eserlere yansıtmişlardır. İnsanlar yeryüzünde bulduklarından bu yana bitkileri sanatın her dalında kullanmaktadır. Dolayısıyla geleneksel sanatlarımızın temel taşı olan bitkisel motiflerin tarihçesi insanlığın varlığı ile başlamıştır.

Geleneksel sanatlarımızın temel malzemesi olan motiflerin kökenleri, tarihî gelişimleri, kullanılış şekilleri büyük önem taşımaktadır. Motifler toplumların gelenek, görenek, zevk, düşünce ve inançlarını yansıtırak gelecek nesillere taşır¹. Geleneksel sanatlarımızda en çok kullanılan unsurların başında çiçek motifleri gelmektedir.

Dünyanın değişik coğrafyalarında farklı türde çiçek yetişmektedir. İklim, toprak yapısı ve yeryüzü şekilleri yüzbinlerce değişik türde bitkinin oluşumunda etkili olmuştur. Bu açıdan birçok medeniyetin bitkisel motif dağarcığı çok fazladır. Ayrıca farklı bölgelerde yetişen aynı türde çiçekler renk, boyut ve şekil gibi özellikleri bakımından da farklı görünümde olabilir. Bu açıdan tabiattaki her çiçek eşsiz ve tektir. Tabiattaki benzersiz ilâhî tasarımlar sanatçılara ilham kaynağı olmuş ve birbirinden güzel desenlerin oluşumuna yansımıştır.

“Geleneksel Sanatlarda Kullanılan Stilize Çiçek Motiflerinin Tarihçesi” başlıklı tezimizde amacımız çiçek motiflerinin tarihteki en eski örneklerini tespit etmek, bulduğumuz motifin yüzyıllar boyunca farklı medeniyetlerde izini sürerek, 16. yüzyıl geleneksel sanatlarımızdaki kullanım şekilleriyle kıyaslayarak tarihçelerini aydınlatabilmektir.

¹ İnci Birol, Çiçek Derman, **Türk Tezyîni Sanatlarında Motifler**, Seçil Ofset, İstanbul 2005, s. 13.

Tezin amacı doğrultusunda, birinci bölümde stilize bitkisel motifler tanıtılarak konuya başlangıç yapılmıştır. Stilizasyon tanımlarının ve amacının yer aldığı bu bölümde ayrıca stilize bitkisel motiflerden “Hatâyî” başlığı altında kısaca bahsedilmiştir. İkinci bölümde İslâmiyet öncesi ve sonrası dönemlerde Türk sanatındaki bitkisel motifler araştırılarak konuya dahil edilmiştir. Sanatımızın temellerinin atıldığı Orta Asya Türk sanatında yer alan bitkisel unsurlar tanıtılmaya çalışılmıştır. İslâmiyetle birlikte motiflerde ve üslûplarda görülen yenilik ve değişiklikler ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde ayrıca “Geleneksel Sanatlarımız” adı altında hat, tezhip, minyatür, kalem işi, katı’, cilt, ebru, cam, maden, taş, dokuma ve ahşap sanatlarının tarihçelerine kısaca değinilmiştir. Tez başlığımız olan “Geleneksel Sanatlarda Kullanılan Stilize Çiçek Motiflerinin Tarihçesi” adlı üçüncü bölümde, ilk olarak geleneksel sanatlarımızı etkileyen kültürlerin kullandığı bitkisel motifler hakkında bilgiler verilmiştir. Bunlar Çin, İran, Yunan, Roma, Bizans, Mısır ve Mezopotamya medeniyetleridir. “16. Yüzyılda Geleneksel Sanatlarımızda Kullanılan Stilize Çiçek Motiflerinin Farklı Kültürlerdeki Benzer Örnekleriyle Yüzyıllara Göre Karşılaştırılmaları” başlığı ile bizzat ziyaret edilen ve internette erişimi olan müzelerden araştırılan binlerce eserdeki bitki motifleri en ince ayrıntısına kadar incelenmiş; yaprak, hatâyî ve penç motifleri ve helezonlar tesbit edilerek, motif şekline göre ayrı ayrı bölümler halinde sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Penç motifleri çok çeşitli ve kapsamlı olduğundan karışıklıkları önlemek amacıyla üçlü, dörtlü, beşli, altılı ve sekizli pençler olarak gruplandırılmışlardır. Bu grupları, çiçek figürlerinin sınıflandırmasında temel aldığımız taç yaprak sayıları ve şekilleri belirlemiştir. Motif biçimlerinin iyi anlaşılabilmesi için motifler eserden ayrılarak yerleştirilmiş ve çizimleri yapılarak teze dahil edilmiştir.

Motiflerin tarihî yolculuklarının aydınlatılması ve araştırmacıların kolaylıkla anlayabilmesi için eserlerin altına yapıldıkları yüzyıl, buldukları bölge, hangi medeniyet zamanında yapıldığı, hangi müzeden alındığı ve müze envanter numarası eklenmiştir. Ayrıca bunların altında resim ise internet adresi ve erişim tarihi, fotoğraf ise çeken kişinin adı yazılmıştır.

Tarihî eser sayısı çok fazla olduğu için her medeniyetten en az bir örnek yerleştirilmeye dikkat edilmiştir. Motifler ilk örneğinden başlayarak kronolojik olarak sıralanmış, yüzyıllar boyunca farklı medeniyetlerdeki benzerlerinin izi sürülmüş, son olarak 16. yüzyıl Osmanlı döneminde kullanılmış farklı sanat dallarındaki örnekleri eklenerek motiflerin tarihçeleri gösterilmeye çalışılmıştır.

Motifleri tasnif ettiğimiz bölümlerin başına tabiattaki benzerlerinden örnekler konularak motifin bitkisel kaynaklı olduğu gösterilmiş ve aynı zamanda birbirinden güzel çiçek fotoğraflarıyla görsel bir zenginlik de sağlanmıştır. Bitkilere ait resim ve fotoğrafların altına Latince adları bilimsel literatüre uygun olarak italik biçimde yazılmış, Türkçe adı varsa parantez içinde gösterilmiştir.

Tezimizin üçüncü bölümde ayrıca, hatâyî motiflerinin hangi çiçeklerden esinlenerek yapılmış olabileceği konusu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu kısımda hatâyîlerin, lotus ve şakayık çiçekleriyle benzerliklerine değinilmiş ve motiflerin kökenlerine bağlı olarak, ayrıldıkları noktalar ifade edilmiştir. Hatâyî motif örnekleri tezin içerisinde ayrı bölümler halinde gösterilmemiş, ancak tablolar kısmında “lotus ve şakayık kökenli hatâyî motifleri” olarak farklı tablolara yerleştirilmişlerdir. Tezin son kısmında bütün motifler yapıldığı yer, zaman ve motif resmi eklenerek tablo haline getirilmiş ve böylelikle geleneksel sanatlarımızda kullanılan bitkisel motiflerin geçen zaman boyunca değişime uğrayıp uğramadıkları, hangi medeniyetlerde ortak motifler olduğu gözler önüne serilerek tarihî yolculuklarına ışık tutulması sağlanmıştır. Konunun daha iyi anlaşılması açısından motif çizimleri de ayrı ayrı tablolar halinde teze eklenmiştir.

Araştırma amacıyla geçmişten günümüze ulaşmış bitkisel motif içeren binlerce tarihî eser incelenmiş, ancak tezimizde 242 tanesine yer verilmiştir. Bunların içerisinde 25 yaprak motifi, 35 hatâyî ve 165 adet penç motifi ile 21 tane helezon tespit edilmiş ve çizimleri yapılarak teze dahil edilmişlerdir. Çalışmada yer verilen 86 fotoğraf tarafımdan çekilmiş olup, bunlardan 57’ si tarihî eser, 29 tanesi ise bitki fotoğraflarından oluşmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GELENEKSEL SANATLARIMIZDA KULLANILAN STİLİZE BİTKİSEL MOTİFLER

Geleneksel sanatlarımızda kullanılan bitkisel motifler tezyînatı tamamlayan parçalardan her biridir. Yapıldıkları devrin tecrübe, estetik anlayışı, bilgi ve beğenilerini yansıtırlar ². Motifler ahenkli bir biçimde birleşerek kompozisyonu oluştururlar. Birçok motifin kaynağı tabiattaki bitkilerdir ve en çok kullanılan öğelerin başında gelirler. Bitkisel motiflerin içeriği tabiattaki kadar çeşitlilik gösterir ve bu nedenle çok zengin bir kaynağa sahiptirler.

Yüzyıllar öncesinden bu yana motifler oluşturulurken, bitkilerin çiçek, yaprak, dal, gövde gibi bölümlerinin ayrı ayrı gözlemlenerek tasarımlara aktarıldığı görülür. En eski eserlerdeki motiflerde dahi bitkilerin en ufak bir ayrıntısı atlanmamış, yaprak ve çiçeğin bütün bölümleri incelenerek yapıları ustalıkla yansıtılmıştır. Bu durum bitkilerin insan yaşamındaki önemini en güzel göstergelerinden biridir. Birçok bitki, hem insanlar hem de hayvanlar için besin kaynağı olmalarının yanında, hastalıklarda tedavi edici özellikleri ile de bilinmektedir.

Bitkisel motifler, Osmanlı sanatında en çok tercih edilen tezyînat unsurlarıdır. Çeşitli bitkilerin çiçek ve yapraklarının üslûplaştırılmasıyla oluşturulmuşlardır ve en yaygın biçimleri hatâyî üslûbu motiflerdir ³.

Geleneksel sanatlarımızda kullanılan stilize bitkisel motifler; hatâyî başlığı altında toplanırlar. Bu grupta yapraklar ve hatâyîler vardır. Çiçekler temel alınarak yapılan motifler, yandan ve üstten görünüşlerine göre tasarlanmışlar, hatâyî, gonca

² İnci Birol, Çiçek Derman, a. g. e. , s. 13.

³ Aziz Doğanay, “Hatâyî Üslubu Motifler” **Hat ve Tezhip Sanatı**, Desen Ofset, Ankara 2009, s. 437.

ve pençer olmak üzere bölümlere ayrılmışlardır. Yaprak motiflerinin kullanım biçimleri ise çok çeşitlidir.

1.1. STİLİZE ÇİÇEKLER ve STİLİZASYON

Tabiatta 250 binden fazla çiçekli bitki vardır ⁴. Doğadaki çeşitlilik farklı motiflerin tasarlanmasında ilham kaynağı teşkil etmiştir. Geleneksel sanatlarımızdaki stilize çiçek motifleri taç yaprak görünümünü temel alacak biçimde tasarlanmışlardır. Çiçek yapısının önemli bir parçasını oluşturan taç yapraklar, çiçeklerin koku, şekil ve renklerini belirleyen yapılardır. Taç yaprakların içerisinde dişi ve erkek organlar vardır ve taç yapraklar bunları dış etkilerden korur. Bitkilerdeki en ilgi çekici yapılar olan taç kısımlar bitkinin neslinin devamını sağlayacak yapıları barındırdıkları için ayrı bir öneme sahiptir. Bu nedenle, geçmişten günümüze ulaşan eserlerde bitkilerin en çok resmedilen kısımları taç yapraklarıdır. Yüzyıllardır tabiatı güzelleştiren, insanların dikkatini çeken çiçekler çoğu zaman doğal görünümüleriyle yansıtılmamış, sanatçıların hayal güçleri ve sanatsal yetenekleriyle sentezleyerek yorumlanmışlar yani stilize edilmişlerdir.

Stilizasyon kısaca, tabiattın bir parçası olan bitki ve hayvanların şekillerinin çizgisel biçime dönüştürülüp, sadeleştirilmesidir⁵. Daha geniş kapsamlı düşündüğümüzde, tabiatta yer alan şekillerin sadeleştirilerek, tezyîni ve şematik bir biçimde aksettirilmesidir ⁶.

Stilizasyon, herhangi bir sanat alanında biçimlerin bazı özelliklerini öne çıkarmak için, vurgulamak, yalınlaştırmak ve yinelemekten ortaya çıkan belirgin üslûpsal bir yaklaşım olarak da tanımlanabilir ve yapıldığı zamanın geçerli üslûbu ve sanatçının kişisel bakış açısı doğrultusunda şekillenir ⁷.

Türk sanatının en eski dönemlerinden itibaren en çarpıcı unsurlarından biri stilizasyondur. Sanatçılar tabiatta gördükleri çiçeklerin aynısını taklit etmek yerine

⁴ Erdoğan Tekin, **Türkiye'nin En Güzel Yaban Çiçekleri**, G. M. Matbaacılık, İstanbul 2007, c. 1, s. x.

⁵ Metin Sözen-Uğur Tanyeli, **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1986, s. 247.

⁶ Selçuk Mülayim, **Sanata Giriş**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul 1994, s. 86.

⁷ **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, Yem Yayınları, İstanbul 1997, c. 3, s.1699.

stilize edip, sadeleştirilerek mükemmel motifler oluşturmuşlardır ⁸. Figürlerden kaçınan müslüman sanatçılar soyut formlara yönelmişlerdir. Bitkiler tabiattaki asıl kaynaklarından tamamen uzaklaştırılarak soyut formlara dönüştürülmüşlerdir ⁹. İslâm sanatının en önemli özelliklerinden biri soyutlamaya verilen önemdir. Bütün İslâm sanatları, görünen alemdeki ötelere, değişen dünyadaki sonsuzluğu yakalama ve ifade etme çabasında olduğundan tabiatı soyutlayarak aksettirir ¹⁰.

Türkler, tezyînî sanatlarda birbirinden güzel eserler ortaya koyarken, modellerini güçlü bir gözlem yeteneği ile tabiattan almışlar, temel çizgileri muhafaza ederek, detaylara önem vermişler, kendi zevk ve görüşlerini de eserlere yansıtmışlardır. Klâsik motiflerin stilizasyon veya üslûplaştırma yöntemi ile ortaya çıktığı düşünülebilir. Bunun sonucu olarak, tezyînî sanatlarımızda tabiattaki biçimlerle uyumlu, ancak tamamen benzeri olmayan motifler görülür ¹¹.

Tezyînatı oluşturan parçalardan her biri olan motifler, birleşerek kompozisyonu tamamlarlar. Motifler tek başlarına da birer bezeme unsurudur. Üslûplaştırmayla motiflerde çeşitlilik sağlanmış, çiçekler sadeleştirilirken aslında ana yapıları daha çok vurgulanmıştır.

Türkler, İslâmî bakış açısıyla kâinatı, muhteşem bir sanat eseri ve ilham kaynağı olarak görmüşlerdir ve bu ilahî güzellikleri eserlerinde yansıtılabilenlere sanatçı demişlerdir. Bu inançla sanatçılar, tabiatı üslûplaştırma anlayışı içinde kendi düşünce süzgeçlerinden geçirerek yansıtmışlardır. Üslûplaştırmanın Batı sanatındaki ismi stilizasyon olarak geçmektedir ¹². Tabiattaki çiçeklerden esinlenerek stilize edilmiş motifler yapılış biçimine göre hatâyî, gonca ve penç diye adlandırılırlar.

1.2. HATÂYÎ

Tezyînî sanatlarımızın başlıca motiflerinden olan hatâyînin bitkisel desenlere temel oluşturacak biçimde yaygın kullanımı vardır ¹³. Çiçeklerin yandan

⁸ İlhan Özkeçeci, **Türk Sanatında Kompozisyon**, Pasifik Ofset, İstanbul 2008, s. 12.

⁹ Beşir Ayvazoğlu, **Geleneğin Direnişi**, Ötügen Neşriyat A.Ş. , İstanbul 1997, s. 320- 321

¹⁰ Turan Koç, “İslâm Sanat Geleneği ve Estetik”, **Eski Yeni**, Anadolu İlahiyat Akademisi, Ankara 2010, sy. 16, s. 39.

¹¹ İnci Birol, Çiçek Derman, **Türk Tezyînî Sanatlarında Motifler**, Seçil Ofset, İstanbul 2005, s. 14.

¹² İnci Birol, “Türk Tezhip Sanatında Desen” , **Hat ve Tezhip Sanatı**, Desen Ofset, Ankara 2009, s. 490.

¹³ İlhan Özkeçeci, Şule Bilge Özkeçeci, **Türk Sanatında Tezhip**, Seçil Ofset, İstanbul 2007, s. 67.

görünüşlerindeki (boyuna kesit) temel anatomik hatların üslûplaştırılmasıyla oluşturulmuştur ¹⁴. Hatâyîler, çiçeklerin olgunlaşmış ve tam olarak açılmış halinin ayrıntılarıyla, adeta boyutlandırılarak çizilmesinden ortaya çıkmışlardır ¹⁵.

F. 1.

F. 1. 16 yüzyıl, III. Murat Türbesi, Çini Pano' da Hatâyî (F. HNÖ 2016)

F. 2.

F. 2. 16. yüzyıl, Kılıç Ali Paşa Camii, Kalem İşi Tezyînatta Hatâyî (F. HNÖ 2016)

1.2.1. Penç

Hatâyî grubu motiflerden olan pençler, çiçeklerin üstten görünüşlerinden (enine kesit) yola çıkarak tasarlanmışlardır ¹⁶. Çiçeklerin taç yaprak sayılarının, renklerinin ve şekillerinin gözlemlenip, stilize edilerek aktarıldığı pençler, tüm sanat dallarında yüzyıllardan beri kullanılan ortak motiflerdir.

F. 3.

F. 3. 16. yy. Kılıç Ali Paşa Camii, Çini Panoda Penç (F. HNÖ 2016)

F. 4.

F. 4. 16. yy. Kılıç Ali Paşa Camii, Kalemîşi Tezyînatta Penç (F. HNÖ 2016)

¹⁴ İnci Birol, Çiçek Derman, **Türk Tezyîni Sanatlarında Motifler**, Seçil Ofset, İstanbul 2005, s. 65.

¹⁵ Aziz Doğanay, s. 440.

¹⁶ İnci Birol, Çiçek Derman, **a. g. e.**, s. 47.

1.2.2. Gonca

Hatâyîlerde tam olarak açılmış taç yapraklar ve çiçeğin ayrıntılı iç yapısı vardır, gonca motiflerinde ise henüz gelişmemiş formda bir çiçek biçimi görülür ¹⁷. Goncalarda, taç yapraklar ve çiçeğin bölümleri daha az ayrıntı vererek gösterilmiştir. Tam olarak açılmamış çiçeklerin stilize edilmiş halleridir.

F. 5.

R. 1.

F. 5. 16. yy. Kılıç Ali Paşa Camii, Kalem İşi Tezyînatta Gonca (F. HNÖ 2016)

R. 5. 16. yy. Dîvân-ı Muhibbî (SK BB 12968)

1.2.3. Yapraklar

Bitkilerin önemli bir parçası olan yapraklar, bitkinin gövde ve dallarına bağlı, genellikle yeşil renkli, yassı organlardır ¹⁸. Türk süsleme sanatlarında kullanılan yapraklar doğadaki görünüşlerine çok benzeyen, sadeleştirilerek kullanılmış motiflerdir. Tek yaprak formu neredeyse bitkisel süslemenin temelidir ¹⁹.

Bitkiler için hayatî öneme sahip yapraklar geleneksel sanatlarımızın da vazgeçilmez unsurlarıdır. Bir bitki yapraksız düşünülemez, bitkisel bir tasarımda da tamamlayıcı ya da tek başına desenin önemli bir parçasıdır. Yapraklar tasarımcının yorumuna göre bazen ana unsur bazen yardımcı öge olarak karşımıza çıkar ve sanatımızın her dalında yüzyıllardan beri sıklıkla kullanılmışlardır. Bazen basit formda stilize edilerek, bazen de tabiattaki görünümünün birebir aynısı olarak tasarlanmışlardır. Tabiatta bitki çeşitliliğine bağlı olarak yaprak türleri de çok fazladır.

¹⁷ Aziz Doğanay, **a. g. e.**, s. 448.

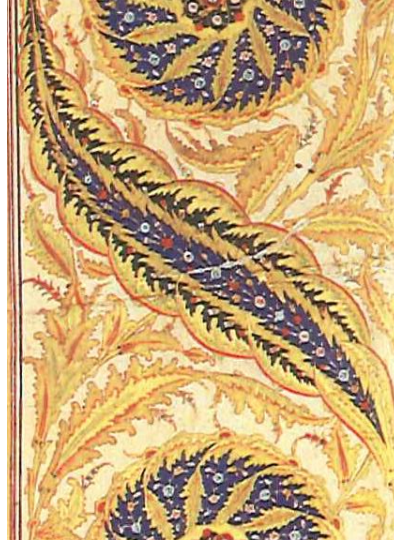
¹⁸ <https://www.biyologlar.com/bitki-yaprak-tipleri-ve-gorevleri-yaprak-cesitleri>

¹⁹ İlhan Özkeçeci, Şule Bilge Özkeçeci, **a. g. e.**, s. 60.

Geleneksel sanatlarımızda kullanılan yapraklar, hatâyî, penç, gonca gibi motiflerden oluşturulan kompozisyonların içinde yer alır. Yaprak çeşitleri, motifin uygulanacağı zemine, desene ve uygun tekniğe göre sade ve küçük yapraklar, büyük ve dişli yapraklar, parçalı ve dilimli yapraklar, ortadan katlı ya da kıvrımlı yapraklar olmak üzere bölümlere ayrılırlar ²⁰.

F. 6. 16. yy. Rüstem Paşa Camii, İstanbul, Çini Panoda Yaprak Motifi (F. HNÖ 2016)

R. 2. 16. yy. Karahisarî Mushaf-ı Şerifi'nde Yaprak Motifi (TSM, H. S. 5, 298b)

²⁰ İnci Birol, Çiçek Derman, a. g. e. , s. 17.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSLÂMİYET ÖNCESİ VE SONRASI DÖNEMLERDE TÜRK SANATINDA BİTKİSEL UNSURLAR

Geleneksel sanatlar toplumların yaşayış biçimleri, zevkleri ve duygularının, sabır ve yetenekleriyle birleşmesi sonucu oluşur. Yüzyıllar boyunca nesilden nesile aktarılarak biçimlenir ama ana temellerini hep muhafaza ederler.

Geçmişten günümüze ulaşan eserlerde, eşyaların yapıldığı çağın yaşam koşullarını, iklimini, bitki örtüsünü, geçim kaynaklarını, dinî inançlarını, hangi aletleri kullandıklarını öğrenmemiz mümkündür. İnsanlar eşyalara yalnızca şekil vermekle kalmamışlar, tabiatı gözlemlemiş ve bunu hayal güçleriyle birleştirmişler ve çeşitli tekniklerle bezemişlerdir. Var olduğumuzdan bu yana yaşamımızın önemli bir parçasını oluşturan bitkiler her türlü kültür ve sanat için vazgeçilmez ilham kaynağı olmuşlar, geleneksel sanatlarımızın da kökenlerinde yer almışlardır. Sanatımızın temellerinin atıldığı İslâmiyet öncesi dönem Orta Asya Türk sanatı olarak adlandırılmaktadır. İslâmiyet'in kabulü ile farklı sanat dalları ve üslûplarla zenginleşen Türk sanatı geçmişten geleceğe uzanan bir köprü gibidir.

2.1. İSLÂMİYET ÖNCESİ DÖNEM

Sanatımız başlangıcından bugüne kadar ilk zamanlardaki temel taşlarını muhafaza etmiş, sürekli gelişerek ilerlemiştir. İslâmiyet öncesi dönem İslâm sanatlarının oluşumunda da etkili olmuştur. Yüzyıllar öncesinde kullanılan motifler, şekillerini muhafaza ederek ilerlemiş, geleneksel sanatlarımızda kullanılan özgün biçimlerini almışlardır. Orta Asya'nın geniş coğrafyasında güçlü bir sanat anlayışının varlığı günümüze ulaşmış eserlerde hemen göze çarpar. Bu sanat birikimi ilerde Anadolu'daki farklı kültür yapılarıyla birleşmiş ve ortaya güçlü bir sanatsal miras çıkmıştır.

Orta Asya Türk Sanatı araştırmaları ve o döneme ait bilgiler yetersizdir. Orta Asya'ya ait eserler çoğunlukla Çince yazılmıştır. Bölgedeki arkeolojik çalışmalarını Rusların yürütmüş oluşu ve dolayısıyla Türk araştırmacıların da Batılıların yapmış olduğu çalışmalardan yararlanmak zorunda kalmaları nedeniyle konu yeterince aydınlatılamamış ve kısıtlı kalmıştır ²¹.

Türklerin ilk olarak ne zaman tarih sahnesine çıktıkları hakkında farklı fikirler vardır. Orta Asya'daki etnik kökeni bilinmeyen bozkır toplumları hakkındaki en eski verilere, M. Ö. 6. yüzyıldan itibaren Çin kaynaklarında rastlanır ²². Yunan kültüründe ise Asyalı bozkır halklarına dâir ilk önemli yazılı anlatımlar, M. Ö. 5. yüzyılda karşımıza çıkar ²³. Arkeolojik kalıntılar ve yazılı belgeler, Türk tarihini M. Ö. 3000- 2500 yıllarına götürseler de, günümüzde kabul edilen Türklerin tarih sahnesine çıkışlarının M. Ö. 318'de gerçekleştiğidir ²⁴.

İslâmiyet'ten önceki zamanlarda varlıklarını sürdürmüş Hun, Göktürk ve Uygur Devletleri sanatımızın ilk temsilcileridir. Günümüze ulaşmayı başaran önemli eserler vermiş olan bu devletler, kendilerine özgü tasarımlarıyla bizlere kaynak teşkil etmişler ve sanatımızın biçimlenmesinde etkili olmuşlardır.

Hun Devleti'nin kültürünü temsil eden başlıca kurganlar Katanda, Noin Ula, Pazırık, Şibe ve Esik kurganlarıdır. Bunlar Altay bölgesinin en eski mezarlarıdır. Pazırık kurganları birçok dinî, mitolojik, arkeolojik ve sanat tarihiyle ilgili kanıtlardan ötürü Hun Türkleri dönemine aittir ²⁵. Kurganlardan günümüze ulaşmış eşyalar üzerindeki desenlerde görülen ifade zenginliğı, hiçbir kültürde görülmemiş bir sanat üslûbunu yansıtmaktadır. Gerçekçi figürlerin yanında geometrik ve bitkisel motiflerin varlığı da görülür ²⁶. Geleneksel sanatlarımızın temellerinin atıldığı dönemlerde yaşamış olan Orta Asya bozkır toplumları, yaşamlarının gereğı olarak

²¹ Erdem Yücel, **İslam Öncesi Türk Sanatı**, Kanaat Matbaası, İstanbul 2000, s. 19

²² Ahmet Taşagül, **Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2004, s. 5-6.

²³ Elif Kök, "Türk Sanatı Tarihinde Erken Devir Sorunsalı", T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013, s. 14.

²⁴ Saadetin Gömeç, **Kök Türkler Tarihi**, Akçağ Yayıncılık, Ankara 1999, s.1.

²⁵ Aysin Deniz, "Geleneksel Motiflerin Kimliklerini Kaybetmeden Yeni Tasarımlara Dönüşmeleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul MSGSÜ SBE, İstanbul 2006, s. 8.

²⁶ Nejat Diyarbekirli, "Türk Sanatının Kaynaklarına Doğru", **Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri**, İstanbul 1969, c. 1, s. 112-204.

genellikle göçebe bir hayat sürdükleri için fazla kalıcı izler bırakmamışlardır. Onlara dair en önemli izler ölüleri için yaptıkları kurgan mezarlardır ²⁷.

Türk Sanatının temelleri, Orta ve İç Asya'da milattan önceki yüzyıllarda yaşamış kültürlere dayanmaktadır. Daha sonraki çağlarda özellikle milattan önce 2000'den itibaren bozkır kültürü ortaya çıkmıştır ²⁸.

Türklerin Orta Asya'da yaşamış oldukları coğrafyalar ve iklim koşulları, onların giyim, kuşam, beslenme biçimlerini, gelenekleri, sanatları, hayata bakış açılarını, hatta davranışlarını belirlemiştir. Buldukları bölgelerde çıkan madenler, bulunan hammaddeler, nehirler, yetişen bitkiler, hayvanlar, yüzey şekilleri, komşu coğrafyalarda yaşayan toplumlar Türk sanatının şekillenmesini sağlamışlardır. Yaptıkları hemen her eşyaya kendinden bir şeyler katarak bezemeye çalışan atalarımızın milattan önceki tarihlerde kalan eserlerinde, Türk sanatının başlangıcına dair izler bulmak mümkündür.

R. 3. M. Ö. 40- 70. yüzyıllar, Türkmenistan, Aktepe, Toprak Kap

(<https://tarihvearkeoloji.blogspot.com.tr/2015/01/kultur-birligi-keciler.html>) 05. 02. 2016

²⁷ Muzaffer Gürsoy, "Doğu Kazakistan Demir Çağı Kurganları", T. C. Gazi Üniversitesi SBE, Arkeoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012, s. 84.

²⁸ Yaşar Çoruhlu, **Erken Devir Türk Sanatı**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 29.

Orta Asya'da Türkler'in yaşadığı bölgelerde çam, ladin, çam, köknar gibi iğne yapraklı ağaçlarla kaplı dağlar, dağların eteklerinde çayırılık alanlar, çukur bölgelerde ise otlaklar ve çölleşmiş alanlar vardır ²⁹. Ormanlar, yüksek dağlar, nehirler, plato, ova, yayla, çöl gibi farklı coğrafi yeryüzü şekillerinin yanı sıra iklim ve çevre şartları Türkler'in yaşam koşullarını zorlaştırmıştır ve göçebe hayat biçimini benimsemişlerdir ve tabiatın bir parçası olarak yaşamışlardır. Hayvanlar ve bitkilerden yararlanarak, onları yakından tanıyarak, gözlem yapma imkânı bulmuşlardır.

Orta Asya bozkır sanatında hayvansal figürlerin ağırlıkta olduğu kompozisyonlar hayvan üslûbu olarak isimlendirilir. Bunun yanında bitkisel tezyinat tarzı da gelişmiştir. Kıvrık dal sistemi olarak adlandırılan üslupta hayvanlar ve bitkilerin beraber kullanıldığı desenlerin yanında sadece nebatî tasarımlar da vardır.

Orta Asya'da oluşan en önemli sanat üslûbu, daha çok hayvansal motiflerin yer aldığı bir anlayışla oluşturulmuş eserleri kapsayan hayvan üslubudur. Bu tarzda yapılmış eserler Avrupa ve Asya'nın doğusuna kadar geniş bir coğrafyada, bozkır kuşağında karşımıza çıkar ³⁰. Tüm Avrasya 'da milâttan önceki zamanlardan itibaren yaygın olan hayvan üslûbu orada yaşayan toplumlar için ortak sanat diliydi ³¹. Hayvan üslûbu coğrafi koşullar ve farklı dinsel inanışların etkisi altında ortaya çıkmıştır³². Göçebe bir yaşamları olan Orta Asya halkları gittikleri yerlere de götürebilecekleri hafif ve taşınması kolay ürünler meydana getirmişlerdi ³³.

Bozkır sanatını, yayıldıkları coğrafyanın ve her alanda faydalandıkları hayvanların etkisiyle, kullandıkları kılıç, hançer, kemer ve koşum takımları gibi taşınabilir malzemelerin üzerlerine işlemişlerdir ³⁴. Bu üslûp Orta Asya'nın bozkırlarında göçebe hayatı yaşayan topluluklarda görülmeye başlanmış, Ön Asya'ya

²⁹ İlhan Özkeçeci, **Zamanı Aşanlar**, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 2004, s. 37.

³⁰ Yaşar Çoruhlu, "Erken Devir Türk Sanatındaki Hayvan Tasviri Geleneğinin Uygurlardaki Devamı Üzerine Notlar ", **Türk Kültürü Araştırmaları**, Prof. Dr. Muharrem Ergin'e Armağan Ankara 1991, s. 357.

³¹ Nejat Diyarbakirli, **Hun Sanatı**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972, s. 8.

³² Yaşar Çoruhlu, **Erken Devir Türk Sanatı**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2011, s. 161.

³³ Emel Esin, "İç Asya'da MÖ 6 Bin Yılda Türklerin Atalarına Atfedilen Kültürler", **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, c. 1. , s. 727.

³⁴ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s. 326.

ve Orta Avrupa'ya kadar yayılmıştır³⁵. Orta Asya sanat üslûbu ve resim sanatının özelliği grafik biçimli şekiller içermesi ve göçebe yaşamın tüm yönlerini yansıtan bir ikonografi içermesidir³⁶.

İç Asya'da yaşayan Türkler sanatlarında kahramanlıklarını anlatırlardı. Savaş ve avcılık yaşamlarının önemli bir bölümünü oluşturuyordu. Göçebe sanatkarlar, hayvanları yakından tanıyor ve ustaca resmediyorlardı. Üslûpları gerçekçi olmakla birlikte, tabiatla birebir aynı değildi ve hareketli olayları resmederken tabiat dışı biçimler kullanıyorlardı³⁷. Stilize edilmiş hayvan motiflerinin günlük kullanım eşyalarına aktarıldığı hayvan üslûbundan farklı olarak gelişen kıvrık dal üslûbu Asya steplerinde yaşayan toplumlarda görülmüştür. Bu sanat anlayışıyla yapılan motifler Türk sanatının temellerini oluşturmuşlardır³⁸.

Türk sanatını etkileyen kavramların birçoğu dinî inançla bağlantılıdır. Özellikle Budizm ve Maniheizm İslâmiyet öncesi Türk sanatını şekillendiren unsurlardandır. Mani dininin Türkler arasında yayılmasıyla, Uzak Doğu mitolojisi Türk sanatının başlıca temaları arasına girmiş olmasına rağmen, figürlerin Uygur tipinde biçimlendiği dikkat çekicidir ve böylece farklı bir sanatsal sentezin şekillendiği görülebilir³⁹. Budizm ve Manicilik Orta Asya'da kültür ve sanat coğrafyası üzerinde derin etki bırakmıştır. Özellikle Mani'nin tasvirli kitabı İslâmî resim sanatını derinden etkilemiştir. Manicilerin kitap resmetme âdeti Orta Asya'da uzun yıllar devam etmiş ve Selçuklular dönemine kadar ulaşmıştır⁴⁰.

³⁵ Şenay Alsan, "Türk Mimari Süsleme Sanatlarında Mitolojik Kaynaklı Hayvan Figürleri", T.C Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2005, s. 13.

³⁶ Emel Esin "İslâmiyetten Evvel Orta Asya'da Türk Resim Sanatı", **Türk Kültürü El Kitabı**, Cilt II, Kısım 1a, MEB Devlet Kitapları, Birinci Basılış, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972, s. 188.

³⁷ İnci Birol, Çiçek Derman, **Türk Tezyini Sanatlarında Motifler**, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları. İstanbul 1991, s. 129.

³⁸ İlhan Özkeçeci, **Türk Sanatında Kompozisyon**, Pasifik Ofset, İstanbul 2008, s. 9.

³⁹ Jane Gaston-Mahler, "Çin San'atı ile Münasebetler", **Türk Kültürü El Kitabı**, İslâmiyetten Önceki Türk San'atı Hakkında Araştırmalar, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1972, c. 2, s. 118-124.

⁴⁰ Nejat Diyarbekirli, **Başlangıçtan Bugüne Türk Sanatı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Sanat Dizisi: 45, Ankara, 1993, s.61.

İslâmiyet öncesi Türklerin geleneklerinde çiçek çok önemli bir yere sahip olduğu görülür. Desenlerde en çok tercih edilen çiçek olan lotus onlar için kâinat, yaratılış, doğum, ölüm ve Buda'nın simgesidir ⁴¹.

Lotus, mitolojik, kozmolojik ve sembolik anlamlar taşıdığına inanılmasının yanında cennet tasvirlerinde de kullanılmıştır. Adak sahnelerini tasvir eden resimlerde de insanların elinde çiçekler görülür. Bu çiçeklerin en önemlisi lotustur ⁴².

Özellikle dinî törenlerde Tanrı'ya sunmak üzere çiçek kullandıkları günümüze ulaşmış duvar resimleri ve yazılı belgelerde görülmesi, ayrıca önemli din ve devlet adamlarını resmederken çiçek motiflerine sıklıkla yer vermeleri, Türkler için çiçeğin çok büyük önem taşıdığına göstergeleridir. Lotusun yanı sıra tabiattaki yüzlerce farklı türdeki çiçek tasarladıkları birçok motifin kaynağıdır.

R. 4. 7- 9. yüzyıllar, Bezeklik Bin Buda Mağaraları, Uygur Duvar Resmi
(Aurel Stein, Wall Painting from Ancient Shrines in Central Asia, Oxford University Press, Londra, 1948, s. 20) (dsr.nii.ac.jp/toyobunko) 14. 04. 2016

Türk geleneklerinde ağaç kültürü çok gelişmişti. Ağaçlar göğü ve yeri birleştirici bir güç olarak düşünülüyordu. Yaptıkları törenlerde her sülâlenin kendine

⁴¹ Yaşar Çoruhlu, "Uygur İkonografisi ve Uygur Sanatında Lotus", Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi, Ankara 1993, s.157-159.

⁴²Yaşar Çoruhlu, **Erken Devir Türk Sanatının ABC'si**, Kabalcı Yayınları, İstanbul 1998, s. 113-119.

ait bir ağacı olurdu ve o ağaç, ayin yapılan yere dikilirdi ⁴³. Eski Türklerde ağaçlar hayatın kaynağı olarak düşünülüyordu. Ağacın kökleri dünyanın alt kısmını, gövdesini ise yeryüzü ve gökyüzünü birbirinden ayıran bir varlık olarak düşünüyorlardı ⁴⁴.

Hunlar kutsal saydıkları ağaçların etrafında ayinler düzenlemişlerdir. Kötü ruhlardan kurtulmak amacıyla ağaç dikmişlerdir. Göktürkler, Hunlara ait ağaçlarla ilgili inanışlarını sürdürdürmüşlerdir. Uygurlarda ise ağaçla ilgili inanışlar daha farklı bir şekil almıştır ve Uygurlar ağacın insan soyu ile ilgili olduğuna inanmışlardır ⁴⁵. Aynı coğrafyada sosyal ve ekonomik etkileşim içinde yaşamlarını sürdürmüş toplumların sanatları birbirine benzemektedir ⁴⁶. Bu nedenle Orta Asya'da yaşamış farklı toplumların kullandığı motiflerin ortak noktaları çok fazladır.

Orta Asya'da ağaç kutsallık ve soyun simgesi kabul edilmiştir. Ağacın iki dünyayı birbirine bağladığına inanışı vardır ⁴⁷. Ağaçların mevsimlere bağlı değişimi ise ölümün ve tekrar dirilişin sembolü kabul edilmiş ve dünya bir ağaca benzetilmiştir.

Birçok Türk topluluğunun hepsinde kutsal sayılan ortak ağaçlar olduğu gibi farklı ağaçlar da vardır. Önceleri hükümdarlarını temsil ettiğini düşündükleri kutsal hayat inancı zamanla değişmiş, sadece atalarını ve soylarını temsil etmeye başlamıştır. Bunun sonucunda da, kutsal ağaç, ölümsüzlük ağacı ya da hayat ağacı şeklinde kavramlar ortaya çıkmıştır ⁴⁸. İnançlarında kutsal ağaç motifi önemli bir yere sahipti ve her kavmin bir ağacı bulunmaktadır ⁴⁹.

⁴³ Emel Esin, "Türk Sanatında İkonografik Motifler", **Ötüken Yıı**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004, s. 26-27.

⁴⁴ Hikmet Tanyu, "Türkler'de Ağaçlarla İlgili İnanışlar", Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı, 1975, Ankara 1976, s.131.

⁴⁵ A. Yaşar Ocak, **Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri**, İstanbul 1983, s. 85-86.

⁴⁶ Emel Esin, "İç Asya'da M. Ö. 6 Bin Yılda Türklerin Atalarına Atfedilen Kültürler", **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, c. 1, s. 727.

⁴⁷ Andrzej Rozwadowski, "İlk Çağ Orta Asya Şamanizm'inin Dinamikleri ve Taş Sanatı", **Türkler Ansiklopedisi**, Ankara 2002, c. 3, s.1651

⁴⁸ Ayten Altıntaş, "Eski Türk Kültüründe Hayat Ağacı ve Ölümsüzlük Otu", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, İstanbul 1987, sy. 51, s. 143.

⁴⁹ Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995, c. 2, s. 469-472.

R. 5. 7-8. yüzyıllar, Orta Asya Turfan, Socle Tapınağı, Tumshuk Koleksiyonu, Berlin Sanat Müzesi
(<https://depts.washington.edu/silkroad/museums/mia/tumshuk.html>) 10.03.2016

Türklerde çam, elma, çınar, selvi, kayın, kavak, selvi, ardıç, sedir, meşe, dut, söğüt gibi ağaçlar kutsal kabul edilmiştir⁵⁰. Resimlerinde kullandıkları ağaç ve bitkileri resmederken kullandıkları renkler, yansıttıkları motifler gözlem yeteneklerinin, hayal güçlerinin, doğaya duydukları saygının ve önemin birer göstergesidir. Bolluk ve bereketin de simgesi olarak gördükleri ağaçları çoğu zaman çiçekli tasvir ettikleri günümüze ulaşan eserlerden anlaşılmaktadır.

2.2. İSLÂMİYET SONRASI DÖNEM

Türklerin 10. yüzyılda müslüman olmaya başlamalarından günümüze dek, yaşamış oldukları topraklarda oluşturdukları sanat eserlerinin hepsi Türk İslâm sanatları olarak adlandırılır⁵¹.

İslâmiyet, hicrî birinci yüzyıl içinde geniş bir coğrafyaya yayılarak İslâm'ı kabul eden toplumların arasında din ve medeniyet birliği kurmayı başarmıştır. Müslüman milletler arasındaki bu din ve kültür birliğini ileri sürerek çoğu sanat tarihçileri müslüman ulusların sanat eserlerini İslâm sanatı adı altında toplamayı uygun bulmuşlardır⁵².

⁵⁰ Salih Işık, "Hayat Ağacı ve Kutsal Ağaçlar: Türk ve Çin Mitolojisi Üzerine Bir Karşılaştırma", Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, c. 5, sa. 11, s. 548.

⁵¹ Hicabi Gülgen, **Türk İslâm Sanatları Tarihi**, Matger Matbaa, Bursa 2011, s.16.

⁵² Muhittin Serin (Edt.), **İslâm Sanatları Tarihi**, Anadolu Üniversitesi, İlahiyat Önlisans Programı, Açık Öğretim Fakültesi Yayını No: 2084, Eskişehir 2012, s. v.

Türklerin sanat tarzları, İslâmiyet'in Orta Asya'da yayılmasından sonra, İslâm sanatına da nüfuz ederek etkilemiştir ⁵³. Tarih öncesi yüzyıllardan itibaren varlığını koruyan, Hun, Göktürk ve Uygur devletleri tarafından geliştirilen sanatsal öğeler İslâmiyetin kabulünden sonra özü bozulmadan, yeni ve farklı kavramlarla büyümüş ve ilerlemiştir.

Türk sanatı diğer toplumların sanatları üzerinde de kalıcı etkiler bırakmıştır. İç Asya'da yayılan bozkır üslûbu göçlerle beraber Batı'ya yayılarak, Avrupa sanatını ve güneyde ise İslâm sanatını etkilemiştir ⁵⁴. Türkler, Orta Asya' dan Anadolu'ya getirdikleri kendilerine ait kültür ve sanat birikimlerini, yerleştikleri bölgelere özgü sanat ve kültür mirası ile beslemeyi başarmışlardır ⁵⁵.

Türkler, İslâmiyet'i seçtikten sonra yüzyıllar öncesinden gelen motifleri yeni bir bakış açısı ile yorumlayarak zengin bir motif birikimi oluşturmuşlardır ⁵⁶. İslâmiyet, yayılmaya başladığı 7. yüzyılda Mısır, Roma, Bizans, Yunan, İran ve Orta Asya gibi medeniyet merkezlerinden etkilenmiştir ⁵⁷. İslâmiyeti kabul eden topluluklar fethedilen bölgelerdeki kültürleri asimile etme yoluna gitmemişler onları da koruyarak, kültür birikimlerini güçlendirmişlerdir.

İslâmiyeti kabul eden Türkler milâttan önceki dönemlerden kalan kültür birikimlerini İslâm anlayışıyla bütünleştirmişlerdir. Birçok medeniyetin sanat üslûplarını öğrenmişler ve eşsiz sanatlarıyla onları yönlendirmiştir. Türkler İslâm medeniyetine kazandırdıkları birbirinden değerli eserlerle dünya sanat tarihinde kalıcı izler bırakmışlardır.

⁵³ Emel Esin, "İslâmiyetten Evvel Orta Asya Türk Resim San'atı", **Türk Kültürü El Kitabı**, İslâmiyetten Önceki Türk San'atı Hakkında Araştırmalar, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1972, c. 2, s. 186-202.

⁵⁴ Nejat Diyarbekirli, **Hun Sanatı**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972, s. 4.

⁵⁵ Hüsrev Subaşı, "Ahşap Sanatı", **Türk İslâm Sanatları Tarihi**, Anadolu Üniversitesi İlâhiyat Önlisans Programı, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2084, Web Ofset Eskişehir 2012, Ünite 9, s. 196.

⁵⁶ Selçuk Mülayim, **Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 79.

⁵⁷ İlhan Özkeçeci, **Doğu Işığı**, Graphis Matbaa, İstanbul 2006, s. 1

R. 6. 11. yüzyıl, Diyarbakır Ulu Camii, Büyük Selçuklu Hükümdarı Melikşah Dönemi, Diyarbakır
(https://archnet.org/sites/1927/media_contents/129157) 24.02.2020

R. 7. - R. 6'dan Ayrıntı. Taş İşçilikte Bitkisel Motiflerle Kullanılan Helezonlar
(https://archnet.org/sites/1927/media_contents/129183) 24.02.2020

Dünyanın farklı yerlerindeki İslâm eserlerine bakıldığında, en ufak bir eşya ya da görkemli bir mimarî eserde benzer bir üslûp birliği dikkat çeker. Milâttan önceki yüzyıllardan bu yana kullanılan motifler, yeni bir bakış açısı ile yorumlanmış ve farklı üslûpların doğmasında kaynak oluşturmuşlardır.

İslâm dünyası ilk zamanlarından itibaren, sanat, ilim ve felsefenin bütün dallarında dinî bir gayretle ünlü şahsiyetler yetiştirerek İslâm sanatının zenginleşmesini sağlamışlardır. Orta Asya'dan Atlas Okyanusu'na kadar çok geniş bir alanda, dinleri farklı toplumların kültür ve sanat miraslarını, İslamiyet'in inanç ve fikirleriyle harmanlayarak, İslam kültürünü en üst seviyeye çıkarmayı başarmışlardır ⁵⁸.

İslâmiyet öncesi zamanlardan beri kullanılan insan ve hayvan figürleri zamanla azalarak yerlerini bitkisel ve geometrik ağırlıklı bir tezyinat şekline

⁵⁸ Muhittin Serin (Edt.), **a. g. e.**, s. v.

bırakmıştır. İslâmiyet yayıldığı coğrafyalarda kültür ve sanat birliği oluşmasını sağladığı için, özellikle bitkisel motiflerin gelişmesini ve ilerlemesini hızlandırmıştır.

Bitkisel motifler kullanırken bazıları tabiattaki kökeni belli olmayacak biçimde stilize edilirken, bazıları da doğadaki benzerine çok yakın bir görünüşte, natüralist bir tarzda tasarımlardaki yerini almıştır. Stilize edilen çiçekler geometrik biçimlerde yorumlanmıştır. Bitkisel unsurlar İslâm sanatlarında en çok kullanılan motiflerdir.

F. 7. 13. yüzyıl, Konya, Anadolu Selçuklu Dönemi, Çini Mozaik Pano (TIEM, Env. No: 2436)

İslâm sanatlarında mimarî ve tezyinat bütünlük oluşturarak daima birbirlerini tamamlayacak biçimde kullanılmışlardır, mimarînin yanı sıra el yazması eserlere büyük önem verilmiştir. Hat, tezhip, cilt, ebru ve minyatür sanatlarının birleşiminden oluşan çalışmalar büyük emeklerin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Birçok İslâm toplumunda sanatkârları, yazı, kitap ve ilme değer veren devlet adamları desteklemiş ve mükemmel eserlerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuşlardır.

İslâm kültürü tek ve belli bir merkezden değil, Doğu ve Batı İran, Mezopotamya, Suriye, Mısır ve daha sonra İspanya gibi medeniyetlerin ürünlerinin doruğa ulaştığı ve sürekli olarak birbirini etkileyen pek çok merkezden gelişmiştir⁵⁹. İslâm toplumları sürekli birbiriyle bağlantı halinde olmuştur. Tüccarlar, sanatçılar, bilim adamları farklı coğrafyalara göç ederek buradaki kültürleri etkilemiştir.

⁵⁹ Jean Paul Rox, **Orta Asya-Tarih ve Uygarlık**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001, s. 277.

İslâmiyetle birlikte yeni bir medeniyetin de temelleri atılmıştır. Kur'an'ın yazılması ve çoğaltılmasının gerekliliği yazının önemini artırmıştır⁶⁰. İslam sanatlarıyla Kur'an arasındaki derin bağlantı Kur'an'ın özünde olan tevhit ve vahdet anlayışında saklıdır⁶¹. Kur'an, gelenekten beslenen İslâm sanatlarının temelini oluşturmuştur⁶². Kur'an dili de İslâm dünyasını birleştiren önemli unsurlardandır.

Türk sanatının ilk dönemlerinden itibaren stilizasyon İslâmiyetle bağdaşmıştır. Bu üslûba göre sanatçı tabiatı taklit etmez, herkesin gördüğünü değil de ruh dünyasına akseden biçimlerde eserler üretir⁶³.

İslâmiyet'in kabulünden sonra sanatımız Karahanlılar, Gazneliler, Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Osmanlı Devleti ile ilerlemiş ve günümüze kadar ulaşmıştır.

R. 8. 16. yüzyıl, Osmanlı Dönemi, İznik, Seramik Mezar Taşları, Victoria Albert Müzesi, Müze Env. No: 862-1901

(<http://collections.vam.ac.uk/item/O85357/stele-tile-unknown/#>) 10.11.2020

⁶⁰ Muhittin Serin, “Hat Sanatı”, **İslâm Sanatları Tarihi**, Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2084, Web Ofset, Eskişehir 2012, Ünite: 4, s. 66.

⁶¹ Titus Bruckhardt, **İslâm Sanatı**, Klasik Yayınları 2005, s. 57.

⁶² Titus Bruckhardt, **Aklın Aynası**, İnsan Yayınları, İstanbul 1997, s. 200.

⁶³ İlhan Özkeçeci, **Türk Sanatında Kompozisyon**, Pasifik Ofset, İstanbul 2008, s. 12.

2.3. GELENEKSEL SANATLARIMIZ

Milletimiz tarih boyunca içinde var olan yetenek ve potansiyeli kullanarak, bitkiler, hayvanlar, taşlar, madenler ve topraktan elde ettiği ham maddeleri değerlendirerek ihtiyaçlarını karşılayacak eşyalar yapmıştır⁶⁴. Geleneksel sanatlarımız, ahşap, cam, maden, taş, dokuma, çini, hat, katı', tezhip, kalem işi, cilt, minyatür ve ebru olarak bölümlere ayrılır.

Geleneksel sanatlarımız tezyînatı, temel alacak şekilde gelişmiştir. Tezyînatın özünü de kitap sanatları oluşturmaktadır. Uygur Türklerinden günümüze kadar ulaşan tezhip sanatı, her asırda değişen devlet teşkilatı ve sosyal yaşama rağmen ilerlemesini sürdürmüştür. Tezhip sanatındaki farklı üslûplar, yapıldıkları döneme ve bölgenin şartları ile ortaya çıktığı medeniyetin kültürel boyutlarına bağlı olarak gelişmiştir. Tezyînatlar zamanla birbirine karışarak veya birbirinden uzaklaşarak farklı ekoller oluşturmuşlardır⁶⁵.

Uygur duvar resimleri ve kitap tezyinatları ileriki yüzyıllarda İslâm sanatlarını etkileyerek, minyâtür ve tezhip sanatımızın kaynağını oluşturmuşlardır. El yazması eserlerde zahriye, hâtîme ve ünvan sayfaları, serlevhalar, sûre başları, güller, noktalar, satır araları, sayfa kenarları tezhiplenir. Tezhip sanatının kullanım alanları arasında divanlar, külliyatlar, ferman ve tuğrular, murakkalar, kitap kapakları, minyatürler, levhalar, hilyeler, kıt'alar, yazı altlıkları, kutu, sandık ve kuburlar vardır.

Kur'an sayfalarını tezyîn etme geleneği Emevî ve Abbasî dönemlerine dayanmaktadır. 8. ve 10. yüzyıllar arasında Kur'anların dikey olarak değil de yatay biçimde düzenlenmesinin yanında bitkisel ve geometrik desenlerle yazıların bir bütünlük oluşturması sağlanıyordu⁶⁶.

Geleneksel sanatlarımızın kökenleri Orta Asya'da Uygur Türkleri zamanına dayanır. Arkeolojik kazılarında bulunmuş, Maniheist Uygur resimlerinde görülen yalın tarzlardaki bitkisel desenler tezhip sanatımızın da temelini oluştururlar.

⁶⁴ **Geleneksel Türk Süsleme Sanatları**, T. C. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2012, s. 3.

⁶⁵ Mustafa Nasuhi Çelebi, "İstanbul Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Fatih Sultan Mehmet İçin Hazırlanmış Kitapların Tezhip Sanatı Açısından Değerlendirilmesi ve Diğer Özellikleri", Atatürk Üniversitesi, SBE, İslam Sanatları ve Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2003, s. v1-1.

⁶⁶ Zeren Tanındı, "Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı", **Hat ve Tezhip Sanatı**, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, Ankara 2015, s. 243.

Kompozisyonlar içerisinde stilize edilmiş ağaçlar, kıvrımlı dallara yerleştirilen yapraklar ile çiçekler yer almaktadır ve bunlar geleneksel sanatlarımızda kullanılan stilize edilmiş çiçeklerden oluşan hatâyî üslûbunun habercisi gibidirler ⁶⁷.

Kitap sanatlarımızın temellerini atan Uygurlar, Çinlilerden farklı olarak kendi teknikleriyle yaptıkları kâğıtları kullanmışlardır. Kendilerine ait bir alfabeleri olan Uygurlar, kitaplarını imalâtını gerçekleştirdikleri kâğıt üzerine basmışlardır. Yazı yazarken kamıştan yapılmış kalemler kullanmışlardır. Teknikleri ilerledikçe baskı yöntemi uygulamaya başladıkları, kazılar sonucunda kitap basmak için harflerin bulunmasından anlaşılmaktadır. Bulunan malzemeler sert ağaçtan oyularak elde edilmiş harflerden oluşmaktadır ⁶⁸.

İnsanlar bilgi ve birikimlerini kayıt altına alarak gelecek nesillere aktarma çabasında oldukları için yazı bütün medeniyetlerde çok önemli bir unsurdur. Kitap sanatlarımızın temelini hat sanatı oluşturmaktadır.

Kitap sanatlarının tarihî, yazıların birleştirilerek muhafaza altına alınması ve bezenmesiyle başlar. Estetik kurallara bağlı kalarak yapılan ölçülü ve güzel yazı yazma sanatı hüsn-i hat olarak adlandırılır. Kur'an'ın yazılıp, İslâmîyet'in öğretilmesi ve yayılması için gerekli olan yazıya çok önem verilerek en mükemmel hale getirilmesi sağlanmış ve mânâsı ile bütünleştirilip, dinî bir sanat kimliği kazandırılmıştır ⁶⁹. Tezhip sanatı, yazı sanatıyla bütünlük oluşturmuş ve yüzyıllar süresince birbirinden güzel eserler Türk zevkini yansıtan bir yapıya dönüşmüştür. Türkler, abartılı ve gösterişten uzak bir üslûp benimsemelerine karşın, zarif ve mükemmel tasarımlara imza atmışlardır ⁷⁰.

İlk çağlarda yazıyı icad eden insanlar, en kolay bulabildikleri malzeme olan taşlara yazı yazıyorlardı. Mağara duvarları ve kayalara yapılan sembol ve şekiller yazının ilk örnekleriydi. Zaman ilerledikçe insanın toprakla olan ilişkisi güçlendikçe topraktan yapılan kil tabletler üzerine yazılar yazılmaya başlandı.

⁶⁷ Faruk Taşkale, "Tezhip Sanatının Kullanım Alanları", MSÜ SBE, Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, MSÜ SBE, İstanbul 1994, s. s. 2.

⁶⁸ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2014, s. 11.

⁶⁹ Muhittin Serin, **a. g. e.**, s. 65-66.

⁷⁰ Mustafa Nasuhi Çelebi, **a. g. t.**, s. 6.

Çivi yazısının kullanımının milâttan önce 4 binli yıllarda Mezopotamya’ da başladığı ve bilinen en eski yazılı belgelerin, çivi yazılı kil tabletler oldukları bilinmektedir ⁷¹. Madenlerin keşfedilmesiyle birlikte yazı için, metal yüzeyler kazınarak kullanıldı. Daha sonraları ise palmye yaprakları ve ağaç kabuklarını kullanan insanlar, fildişi, kemik, ahşap eşyalar, deri, ipek ve keten gibi kumaşların yüzeyini de yazı yazarak değerlendirdiler.

Farklı kültürlerde değişik motiflerle yapılan kâğıt oyma sanatının kökenlerinin milâttan önceki tarihlerde Çin’de başladığı tahmin edilmektedir. Orta Asya’da özellikle deri ve keçe eşyalarla oyma, kesme gibi tekniklerle farklı kompozisyonlar oluşturulduğu günümüze ulaşan eserlerde görülmüştür. Bu teknikler ilerleyen zamanlarda kâğıt üzerine de aktarılarak katı’ sanatının temelleri atılmıştır.

Kitaplarla birlikte sayfaları bir arada tutabilmek için ve onları dış etkilerden muhafaza etmek amacıyla ciltler ve cilt kapakları yapılmaya başlamıştır. En eski kitap yapım malzemesi olarak papirüsten sonra deri ve sonunda kâğıt kullanılmıştır. Bunların üzerine metinler yazılarak, varaklar biçiminde toplanarak birbirlerine tutturulmalarıyla kitapların gövdesi oluşturulur. Sayfaları bir arada tutmak, korumak ve saklamak amacıyla, her iki yüzüne de kap geçirilmesi ve bunların birbirlerine bir sırt ile tutturulması gerekir ⁷².

Ciltçiliğin Romalılar döneminde ortaya çıktığı bilinmektedir. Günümüze ulaşmış en eski cilt kapakları 4. yüzyılda, papirüs sayfaları üzerine koyun derisi ile basit ve sade bir şekilde yapılmışlardır. Sanat eseri diyebileceğimiz özellikte olan ilk cilt kapakları ise sekiz ve dokuzuncu yüzyıllarda Orta Asya’da Uygurlar ve Mısır’da Koptalara aittir. Bu iki farklı kültürün yapmış olduğu çalışmalar arasında benzerlikler bulunduğu görülmüştür ve 9. yüzyıllarda Mısır’da Koptlar ve Orta Asya’da Uygurların yaptığı kitap kapaklarının sanat değeri taşıyan ilk kapağı örnekleri oldukları belirlenmiş ve aralarında benzerlikler tespit edilmiştir ⁷³.

⁷¹ Semine Azertürk, “Çivi Yazısı ve Çin’in Fal Yazıtları”, **Erciyes Üniversitesi SBE Dergisi**, Kayseri 2014, c. 1, sy. 37, s. 70-85.

⁷² Uğur Derman, “Cilt ve Ebru Sanatı”, **İslâm Sanatları Tarihi**, T.C. Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı, Web Ofset, Eskişehir 2012, ünite: 7, s. 149.

⁷³ Ahmet Saim ARITAN, "Ciltçilik" mad., **DİA**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, c.7, s. 551 - 557.

Araştırmacılar, milâttan önce dokunmuş ve günümüze dek yok olmadan ulaşmayı başarmış halı ve dokumalardan düğümlü halı tekniğini ilk kez Türklerin kullandığını ortaya çıkarmışlardır ⁷⁴.

Geleneksel sanatlarımızın yüzyıllardır süregelen kollarından olan dokuma sanatında insanlar halı motiflerine özel anlamlar yüklemişlerdir. Toplumların maddî ve manevî birçok değeri motifler vasıtasıyla halılara yansımıştır. Yüzyıllar boyunca nesilden nesile aktarılan desenlerin ana yapıları bozulmadan kalmıştır. Eski Türkler dokumaları, halı ve kilimleri çadırlarının içini döşemek, yaşadıkları mekânları sıcak tutmak ve duvarlarını süslemek için ya da eğer örtüsü olarak kullanıyorlardı ve halı onların kültüründe çok önemliydi. Daha sonraki yüzyıllarda İslâmiyetin kabulüyle beraber namaz kılmak için oluşturulan seccadeler dokuma sanatının önemini artırmıştır.

Halılar sürekli kullanılan ürünler olduğu için yüzyıllar boyunca üretilip yenilenmişler, ipliklerle dokunan motifler anadan kıza aktarılmış ve toplumun geçirdiği kültürel değişimler de kaçınılmaz olarak halıların üzerlerinde izlerini bırakmışlardır ⁷⁵. Anadolu’da Türk halılarının günümüze kadar gelen en eski örnekleri Anadolu Selçuklu döneminden kalanlardır ⁷⁶.

Keçe, en eski tekstil malzemelerinden biridir. Ana maddesi yündür ve koyun, keçi, lama, deve, tavşan gibi hayvanların tüylerinden yapılabilir. Orta Asya Türk sanatında çok önemli bir yeri olan keçe ürünler giyinme ve örtünme ihtiyaçlarını karşılamasının yanında bir tablo gibi işleniyordu. Dinî ve kültürel motiflerin aksettirildiği objelerdi. Orta Asya’da Türklere ait Kurganlarda deri, kumaş, yün veya keçeden eşyalar bulunmuştur. İçe giyilen gömlekler, kaftan, keçe veya deriden bot ve çizmeler, yün çoraplar, kulakları kapatan başlıklar giyim tarzının zor iklim şartlarına ve bozkır geleneklerine göre şekillendiğini gösterir ⁷⁷. Hunlara ait Pazırık kurganlarından çıkan eşyalar arasında desenlerin applike tekniği ile uygulandığı keçe

⁷⁴ Bekir Deniz, “Anadolu Türk Halı Sanatı’nın Serüveni”, **Sanat Dergisi**, Erzurum 2010, sy. 7, s. 24-46.

⁷⁵ Mehmet ATEŞ, **Mitolojiler Semboller ve Halılar**, Symbol Yayıncılık, İstanbul 1996, s.117

⁷⁶ Bahadır Öztürk, “Türk ve İslam Eserleri Müzesi’nde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemi Halılarının Tasarım Özellikleri ve Restitüsyon Çalışmaları”, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi GSE, Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, İzmir 2011, s. 7.

⁷⁷ Yaşar Çorulu, **Erken Devir Türk Sanatının ABC’si**, İstanbul 1998, s.72.

eşyalar vardır. Bozkırda çadırlarda duvar ve zemin kaplamalarında yer alan örtülerin mezar odalarında da benzer şekillerde kullanıldıkları düşünülmektedir ⁷⁸.

Dokuma sanatının geçmişi insanlık tarihi kadar eskidir. Gürcistan'da bir mağarada yapılan arkeolojik araştırmalar neticesinde tarihte bilinen ve günümüze ulaşmaya başaran en eski kumaşı bulunmuştur. Kumaşın türünün keten olduğu ve yaklaşık 34 bin yıl öncesinde dokunduğu anlaşılmıştır ⁷⁹. Anadoluda bulunan en eski kumaş ise Konya' nın güneyindeki Çatalhöyük antik kentinde yapılan kazılarda keşfedilmiş bir mezarda bulunmuştur. İnsana ait doku parçalarıyla birlikte bulunan bitkisel lifli kumaş parçaları 9 bin yıllık tarihe sahip bir bölgede bulunmaktadır ⁸⁰.

Medeniyetler için dokuma sanatında kullanılan desenler yazı kadar önemliydi, çünkü kültür ve sanatlarının en güzel örneklerinin sergilenmesine, öğretilip, gelecek nesillere aktarılmasına olanak tanıyordu. Dokuma sanatında her medeniyet bulunduğu coğrafyanın iklim şartlarının elverdiği malzemelerle dokuma çeşitleri ve teknikleri geliştirmiştir.

Farklı bölgelerde tarihin ilk dönemlerinden günümüze ulaşan en eski dokuma parçalarının arasında, halk arasında hasır otu olarak bilinen (*Typha L.*) ve su kamışı olarak bilinen (*Phragmites australis*) bitkileri ile at kılları kalıntılarına rastlanmıştır. Kurutulduğunda hasır, sepetlerin yapımında kullanılan bitkilerin insanlar tarafından ilk yüzyıllardan beri kullanıldığı anlaşılmaktadır ⁸¹. *Gossypium hirsutum* (pamuk) tohumunun lifleri, *Linum usitatissimum* (keten), *Cannabis sp.* (kenevir), *Bambusa sp.* (bambu), *Boehmeria nivea* (rami), *Corchorus olitorius L.* (jüt), *Hibiscus cannabinus* (kenaf) bitkilerinin gövde lifleri, *Cocos nucifera L.* (hindistan cevizi), *Luffa aegyptiaca* (lif kabağı) bitkilerinin meyve lifleri, yüzyıllardır lif bitkileri olarak bilinmektedir ve kullanılmaktadır. Ayrıca *Bombyx mori* (ipek böceği) salgısıyla oluşan ipek lifleri de dokumacılıkta kullanılan doğal lifler arasında yer almaktadır.

⁷⁸ Yunus Ekim, "Pazırık Kurganları, Buluntuları ve Arkeolojik Açısından Değerlendirilmesi", T.C. Gazi Üniversitesi SBE, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 59.

⁷⁹ <https://www.world-archaeology.com/world/europe/georgia/worlds-oldest-cloth/> (09. 06. 2020)

⁸⁰ <https://www.ntv.com.tr/turkiye/anadolunun-en-eski-kumasi-bulundu,pvW4EZsOC0GCKfBtC72USw> (09. 06. 2020)

⁸¹ Şahin Yüksel Yağan, **Türk El Dokumacılığı**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1978, s. 10.

Koyun, keçi, deve, lama, at gibi hayvanların kılları da dokuma eşyalarda eski zamanlardan itibaren kıyafet üretiminde kullanılmıştır.

Tezyîni sanatlarımızda taş işlemeciliği önemli bir yere sahiptir. Taş sanatının öncelikli kullanım alanı mimarîdir ve bu alanda en çok kullanılan doğal malzemelerden biri mermerdir. İç ve dış mimarîde yüzyıllardan beri kullanılan çok dayanıklı bir malzemedir. Binlerce yıl ayakta durabilen sağlam yapıların inşasında kullanılmıştır. Milâttan önceki yüzyıllardan bu yana taş sanatında oyma, kabartma, kazıma teknikleriyle tezyînatlar yapılmaktadır.

Taş işçiliğinde mezar taşlarının ayrı bir yeri vardır. Köklü bir geçmişe sahip olan Türkler'in ölüm, mezar ve mezar taşları ile ilgili kültürel birikimleri çok fazladır⁸². Her mezar taşının kendine has bir dili mevcuttur. Ölenin hangi dine mensup olduğu, mesleği ve nereli olduğu gibi özellikleri mezar taşından anlaşılabilir⁸³. Türklere ait en eski mezar örnekleri Hun dönemine aittir⁸⁴. Anadolu'daki ilk mezar taşı örneklerinde Orta Asya bozkır sanatının etkileri görülür.

Geçmişten günümüze birçok eserin bozulmadan ulaştığı bezeme kollarından biri olan maden sanatımızın kökenleri milâttan önceki yüzyıllara kadar gitmektedir.

Madenle tanışma ve onu kullanma yolları Yakın ve Orta Doğu'da M. Ö. 7. bin yıllarından itibaren olmuştur. Türklerin ana yurdu olan Orta Asya'da da zengin altın yataklarının varlığı bilinmekteydi. Altının keşfedilmesi insanlığın tarihçesiyle birliktedir ve süs eşyası olarak kullanılması milâttan önce 6. bin yıllarına dek uzanmaktadır⁸⁵. Türk maden sanatının ilk örnekleri arasında değerli madenlerden olan altın, gümüş, demir ve bronz vardır. Maden işleme biçimleri ve süsleme tekniklerini uygulayarak yapılan eşyalarda ince bir işçilik göze çarpmaktadır⁸⁶.

Bakır ve kalay karışımı olan bronzun keşfi maden sanatında yeni bir çağın başlamasına neden olmuştur ve böylelikle farklı tekniklerin gelişmesini sağlamıştır.

⁸² Hasan Bahar, "Avrasya'da Ölüm ve Türklerde Mezar Kültürü", **Prof. Dr. Nejat Göyünç'e Armağan**, Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2013, Eylül 2013, s. 267.

⁸³ Edhem Eldem, **İstanbul'da Ölüm: Osmanlı- İslam Kültüründe Ölüm ve Ritüelleri**, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul 2005, s. 238.

⁸⁴ Nejat Diyarbekirli, **Hun Sanatı**, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul 1972, s. 99-108.

⁸⁵ Fulya Eruz, **Konuşan Maden**, Yapı Kredi Koleksiyonları, Mataş A. Ş., İstanbul 1993, s. 15-17.

⁸⁶ Yaşar Çoruhlu, "Hun Sanatı", **Türkler Ansiklopedisi**, Ankara 2002, c. 4, s. 54-76

Bronzun milâttan önce 4 binli yıllarda kullanıldığı bilinmektedir ⁸⁷. İran, Mezopotamya, Suriye ve Anadolu'dan günümüze ulaşan maden eşyaların incelenmesi sonucu benzer işleme tekniklerinin kullanıldığı görülmüştür ⁸⁸.

Takı yapımı ve kuyumculuk işleri özellikle maden sanatının bir parçasıdır. Takılar, toplumsal hayatın ileri düzeylerde olduğu bölgelerde sınıf farklılıklarını ve ekonomik düzeyi yansıtır ⁸⁹. İlk çağlardan bu yana yapılan takılar süslenme, daha güzel görünme çabası ve zenginlik göstergesidir.

Orta Asya'dan Anadolu'ya geçen diğer bir sanat dalı ise çinidir. Toprağı kullanarak eşya ve duvar kaplaması yapma tekniğini Orta Asya'da Türkler 8. yüzyıldan itibaren biliyorlardı. Uygurlar, Karahanlılar ve Gazneliler pişmiş toprağı ve çini sanatını kitâbelerde ve binalarda yapı malzemesi olarak kullanmışlardır ⁹⁰. Çininin ham maddesi kildir. Tarih boyunca sırlı tuğla, çini mozaik, yaldızlı, kabartmalı, sır altı ve sır üstü çini teknikleri uygulanmıştır. İç ve mimarînin bir parçasının olmasının yanı sıra her türlü eşya yapımında da kullanılmıştır.

Müslümanlar mimarîde, çok parçalı mozaik süslemeler yerine, çini kaplamayı tercih etmişlerdir. Levha halindeki çini üretiminin ilk defa Sâmerâ'da gerçekleştirildiği bilinmektedir. Ortadoğu' da porselen yapımının bilinmemesi veya porselen yapımına uygun yeterli hammaddenin bulunmaması müslümanları perdahlı çini veya seramik tekniğinde üretim yapmaya sevketmiştir. Böylece toprak malzemeye maden tozları karıştırılarak kalaylı veya altın kaplanmış görünümü veren eşyalar yapılmaya başlanmıştır ⁹¹. İslâm seramik sanatının buluşu olarak ortaya çıkan lüster tekniği ile toprak kap ve çinilere madenî görünümde bir parlaklık verilmektedir ⁹².

⁸⁷ Fulya Eruz, **a.g.e.**, s.19.

⁸⁸ Erdem Yücel, "Osmanlı'dan Önce Türk Çizgisini Yaratan Selçuklu Maden ve Seramik Sanatı" <http://www.antikalar.com/-seluklu-maden-ve-seramik-sanati> (10. 10. 2020)

⁸⁹ Gülgün Köroğlu, **Anadolu Uygarlıklarında Takı**, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2004, s. 1.

⁹⁰ Aziz Doğanay, "Türk Çini Sanatı", **Türk İslâm Sanatları Tarihi**, T. C. Anadolu Üniversitesi, İlahiyat Önlisans Programı, Web Ofset, Eskişehir 2012, Ünite 8, s. 172.

⁹¹ Aziz Doğanay, **a. g. e.**, s. 172-173.

⁹² Şerare Yetkin, "Abbasiler", Madd. , **DİA**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, c. 1. , s. 49-56.

Seramik üretimi milâttan önce 6. veya 8. yüzyıllarda başlamıştır. Eski çağlardan günümüze ulaşabilen birbirinden farklı seramik ürünler ile arkeolojik buluntular eski toplulukların yaşayış şekillerini, dinlerini, kültürlerini ve sosyo ekonomik unsurlarını anlatan eserlerdir ⁹³.

Eski Türkler Mani, Buda ve İslam dinleri olmak üzere üç ayrı din çevresinde eserler meydana getirmiştir. Türk resim sanatı 8. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar bin seneden fazla bir zamanı içine alan dünyanın en eski resim sanatlarından biri olmaktadır ⁹⁴. Eski Türk sanatının temsilcileri Uygur Türkleridir. Milâttan önceki tarihlerden itibaren Orta Asya'da devletler kurmuşlar, köklü ve eşsiz kültürleriyle güzel sanatlar, resim ve minyatür alanında derin izler bırakmışlardır ⁹⁵. 8- 9. yüzyıllarda Uygur Türklerinin duvar resimleri ile İslâm dünyasında yapılmış olan minyatürler arasındaki açık benzerlik, müslüman minyatür sanatına etkisini gösterir⁹⁶.

Geleneksel sanatlarımızın önemli dallarından olan minyatür sanatının en eski örnekleri Orta Asya'da Türklere ait mabed duvarlarındaki ve yazma eserlerdeki resimleridir. İleriki yüzyıllarda Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklular dönemlerinde de Orta Asya resim üslûplarının etkileri devam etmiştir ve Anadolu Selçuklular, Beylikler ve Osmanlı dönemleriyle ilerleyerek günümüze kadar ulaşmıştır.

Doğu ve Batı dünyasında eski yüzyıllardan bu yana çok iyi bilinen minyatürün ilk defa Doğu medeniyetlerinden çıktığı ve daha sonraları Batı'ya yayıldığı bilinmektedir ⁹⁷. Minyatürler, el yazması eserlerde yazının dışında kalan alanları güzelleştirmek amacıyla ya da kâğıt, parşömen, ahşap ve fildişi gibi farklı zeminler üzerine boya, altın, gümüş ve mürekkeple yapılmış küçük resimlerdir.

⁹³ Sıddıka Sibel Sevim, **Seramik Dekorları**, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2003, s. 2.

⁹⁴ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı Selçuklu ve Osmanlı Hahları Çini ve Minyatür Sanatı**, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, s. 127.

⁹⁵ İsmet Binark, "Türklerde Resim ve Minyâtür Sanatı", **Vakıflar Dergisi**, S. 12, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Mars Yayıncılık, Ankara 1978, s. 274.

⁹⁶ İsmet Binark, "**Eski Kitapçılık Sanatlarımız**", Kazan Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, Ankara 1975, s. 41-42.

⁹⁷ <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/minyatur-sanati> (20. 11. 2020)

Genelde el yazması eserlerde metni desteklemek için tasarlanmış kendine ait bir anlatım dili olan resim tekniği ile yapılan sanattır.

İnsanların her alanda kullandığı ve en çok ihtiyaç duyduğu malzemelerin başında ahşap gelmektedir. Çoğu zaman ulaşması ve kullanması kolay bir hammaddeyken, bazı medeniyetlerde iklim ve coğrafya etkileri ile ağaçların yetersizliği ve bu malzemenin kullanımını kısıtlamıştır. Ahşap işlemeciliğinin uygulama alanları insanların hayal gücü kadar geniştir. Orta Asya’da pratik, küçük ve kolay taşınabilen eşyalar yapan eski Türkler ahşap malzemeleri farklı alanlarda kullanmışlardır. Ahşaptan yapılmış eşyalar iklim şartlarının, nem ve toprağın etkisi ile doğada çok çabuk bozulmaktadır, dolayısıyla da çok az sayıda örnek günümüze ulaşabilmiştir. Ahşap işleme teknikleri arasında yontma, oyma, kakma, künde-kârî gibi teknikler kullanılmaktadır.

Kakmacılık, birçok sanat malzemesiyle uygulanabilen bir tezyînat türüdür. Maden, ahşap, fildişi, bağa, mermer gibi malzeme üzerine yapılacak motiflerin biçimine göre açılan yuvalara farklı renkte aynı cinsten veya farklı cinsten, genellikle daha kıymetli malzemedен kesilmiş parçaların yerleştirilmesiyle yapılır⁹⁸.

Geleneksel sanatlarımızın bir kolu olan kalem işleri mimarî tezyinatın önemli bir parçasıdır. Özellikle iç mekânları birbirinden güzel desenlerle güzelleştirmek yüzyıllar öncesinden bizlere kalan bir miras niteliğindedir. Kalem işlerinin özellikle dinî mimarîde kullanıldığı dikkatlerden kaçmaz. Bunun temelleri özellikle Orta Asya Türklerinin kutsal mekânlarının ve mezarlarının duvarlarını resimlerle bezeme geleneklerine dayanmaktadır. Kalem işleri duvar, tavan, ve kubbelere, taş yüzeyler veya sıva üzerine yapılabildiği gibi, mermer, ahşap ve deri yüzeylere de uygulanabilir.

Kalem işlerinin ilk örnekleri kabul edilen duvar tasvirleri Orta Asya’da Uygurlar döneminde fresko tarzında yapılıyordu. Tabloların zemini oluşturulurken hazırlanan çamura hayvan kılları, bitkisel lifler ve saman gibi malzemeler karıştırılıp harç elde ediliyor ve bezenecek duvar bununla sıvanıyordu. Üzerine ince bir tabaka

⁹⁸ Nebi Bozkurt, “Kakmacılık”, Madd. , **DİA**, İstanbul 2001, c. 24. , s. 216-219.

kireç sürülüp sonra da desenin taslağı yüzeye uygulanıyordu. Son olarak renkler eklenerek tamamlanıyordu ⁹⁹.

Cam eski yüzyıllardan beri insanlar için önemli bir malzeme olmuştur ve birçok sanat eserinin üretiminde kullanılmıştır. Camın yapısında kum, soda ve kireç vardır. Bu maddeler yüksek sıcaklık derecelerinde birleştirilerek akışkan hale gelirler, soğuyunca sertleşebilen aynı zamanda da kırılabilir yapıya sahip bir maddeye dönüşürler. Tarih boyunca cama, saydam, yarı saydam ya da opak gibi görünüşler verilerek eserler üretilmiştir.

Cam, İslâm mimarî eserlerinde revzen adı altında alçı pencerelerde yer almış, ayrıca kandil, bardak, tabak gibi birçok farklı eşyanın yapımında kullanılmıştır ¹⁰⁰. Revzenler cam sanatımızın en güzel örneklerindedir. Selçuklu ve Osmanlılar cam parçalarını alçı çerçevelerin içine alarak dizayn etmişlerdir. Avrupa’da ise çerçeve için kurşun tercih edilmiştir.

Cam sanatının milâttan önceki tarihlerde Mısır ve Mezopotamya’da bulunmuş çok eski örnekleri mevcuttur. İlk cam eşyalar oldukça küçük boyutlarda ve dekorasyon amaçlı yapılmışlardır. Cam boncuklar ise değerli taşlara benzetilerek takılara dönüştürülmüşlerdir. Yapısının kolay bozulup dağılabilmesi nedeniyle camdan yapılmış ve günümüze ulaşabilen tarihî eser miktarı oldukça azdır. Milâttan önceki tarihlerden itibaren üretilen camlar değerli taşlara alternatif olarak kullanılmak üzere yapılıyordu. Camın keşfinin milâttan önce 3 binli yıllarda Mezopotamya’da olduğu bilinmektedir. Camdan yapılmış kaplara ilk olarak milâttan önce 16. yüzyıl sonlarına doğru rastlanılır ¹⁰¹.

Renkli camın eski çağlarda milâttan önceki yüzyıllarda icat edildiği bilinmektedir. Mısırlılar, Asurlular ve Fenikelilerin renkli cam yapmasını bildikleri yapılan araştırmalarda görülmektedir. İranlıların, Bizanslıların ve Selçukluların da

⁹⁹ Şükrü AKKAYA, “Uygur Türklerini ve Kültürlerini Tanıyalım”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Ankara 1943, Fasikül 6, s. 82.

¹⁰⁰ Metin Sözen, **Tarihsel Gelişimi İçinde Türk Sanatı**, Anadolu Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1983, s. 254.

¹⁰¹ Mehmet Aydın, “Cam Sanatında Fırında Cam Biçimlendirme Yöntemlerinde Kullanılan Refrakter Kalıp Karışımları ve Cama Etkileri”, **Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Cam Anasat Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Eskişehir 2016, s. 12-13.

pencereleri süslemekte renkli cam kullandıkları günümüze kalan mimari yapılardan ve eserlerde görülmektedir ¹⁰².

Cam sanayisinin oluşmasının Roma dönemine dayandığı düşünülmektedir. Cam üretimin hızlanmasında en önemli etki, üfleme tekniğinin bulunuşudur ve bu tekniği Romalılar bulduğu, milâttan önceki tarihlerden günümüze ulaşan Romalı sanatçılar tarafından yapılmış toprak bir kandil üzerinde resmedilmiş cam yapım sahnesinden anlaşılmaktadır ¹⁰³.

Geleneksek sanatlarımızdan olan Ebru'nun bir Türk sanatı olduğunu Avrupa ve Batı kabul etmiştir ¹⁰⁴. Hazırlanış biçimi açısından en ilgi çeken ve çabuk sonuç alınan Ebru sanatının kökeni hakkında kesin bir yargıya varmak mümkün değildir. 8. yüzyılda Çin'de liu-şa-şien ismiyle, 12. yüzyılda ise Japonya'da suminagaşi ismiyle su üzerine yapılan sanatların varlığı bilinmektedir. Daha sonraları ise Türkistan'da ortaya çıkan ve Çağatay Türkçesinde ebre ismiyle anılan bir sanatın Ebru sanatı olduğu tahmin edilmektedir ¹⁰⁵. Ebru, resmî mektuplarda, kitaplarda, cilt kapaklarının iç yüzlerinde kaplama malzemesi olarak, hat levhalarının etrafında veya yazı ya da resim yapılabilecek her türlü kâğıdın bezemesinde kullanılabilir ¹⁰⁶.

¹⁰² Celal Esad Arseven, **Türk Sanatı**, Cem Yayınevi, İstanbul 1984, s. 198.

¹⁰³ Mehmet Aydın, **a. g. t.**, s. 14.

¹⁰⁴ Uğur Derman, **Türk Sanatında Ebru**, Ak Yayınları, İstanbul 1977, s. 7.

¹⁰⁵ Uğur Derman, "Cilt Sanatı", **İslâm Sanatları Tarihi**, T. C. Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı, Web Ofset, Eskişehir 2012, ünite:7, s. 152.

¹⁰⁶ İlhan Özkeçeci, Şule Bilge Özkeçeci, **Türk Sanatında Tezhip**, Seçil Ofset, İstanbul 2007, s. 206.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GELENEKSEL SANATLARDA KULLANILAN STİLİZE ÇİÇEK MOTİFLERİNİN TARİHÇESİ

Sanat insanlığın varlığı ile başlamıştır. İnsanlar ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşam şartlarını daha iyi bir seviyeye taşımak için eşyalar üretmişler ve bezeyerek güzelleştirmişlerdir. Sanat, toplumların buldukları dönemin yaşam şartlarını, tarihsel gelişim süreçlerini ve kültürel özelliklerini yansıtır.

Sanatımızın başlangıcı en eski medeniyetlere kadar uzanmaktadır. Türklerin tarih sahnesindeki ilk dönemlerinde göçebe tarzı hayatlarının olduğu, tabiatla iç içe yaşadıkları, daha sonra diğer kültürlerin ve İslâmiyet'in etkisiyle yerleşik hayata geçtikleri bilinmektedir. Ürettikleri birçok desenin kaynağını yaşamlarının önemli bir parçasını oluşturan bitkiler oluşturmuştur ve geleneksel sanatlarımızın temelinde bitkisel motifler yer almaktadır ¹⁰⁷.

Kökenleri Orta Asya'ya dayanan sanatımız, farklı dinsel, duygusal ve kültürel öğelerin birleşiminden doğmuş ve zamanla gelişerek geleneksel niteliği kazanmıştır. Geleneksel sanatlarımızın gelişmesinde geniş bir coğrafyaya yayılmamız ve değişik kültürlerle etkileşim halinde bulunmamızın önemi büyüktür.

Geleneksel sanatlarımız hat, tezhip, minyâtür, ebru, çini, kalem işi, ahşap, maden, dokuma ve cam sanatları olmak üzere bölümlere ayrılmıştır. Geleneksel sanatlarımızda kullanılan bitkisel motiflerin tarihlerini araştırmak, bitkilerin hayatımızda ne zamandan beri var olduğu sorusunu akla getirir ki bunun cevabı insanlığın yeryüzündeki varlığıyla paraleldir ve bitkisel motiflerin ilk örneklerine ulaşıldığında milâttan önceki yüzyıllara gidilmektedir. Günümüze ulaşan en eski tarihli parçalarda dahi bitkisel bir motife rastlamak mümkündür. İnançları, bakış açıları, gelenekleri ve dilleri farklı insanların yüzyıllar boyunca ortak motifler kullandığı görülmektedir. Bu evrensel figürler sanatımızın şekillenmesinde de büyük rol oynamışlardır.

¹⁰⁷ Hamide Nur Özsoy, "Tezhip Sanatında Kullanılan Bitkisel Motiflerin Kökenleri", FSM Vakıf Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, GTS Tezhip Anasanat Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s. v.

3.1. TÜRK SANATINI ETKİLEYEN KÜLTÜRLERDE BİTKİSEL MOTİFLER

Asırlar boyu çok geniş bir alana yayılmış olan Türkler uzun yıllar inançları ve sanat anlayışları farklı toplum ve medeniyetlerle ilim ve sanat ilişkileri kurmuşlardır. Bunun neticesinde Türk sanatı zengin ve eşsiz bir kültür hazinesine sahip olmuştur.

Birçok kez birbirine çok yakın komşu topraklar üzerinde farklı devletler aynı yüzyıllarda hüküm sürmüşlerdir. Yüzyıllar boyunca birçok medeniyet birbiriyle sürekli irtibatta olmuştur. Savaşlar, siyasî ve ticarî ilişkiler, seyahatler, sanatçı göçleri, toplumu yöneten kişilerin sanat ve sanatçıya verdiği önemle onları himaye etmeleri, değişik sanat dallarından ve farklı kültürlerden gelen sanatçılarla kurulan sanat atölyeleri, motiflerin taşınmasını sağlamıştır. Ayrıca ilham alınan bitki türlerinin birçok yerde yetişmesi de medeniyetlerin kullandığı ortak bitkisel motiflerin olmasını sağlamıştır. Bu durum, dünyanın farklı yerlerinde benzer motiflerin kullanılmasında etkili olmuştur.

Toplumların kültür düzeyi arttıkça sanatla olan bağlantıları kuvvetlenmiş ve sanatçıların önemi artmıştır. İnsanlar, buldukları yerler, dilleri, yaşayış biçimleri, kültürleri, inançları farklı olsa da sanat konusunda ortak noktalara sahip olmuşlar ve farklı medeniyetler benzer tezyinat öğeleri noktasında birleşmişlerdir.

Sanatımızı etkileyen kültürlerin başında kendine has farklı özellikleriyle her zaman ilham kaynağı olan Çin sanatı vardır. Çinliler yaşantılarının birçok yönüyle yüzyıllar boyunca ilgi odağı olmuşlardır. Hayat tarzları, gelenek ve görenekleri, kıyafetleri, yazıları ve resimleri ile farklı bir kültürü yansıtır.

Tarih boyunca Çin sınırları dışındaki dünyadan izole bir kültür alanı oluşturmuştur. Bu sebeple dış dünyada büyüleyici bir imaj edinmiştir. Kapalı coğrafi yapısı nedeniyle Çin, kültürünün Batı'ya yayılmasını engellemiştir. Diğer antik kültürler büyük mimarî anıtlar inşa ederken, Çinliler şehirleri, sarayları ve evleri kuşatan kale duvarları inşa etmişlerdi. Bunun yanında Çin Seddi de bir koruma duvarı olarak tasarlanmıştır ¹⁰⁸. Çin sanatı, Mısır ve Mezopotamya gibi uzun ömürlüdür. Hatta geleneklere bağlı bir ülke olduğundan Çin sanatlarını günümüze

¹⁰⁸ Nuray Pamuk, "Çin'in Tang Hanedanlığı Döneminde Türkler'in Çinliler Üzerindeki Kültürel Etkileri," T.C. Ankara Üniversitesi, SBE, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012, s. vii.

kadar getirebilmiştir ¹⁰⁹. Türk sanatı ile çok eski dönemlerden itibaren yoğun etkileşimler yaşayan Çin sanatı hakkında yeterli kadar kaynak bulunmamaktadır. Bu nedenle bu kültür birçok yönü ile her zaman gizemini korumayı başarmıştır. Çin sanatının yayılmasında İpek Yolu'nun önemi büyüktür. Asya'yı Avrupa'ya bağlayan ticaret güzergâhı ile tarihsel ve kültürel değerler de taşınma imkânı bulmuştur.

Çin'den taşınan mallar arasında ipek, dokuma, porselen, kağıt, süs eşyası, yeşim taşı, akik, ve vahşi hayvanlar, Avrupa'da olmayan kuşlar, kürk, deri, kaşmir, yün, misk, lak, değerli ahşap, tarçın ve karanfil gibi çeşitli baharatlardı. İpek yolunda yalnızca tüccarlar seyahat etmemiş ve ticarî mallar el değiştirmemiştir, Doğu Batı arasında düşüncelerin, inançların ve kültürlerin de yolu olmuştur ¹¹⁰. İpek Yolu, tüm Orta Asya'yı birleştirerek zamanla sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel bir sisteme dönüşmüştür ¹¹¹.

Eski Çin yazarları tarihlerini milâttan önce 3000 yıllarına kadar uzatırlar. Çin'in bilinen ilk sülalesi Hsia adındadır, fakat onlara ait çok az bilgi mevcuttur ¹¹². Çin sanatının en eski örneklerinin basit çömlekler ve heykeller olduğu söylenebilir. Çin'deki çanak çömlek üretiminin neolitik çağlardan beri yapıldığı bilinmektedir. İlk porselenin ise Han Hanedanlığı Dönemi'nde yapıldığı düşünülmektedir. Çini sanatının ilk olarak Çin'den çıktığı tahmin edilmektedir ¹¹³. Porselenin anavatanı da Çin olarak bilinmektedir. Eski Çin'de seramik sanatı ve teknikleri oldukça gelişmişti. Çevresindeki devletlere ticaret yoluyla seramiklerini ulaştırabiliyordu. Sonraları Batı ülkeleri de porseleni tanıdıktan sonra, Çin'deki porselen üretimi artmış ve ticareti büyümüştür. Milâttan öncesi yıllara ait toprak kaplarda Çin sanatının ilk izlerine rastlanır. Helezonlar ve basit bitkisel motiflerle yapılan bezemelere toprak ve bronz kaplarda rastlanmıştır. Çin çok büyük ve geniş bir ülke olmasından dolayı zamanla birçok kültür ve farklı sanat üslûplarını barındıran bir sanat anlayışı geliştirmiştir.

¹⁰⁹ Adnan Turani, **Dünya Sanat Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999, s. 295-297.

¹¹⁰ Yaşar Bedirhan, "Türk Tarihinde İpek Yolu Hakimiyeti ve Çin'in Türkistan'ı İlk İstila Projesi", Konya Selçuk Üniversitesi, **Sosya Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Konya 1999, sy. 4, s.239

¹¹¹ Christopher Beckwith, **İpek Yolu İmparatorlukları**, (çev. Kürşat Yıldırım), ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2011, s. 225

¹¹² Adnan Turani, **a. g. e.**, s. 295.

¹¹³ Mustafa Öztürk, "Konya ve Çevresinde Anadolu Selçuklu Dönemi Çinilerinde Kullanılan Bitkisel Motiflerin Dili ve Resim Eğitimi Açısından İncelenmesi", T.C. Selçuk Üniversitesi SBE Güzel Sanatlar Anabilim Dalı Resim-İş Öğretmenliği Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008, s. 14.

Tarihte komşuluk ilişkileri içinde olan Türkler ve Çinliler, kimi zaman savaşlar ve bazen de dostluklar sayesinde sık sık sanat ve kültür alışverişinde bulunmuşlardır. Çin sarayına giden Türk sanatçılar olduğu gibi, Çin'den Orta Asya'ya ulaşan eserler de motiflerin ve tekniklerin taşınmasında etkili olmuştur ¹¹⁴. Çin'den ticarî değiş tokuş yolu ile elde edilen kumaş, seramik, resim ve günlük kullanım eşyaları bu ülkenin sanat geleneklerinin Türkler arasında yayılmasını sağlamıştır ¹¹⁵.

Çin, Uygurların güçlü olduğu dönemlerde müzik, edebiyat ve sanatın merkezidir. İran, Hindistan, Kuzey Doğu Asya krallıklarından ve Orta Asya'dan birçok unsur Çin sanatına dahil olmuş ve evrensel bir yapıya dönüşmesini sağlamışlardır ¹¹⁶. Çinliler çok eski yüzyıllardan itibaren her konuda arşiv tuttukları, siyasî, tarihî, sosyal ve sanatsal bütün olayları belgeleyip sakladıkları gibi irtibatta oldukları farklı milletlerden öğrendikleri bilgileri de bu dökümanlarla kayıt altında tuttukları bilinmektedir.

Çok yönlü Çin sanatında, yaşadıkları farklı dinlerin de etkisi büyüktü. Başlangıçta Konfüçyizm, Taoizm, Budizm sonraları Maniheizm, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm ülkedeki dinlerdi. Çin sanatında resim ve yazı başlangıçtan beri tek bir sanat gibi, birbirlerinin tamamlayıcısı şekilde uygulanıyorlardı. Çinliler kağıt ve ipek rulolar üzerine fırça, boya, mürekkeple hem yazı yazıyorlar hem resim yapıyorlar ve boya ile renklendiriyorlardı. Hem yazı hem de resim için fırça, mürekkep, ipek veya kağıt gibi aynı malzemeleri kullanılıyordu. Çin resminde şiir, resim ve kaligrafi bir aradaydı. Aynı tarz sanat anlayışı ve uygulaması Uygurlar'da da yaygın olarak gözlemlenmekteydi. Uygurlar'ın meydana getirdikleri sanat eserlerinin ileride Türk ve İslâm sanatını etkilemesiyle sonraki dönemlerde yazı ve süsleme yazma eselerde her zaman birbirini tamamlayan iki önemli unsur olmuştur¹¹⁷.

¹¹⁴ Abdurrahman Deveci, "Türk ve Çin Resim Sanatının Etkileşimi", International Periodical For The Turkey Languages, **Literature and History of Turkish or Turkic**, Ankara- Turkey, Summer 2013, Volume 8/8, p. 1781.

¹¹⁵ Celal Esad Arseven, **Türk Sanatı**, Cem Yayınevi, Karaca Ofset, İstanbul 1973, s. 18.

¹¹⁶ J. G. Mahler, "Dördüncü ve Onuncu Yüzyıllar Arasında Çin Sanatı ile Münasebetler", **Türk Kültürü El Kitabı**, MEB Ders Kitapları , Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972, c. 2, s. 120.

¹¹⁷ İlhan Özkeçeci, **Zaman Aşanlar**, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 2004, s. 258.

Çin bahçe sanatının milâttan önceki tarihlerde Yin ve Zhou devirlerinde ortaya çıktığı düşünülmektedir ve dünyanın bu sanattaki en eski temsilcilerindedir. Muhteşem bir sanatsal düzey ve eşsiz bir tarza sahip olan Çin bahçe sanatı diğer ülkelerin içerisinde önemli yerdedir ve Çin bahçeleri dünyadaki bahçe sanatı kaynaklarından biri olarak bilinmektedir ¹¹⁸. Onların kültürlerinde doğa ve bitkiler kutsaldı ve tabiata saygı duyuyorlardı. Kutsal olan çiçeklerin başında lotus gelmekteydi ve onlar için tanrısal bir semboldü. Saflığı, temizliği, güzelliği ve yeniden doğuşu temsil ettiğine inanılıyordu. Lotusun yanı sıra, yaşadıkları coğrafyada yetişen şakayık, orkide, manolya, hatmi, krizantem, zambak, nergis ve gül gibi çiçek türleri ile ceviz, ayva, elma, erik, kiraz ve şeftali ağaçlarının çiçekleri, ginko bloba, hünnap, selvi, çam, akçaağaç, kayın, ardıç, dut ağaçları, haşhaş, bambu, ginseng, kenevir ve asma gibi bitkilerle nar ve üzüm meyveleri Çin sanatının her dalında yüzyıllardan beri kullanılmaktadır.

Türk sanatından etkilenen ve bizi de etkileyen köklü medeniyetlerden biri de İran'dır. Anadolu'daki İslâmiyet öncesi dönem ile sonrası dönemler arasındaki aktarımlarda İran sanatı önemli bir bağlantı aracı olmuştur ¹¹⁹. İran eski çağlardan beri, İpek Yolu'nun geçtiği yerde bulunuyordu ve İpek Yolu'nu ele geçirmek isteyen milletler nedeniyle yüzyıllar boyunca bölgede coğrafi ve siyasî bir bütünlük tesis edilemedi. Sürekli gerçekleşen akınlar, fetihler, yenilgiler, sınırlarının devamlı olarak şekil değiştirmesine sebep oldu ¹²⁰.

İran topraklarında en eski medeniyetlerden biri Elamlar'dır ve onlara ait olduğu düşünülen eserlerin tarihinin milâttan önce 2300 yıllarına dayandığı düşünülmektedir ¹²¹. İran'ın yazılı tarihi Ahamenidler ile başlar. Bugünkü İran coğrafyası üzerine kurulu en büyük medeniyet Perslere aittir. Medler, Ahamenidler, Partlar, Sasaniler, Emevîler, Abbasîler bu topraklarda kurulmuşlardır. Gazneliler, Selçuklular, Moğollar, İlhanlılar, Timurlar, Karakoyunlular ve Akkoyunlularla

¹¹⁸ <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:X-KTNgwQVSAJ:https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php%3Fid%3D8020+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr> (10.10. 2020)

¹¹⁹ Doğan Kuban, **Anadolu-Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları**, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1965, s. 53-54.

¹²⁰ Ağâh Sırrı Leved, "Türk Edebiyatı Tarihi", Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, c. 1, s. 212.

¹²¹ İlhan Özkeçeci, **a. g. e.**, s. 258.

İran'da Türk varlığı hissedilmiştir ¹²². Türk asıllı Şah İsmail tarafından kurulan Safavî Hanedanlığı'nın egemenliği sırasında İran İslam uygarlığı kültür ve sanatta altın dönemini yaşamıştır. Afşar, Kaçar ve Pehlevi Hanedanları da İran topraklarını yönetmişlerdir.

Birçok farklı kültürle yoğrulmuş olan İran, sanatıyla eşsiz bir yere sahiptir. İran'da birçok devlet hüküm sürmüş ve dolayısıyla çok çeşitli kültürlerin kaynaşması söz konusu olmuştur ve böylelikle çok köklü bir sanatsal birikimleri vardır. İran sanatı, dünya tarihinin en zengin sanatlarından. Minyâtür, mimarî, resim, dokuma, seramik, tezhip, hat ve heykel gibi birçok alanda güçlü eserler vermiştir. İslâm dünyasında da önemli izler bırakmışlardır.

16. yüzyılda Yavuz Sultan Selim'in Tebriz'i alarak Osmanlı İmparatorluğu'na katmasıyla İran sanatının etkileri artmış, bunda en büyük rolü, padişahın Tebriz'den Şah Kulu gibi önemli ve yetenekli nakkaşları ülkesine getirmesi rol oynamıştır ¹²³. Osmanlı ile İran birbirleriyle sürekli etkileşim halinde olduğundan dolayı her ikisinin de sanat anlayışlarında benzerlikler vardır. İslâm motiflerinin de ortak kullanılması bu benzerlikte etkili olsa da motifleri kendi üslûplarınca yorumlamaları noktasında ayrılmışlardır.

Eski İran sanatı Mısır ve Yunan sanatı ile Keldan ve Asur sanatlarından etkilenmiş olsa da bu sanatın kökenlerini, Sümer, Babil, Asur ve Orta Asya sanatlarında aramak gerektir. Sanat eserlerinde Mısır ve Yunan sanatının etkileri arka planda kalmaktadır. Sanat tezyînatında Ön Asya'ya ait palmet, gülbezek gibi şekillerle girift çiçekler arasında hayvan figürleri, bitkisel motiflerden karanfil, kasımpatı, gül, lale ve süsen çiçekleri kullanılmıştır ¹²⁴.

Saka Türkleri milâttan önce 7. yüzyılda Kafkaslar yoluyla İran'a akınlar yapmış ve bir kısmı Azerbaycan'a yerleşmiştir. Sakalardan sonra Oğuzlar, Kumanlar, Peçenekler ve Hazarlar'da Kafkaslar yoluyla ve Hazar Denizi'nin doğu istikametindeki yollardan İran'a gelmişlerdir. Bunun yanında İran'a Türk göçleri İslâmiyet'in kabulünden sonra olmuştur. Türkler Abbasîler zamanında topluluklar

¹²² <http://tahran.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/200929> (06. 07. 2020)

¹²³ Celal Esad Arseven, **Türk Sanatı**, Cem Yayınevi, İstanbul 1970, s. 203

¹²⁴ Celal Esad Arseven, **Sanat Ansiklopedisi**, Milli Eğitim , İstanbul 1975, c. 2, s. 807.

halinde İran'a yerleşmişlerdir. Bu Türkler kurulan ilk İslâm devletlerinde büyük roller oynamış ve Gazneliler Devleti gibi İslâm devletlerinin bizzat kurucusu olmuşlardır ¹²⁵. 10. asırda Türkler İran'da geniş bir alana hakîm olmuşlar, Türk birlikleri İran'ın muhtelif kısımları içinde mücadele eden valilerin ve prenslerinin yanında atlılara da ihtiyacı olan dağlıların etrafına toplanmışlardır ¹²⁶.

İslâmiyet döneminde İran'da en önemli sanat alanını mimarî oluşturmaktadır. Selçuklu Devri'nde yapılara alçı tezyinat ve mukarnas dahil edilerek, ileride İran mimarisinin önemli tezyinî malzemelerinden olacak olan firûze, sırlı ve tuğla çininin eserlerde kullanımı başlamıştır. Mimarîde başlarda Orta Asya daha sonraları Selçuklu etkilerine rastlanır. İran'da eski yüzyıllardan bu yana var olan minyatür İslâm sonrası sanat ortamlarında da rağbet görmüştür. İslâmî dönem İran minyatür sanatının en erken örnekleri İlhanlılar devrine aittir. Seramik İran'da geleneksel sanatlardandır. 9. yüzyılda Çin'le irtibatı olan İran'da porselen ticaretinin önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. İlk başlarda Abbâsî etkileri görülen seramiklerde sonraları Çin etkisiyle yeni bir üslûp oluştuğu görülür. Maden sanatı da milâttan önceki zamanlardan beri varlığını sürdürüyordu ve İran madenî eşya üretim merkezlerinden biriydi. Erken devirlerdeki madenî eşyalara Sâsânî tesiri hakimdi. Bronz ve pirinç kullanılan madenler arasındaydı. Dokumacılık önemli üretim bölümlerindendir ¹²⁷.

İslâmiyetten sonra müslüman olmuş farklı milletlerin kaynaşmaları ve sanatkârların İslâm alemine dağılmaları sonucunda tezyinî sanatlarda görülen ilerleme İran sanatını Doğu'nun ve İslâm aleminin en yüksek seviyelerine çıkmasını sağlamıştır ¹²⁸.

Celâyir, Timur, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safevî ve Kaçar dönemlerindeki minyatürlerde gerek dış mekân gerekse mimarî unsur çizimlerinde bitkisel motifler vardır. Ağaçlar çoğu medeniyette olduğu gibi İran'da yaşamış toplumlarda da milâttan önceki çağlardan itibaren kutsal sayılmaktadır. Bu topraklara yerleşmiş kültürlerin mitolojilerinde ağaç ve ormanlara önem verilmiştir ve ağaçlarla yaşamı

¹²⁵ Halid Laziboğlu, "İran'da Ne Kadar Türk Vardır, Nerelerde Oturlar", **Türk Kültürü**, Mayıs - Ağustos, 1980, sy. 211-214, s. 195.

¹²⁶ Nermin Özcan, "Safevî Devri Tezhip Sanatı", T. C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları, Tezhip Anasanat Dalı, Sanatta Yeterlik, İstanbul 1998, s. 3.

¹²⁷ <https://islamansiklopedisi.org.tr/iran>

¹²⁸ Celal Esad Arseven, **Sanat Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1947, c. 2, s. 821.

bağdaştırmışlardır. Tezyînatlarının esin kaynakları buldukları bölgenin iklim şartlarında yetişebilen meşe, selvi, ardıç, badem, akasya, palmiye, söğüt, kavak, çınar, şimşir, incir, ceviz, nar ve zerdali ağaçları olmuştur.

İran'da milâttan önce 7. yüzyılda yaşamış olan Zerdüşter bitkilerin kutsal olduğuna inanmışlardır. Ahamenişler ve Sasaniler zamanından günümüze ulaşan kalıntılarda bitki motifleri vardır. Nilüfer, nar, meşe, selvi ve meşe kutsal kabul edilen bitkiler arasındadır. İran'da İslâmiyetten sonra botanik dalında bilimsel kitapların çevirisi yapılmıştır. İran halılarının birçoğunun üzerinde ağaç, çiçek ve yaprak motiflerine yer verilmiştir. Cam, seramik, halı, ahşap ve kitap sanatlarında çiçekler ve sarmaşıklar çok sık karşılaşılan motiflerdendir.¹²⁹

İran bahçeleri mükemmel bir yapı olarak İran kültürü, doğası ve sanatı arasında köprü vazifesi görmüştür. İran mimarîsi, gerçek yaşam ortamından esinlenen İranlı ve İslâmî düşüncenin özü olarak kabul ediliyordu bahçe kültürü de bunun önemli bir parçasıydı.¹³⁰ İran bahçeleri cennetin numunesi gibi görülmüştür. Minyatür ve resimlerde yer verilen bazı ağaç ve çiçek motifleri dinî inanışları sembolize etmektedir. Örneğin selvi ağacıyla ölümü, çiçekli ağaçlarla ise yaşam ve yeniden doğumu anlatmışlardır¹³¹.

Türk ve Yunan toplumları aynı coğrafyaları paylaşmış kültürlerdir. Eski yüzyıllardan beri Yunanlılardan çok önce, Ege bölgesinde yüksek bir kültürün temsilcisi olan başka milletlerin bulunduğu dair izler arkeolojik çalışmalar sonucunda bulunmuştur. Yunan sanatının temelleri Minos ve daha sonra kurulan Miken medeniyetlerine dayanır¹³².

Minos kültüründe, halk farklı sosyal sınıflara ayrılmıştı. Bir bölümü zenginlik içinde, sanat kaygısıyla dizayn edilmiş evlerde yaşıyordu. Altın, gümüş, tunç kapların yanında ihtiyaçlarına göre çeşitli boylarda taş ve pişmiş toprak kaplar kullanıyorlardı. Fildişinden, pişmiş topraktan, tunçtan küçük heykeller, mühürler ve

¹²⁹ Golshan Zare, "İran Bitki Ressamlığı", Z Dergi, Seçil Ofset, İstanbul 2017, s. 41.

¹³⁰ <https://www.plantdergisi.com/prof-dr-oner-demirel-sima-pouya/iran-bahce-sanati.html>

¹³¹ https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/11812/mod_resource/content/1/12.%20Hafta%20C4%20BOran%20Bah%20C3%A7e%20Sanat%20C4%B1.pdf (12.02.2020)

¹³² Güney Durusoy, "Tarihsel Süreç İçinde Eski Yunan Uygarlığı Giyim Kültürünün Karşılaştırmalı Olarak Günümüz Giysi Tasarımına Yansımaları", İstanbul Arel Üniversitesi, SBE, Moda ve Tekstil Tasarım Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s. 2- 13.

yüzükler yapıyorlardı. Duvarları renkli freskler süslüyordu. Girit adası ticarî amaçlarla Doğu'ya, özellikle Mısır ve Suriye'ye bağlanıyordu ¹³³.

Milâttan önceki zamanlarda Yunan kültürü Geometrik, Arkaik, Klâsik ve Helenistik Dönemler adı verilen aşamalardan geçmiştir. Farklı üslûpların etkisi altına girse de yapısını korumayı başarmıştır ve Yunan sanatının başlangıcı Miken Çağı olarak kabul edilir ¹³⁴. Eski Yunan Medeniyeti'nde Ege adaları, İtalya, Sicilya'nın bir kısmı, Yunanistan ve Anadolu kıyıları Yunan topraklarıydı ve dolayısıyla bu coğrafyalarda aynı kültür yayılmıştı.

Sanatlarının biçimlenmesinde Mezopotomya ve Mısır medeniyetlerinin yanı sıra Aristoteles, Sokrates, Platon gibi ünlü filozofların geliştirdiği Yunan felsefesi de etkili olmuştur. Eski Yunan sanatının bölümleri mimarî, heykel, resim ve seramiktir ¹³⁵.

İlk Yunan süslemeleri, Asur ve Babil sanatındaki biçimlerle benzerdir. Bu Asyavî tasarımları Anadolu'dan Yunanistan'a gelen toplumlar getirmiştir. Zaman geçtikçe bunları geliştirerek farklı üslûplar oluşturmuşlardır. Ulama kıvrımlar, menderesler, sıra boncuklar, fırlıdak, zeytin dalları, yivler ve kabartma dilimler, gülbezekler, helezonlar ve kalpler, defne, sarmaşık ve lotusu tezyinat unsuru biçiminde kullanmışlardır. Ayrıca akantus yaprağı ile kıvrımlı dallar da Yunanlılar'ın çok kullandıkları ve sanata kazandırdıkları motiflerdir ¹³⁶. Akanthus yaprak motifi, Klasik dönem Yunan sanatında en çok mezar taşlarında görülür ¹³⁷.

Yunan sanatı, Napolyo'nun gerçekleştirdiği Mısır seferine dek, bilinen en eski sanat olarak yerini muhafaza etmiştir. Mısır sanatının keşfedilmesiyle birlikte bulunan eserlerin, Yunan sanat eserlerinden daha eski yüzyıllara dayanması bu düşüncenin doğruluğunu sarsmıştır. Ancak Yunan sanatı ve kültürü Batı için temel taşı kabul edilmiştir ¹³⁸.

¹³³ Gisela Richter, **Yunan Sanatı**, Öz Ofset Matbaacılık, İstanbul 1984, s. 7-8.

¹³⁴ <https://tr.khanacademy.org/humanities/ancient-art-civilizations/greek-art/beginners-guide-greece/a/ancient-greece-an-introduction> (10.12.2020)

¹³⁵ Güney Durusoy, **a. g. t.**, s. 13.

¹³⁶ Celal Esad Arseven, **a. g. e.**, s. 224.

¹³⁷ Hatice Demir, "Anadolu'da II. Theodosius Dönemi Sütun Başlıklarında Maske Akanthus Motifi Kullanımı", Akademik Hassasiyetler, Aralık 2019, c. 6, s. 139.

¹³⁸ Adnan Turani, **a. g. e.**, s.127

Antik çağlarda yapılan eşyalar kabartma, boyama ve oyma teknikleriyle yapılmış desenlerle süslenmiştir ve böylece el işçiliği ürünü halinden sıyrılıp bir çeşit sanat yapıtına dönüşmüşlerdir. Savaş takımları miğfer, kalkan, göğüs ve bacak zırhı, at takımları parçaları ile vazo, ayna, üç ayaklı kazanlar, mutfak araçları, sandık ve mobilya gibi eşyaların üstündeki bezemeler ya kabartma ya heykel ya da oyma olarak yapılmıştır ¹³⁹ . Özellikle arkaik dönem kompozisyonlarda geometrik şekillerin yanında yaprak ve çiçeklerden oluşan bitkisel tasarımları kullanmışlardır. Antik dönem Yunan amforalarında savaşçı veya hayvan figürlerinin yanında, sarmaşık türü yaprak motifleri, lotus biçimleri, palmiye ve penç motiflerini tercih ettikleri görülür. Yunanlılar perspektif tekniklerini kullanarak manzara resimleri de yapmışlardır.

Değerli madenlerden yaptıkları çelenk ve taçları, yaprak ve çiçek demetlerinden oluşan motiflerle süslemişlerdir. Sanatlarında zeytin, meşe gibi ağaçların yanı sıra, lotus, palmet, gül, sarmaşıklar, asma bitkisi ve üzümler ile bitkisel helezonlar, ve kıvrımlı dallar da süsleme unsuru olarak çok yaygındır ¹⁴⁰ . Yunan tapınaklarında ise özellikle sütunlarda kıvrımlı, akantus yapraklar, lotus ve palmet motifleri tezyînat unsuru olarak kullanıldığı günümüze ulaşan mimarî yapılarda görülür.

Sanatımızın geliştiği ortak coğrafyaları paylaştığımız bir başka kültür Roma medeniyetidir. Roma sanatının temelini mimarî olduğu bir gerçektir ve mimarî Roma kültürünün tamamını kapsar ¹⁴¹ . Roma resim sanatının ise Helenistik sanatın devamı niteliğinde olduğu düşünülür ¹⁴² . En görkemli mimarî yapıları olan tapınaklar ve tiyatrolardır. Bu yapıların tezyînatında katmanlı pençler, kıvrık dallar ve yapraklar görülür. Portre ve heykellerin yanı sıra bitkisel tasarımlar oldukça gelişmiştir.

Roma kültür ve medeniyetinin temelleri İtalyan ve Etrüklere, aynı zamanda Helenistik dönem Yunanlılara dayanmaktadır. Romalılar, farklı toplumları kendi kanunları altına alarak, farklı teknik, üslup ve motifleri birbiriyle kaynaştırmayı başarmış ve böylece görkemli bir sanatın oluşumunu sağlamışlardır. Yollar, köprüler,

¹³⁹ Gisela Richter, **a. g. e.** , s. 176-177.

¹⁴⁰ Gisela Richter, **a. g. e.** , s. 223-226.

¹⁴¹ Adnan Turani, **Dünya Sanat Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1992, s. 188.

¹⁴² Adnan Turani, **a. g. e.** , s. 199.

su kemerleri, hamamlar, kitaplıklar, tapınaklar yapmışlardır ¹⁴³. Lotus ve palmetler her dönemde Roma mimarî bezemeleri arasında en çok kullanılan motiflerin başında gelmektedirler ¹⁴⁴. Akantüs, M. Ö. 5. yüzyılda Antik Yunan'da mimarîde kullanılmıştır. Bezemelerde kullanımı ise Helenistik ve Roma dönemlerinde yaygınlaşmıştır. Romalılar dış cephe mimarisine çok önem vermişlerdir ve akantüse sütun başlıklarında, seramiklerde, mezar taşlarında, ve lahitlerde yer vermişlerdir ¹⁴⁵. Lotus, açık ve kapalı palmetler, sarmallı kıvrık dalları mimarî yapılarında sıklıkla kullanıldığı görülür ¹⁴⁶. Kireç taşı ya da mermer zemin üzerine oyma tekniği ile yapılan süslemelerin başında akantus yaprakları lotus ve palmet şekilleri gelmektedir. Bazı tasarımlarda kullanılan kıvrık dallar ve yapraklara ağaç görünümü verildiği gözlenmiştir.

Helenistik çağda, akantus yapraklarının, sütun başlıklarında çok yaygın kullanımı olduğu günümüze ulaşan mimarî yapılardan anlaşılmaktadır. Roma tipi akantusta yapraklara çok önem verilmiştir ve yapraklı dallarla helezon biçimlerinin yapıldığı görülür. Roma tipi akanthus yaprak motifinde yaprak dilimleri birbirlerine karışacak derecede hacimlidir ¹⁴⁷. Yaprak, kıvrım, rozet formları hemen her eserde karşımıza çıkmaktadır. Lotus çiçeği tomurcuk halindedir. Taç yapraklarda damarlar belirgin biçimde işlenmiştir. Roma sanatındaki süslemelerde de bu özellikler devam eder tarzdadır. Bu arada ele geçirdikleri yerlerdeki uygarlıkların sanatlarını öğrenerek, bunları kendi sanatlarıyla birleştirmişler ve motif yelpazelerini geliştirmişlerdir. Yapraklarla süslü kıvrık dalların olduğu kompozisyonlar çoğunlukladır. Duvar resimleri, freskler ve mozaikler çeşitli teknikleriyle uygulanmıştır. Tezyînatlarda bitkisel unsurlar her zaman karşımıza çıkar. Çeşitli bitkiler, çiçekler ve ağaçlar kompozisyonların vazgeçilmez birer parçası olmuştur. Kompozisyonlarında helezonlar ve kıvrımlı dallar çok sık kullanılmıştır. Sadece yapraklarla oluşturdukları gibi, katmanlı penç motifleriyle süsledikleri helezon tasarımları da vardır. Yetiştirdikleri ağaçların yanı sıra tarımını yaptıkları bitkileri de

¹⁴³ İlhan Özkeçeci, **Doğu Işığı**, Graphis Matbaa, İstanbul 2006, s. 348- 349.

¹⁴⁴ Cevat Başaran, “Anadolu Mimarî Bezemeleri II Roma Çağı, Lotus- Palmet Örgesi”, Atatürk Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1987, s. 10.

¹⁴⁵ Hatice Demir, “Anadolu’da II. Theodosius Dönemi Sütun Başlıklarında Maske Akanthus Motifi Kullanımı”, **Akademik Hassasiyetler**, Aralık 2019, c. 6, s. 136.

¹⁴⁶ Cevat Başaran, **a. g. t.** , s. 28

¹⁴⁷ Hatice Demir, **a. g. m.** , s. 140.

yaptıkları eserlere yansıtıyorlardı. Sarmaşık türleri ve defne, ardıç, meşe, şimşir, dut, zeytin, abanoz, çınar, hurma, palmiye gibi ağaçlara sanatlarında yer verdikleri günümüze kalan eserlerde görülmüştür.

Yetiştirilen bitkiler arasında çiçekler, günlük tüketilen sebze ve meyveler, tıbbî amaçlı yabanî otlar vardır. Tipik bir Roman ailesinin bahçesinde gül, selvi , biberiye ve dut ağaçları vardı. Peyzaj amacıyla çeşitli türlerde ve boylarda ağaçlar, kadife çiçeği, sümbül, nergis, menekşe, safran ve kekik yetiştiriyorlardı ¹⁴⁸ .

Roma sanatında mimarî, resim, heykel ve mozaik eserler ön plandadır. Metal işleri, çanak çömlek yapımı, mücevher tasarımları, fildişi ve cam işlemeciliğinde çok ileri tekniklere sahiptiler. Roma'da resim çok önemli bir yerdedi ve evlerin duvarlarını süslemekteydi. Resimler fresk ve mozaik teknikleri ile uygulanıyordu. Manzara resimleri evlerin duvarlarında tercih edilen bir tarzıdı. Bazı manzaralarda çoğu zaman doğa olduğu gibi yansıtılıyordu. özellikle çiçekler ve ağaçların olduğu bahçeler konu ediliyordu, kentsel binaları tasvir eden mimari manzaralar da işlenen konular içerisindeydi.

Roma İmparatorluğu'nun ardından imparatorluğun doğusunda kurulan Doğu Roma İmparatorluğu, Balkan Yarımadası, Asya ve Afrika'yı içine alan üç büyük ülkeden meydana geliyordu. Bin yılı aşan ve Avrupa tarihinde önemli rolü olan ve uzun ömürlü bir imparatorluk olan Bizans, en güçlü dönemini İmparator Justinianus zamanında yaşadı ¹⁴⁹. Büyük bir alanda kendini gösteren Bizans sanatı uzun gelişim dönemleri içinde Asya ülkeleri ve doğunun binlerce yıllık kültüründen etkilenmiştir.

Bizans'ın başkenti Konstantinopolis kültür ve sanat merkezi olmasının yanında ihtişamıyla Justinianus döneminin bir göstergesidir. Bizans sanatı, Hristiyanlık sanatını temsil etmesinin yanında Yunan ve Roma dönemlerinden Rönesans'a geçişin de temsilcisi kabul edildiği için tarihte önemli bir yere sahiptir¹⁵⁰. Bizans, birçok alanda olduğu gibi sanatsal esin kaynağını devraldığı antik mirastan almıştır, Ancak Batı Roma İmparatorluğu'ndaki eserler büyük göçler sırasında

¹⁴⁸ <https://www.lifeinitaly.com/decorating/garden/roman-garden/> (11.07.2020)

¹⁴⁹ İlhan Özkeçeci, **a. g. e.** , s. 356.

¹⁵⁰ Emel Özdemir Çokhamur, "İstanbul'da Bulunan Bizans Dönemi Mozaikleri: Kariye Müzesi", T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2012, s. 8.

yıkılmıştı. Kuzey milletlerinin güneye akınları esnasında, mimarî ve sanat geleneklerinden çok az eser kalmıştır ¹⁵¹.

Bizans dinî veya din dışı konuları işlediği sanatında estetik ağırlık merkezi izleyicidir. Özellikle dinsel sanatta amaç izleyiciyi etkilemeyi, yönlendirmek, doğrudan kutsal şeyle karşı karşıya getirmeye yönelik olduğu için yapısal olarak işlevseldir ¹⁵².

Mozaik, bazı kaynaklara göre Helenistik dönemde başlamıştır, ama bu tekniğin Mezopotomya ve Mısır'da çok önceleri kullanıldığı bilinmekteydi. Bizans sanatı, plastik sanatlarda doğa etüdünü terk etmiş, Helenistik gelenekleri usta çırak ilişkisi içinde ilerletmiştir ¹⁵³.

Doğu ve Batı medeniyetlerini birleştiren Bizans sanatı, Hristiyanlık sanatı ile başlamıştır. Kökenlerini antik dönem sanatından almış ve Hristiyan geleneğinde gelişmiştir. Freskler, mozaikler ve ikonolar bu sanatın en güzel yansıtıldığı örneklerdir. Mimarî alanlarda büyük ve ihtişamlı ölçülerde yapılan mozaiklerde renkler ve tasvirler güçlüdür.

Roma ve Bizans sanatlarında akantus motifi eski çağlardan itibaren kullanılmıştır ¹⁵⁴. Mozaiklerde hurma, zeytin, defne, incir, kiraz, nar gibi ağaçlar ve meyveler, farklı çiçek türleri, asma bitkisi ve üzümün yanında stilize edilmiş kıvrımlı büyük yapraklar ve akantuslar kullanıldığı günümüze ulaşan mozaiklerde görülmektedir. Bizanslıların yaşadıkları coğrafyalarla ve iklimle uyumlu defne, incir, nar, zeytin gibi ağaçlar ile sarmaşık, zambak ve gül çeşitlerinin yanı sıra haşhaş, rezene, kekik ve nane gibi otları da yetiştirdikleri ve bunları resmettikleri de bilinmektedir.

Dünya sanat tarihine yön vermiş medeniyetlerden bir diğeri ise Mısır'dır. Mısır sanatı, bugünkü sınırlarını da kapsayan, Nil nehrinin Akdeniz'e döküldüğü

¹⁵¹ Adnan Turani, **a. g. e.**, s. 205-206.

¹⁵² Akyürek Engin, **Bir Ortaçağ Sanatı Olarak Bizans Sanatı**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1997, s. 78

¹⁵³ Adnan Turani, **a. g. e.**, s. 209-210.

¹⁵⁴ Yıldız Demiriz, "Acanthus", Türkiye'nin Arkeoloji ve Sanat Tarihi Terminolojisine Yanlış Adla Girmiş Bir Bitki Motifi", **Sanat Tarihi Dergisi**, c. 3, sy. 3, İzmir 1984, s. 19.

yerden Habeşistan'a kadar olan coğrafyada hakîm olan uygarlığın, milâttan önce 5000'ler ile milâttan sonra 3. yüzyıllar arasındaki zamana yayılmış sanatıdır ¹⁵⁵ .

Antik Mısır sanatı farklı yapısıyla diğer sanatlardan ayrılır. Bulunduğu coğrafya gereği etkilediği ve etkilendiği kültürler vardır. Hititli, Fenikeli, Giritli, Sümerli, Yunanlı ve Romalılar da büyük ölçüde etkilemiştir. Anadolu, Doğu Akdeniz ve Ege denizi ise kültür alışverişinde köprü görevi görmektedir ¹⁵⁶. Mısır kültürü milâttan önceki tarihlerden itibaren Doğu Akdeniz, Kuzey Afrika ve Güney Avrupa kültürleri üzerinde derin izler bırakmıştır ¹⁵⁷. Antik Mısır bahçelerinde hurma, çınar, incir ve nar ağaçları ile gül, leylak, zambak ve nilüfer çiçekleri yetiştirilmiştir. Birçok farklı türde bitki besin maddesi olarak tüketilmelerinin yanında hastalıkların tedavisi amacıyla ilaç olarak da kullanılmıştır ¹⁵⁸.

Antik Mısır'da dokuma, oyma, kakma, cam, maden, taş işçilikleri, çömlekçilik ve kuyumculuk yapılmıştır. Özellikle mimarî tasarımlara önem verdikleri ve yaptıkları eserlerde matematiksel hesaplamaları ve mühendisliği çok iyi kullandıkları bilinmektedir. Duvar resimleriyle yaşayış biçimlerini, kültür ve tarihlerini yansıtmışlardır. Değerli olan altın, abanoz, fildişi ve tunçtan objeler üretmişlerdir. Yazı ve kâğıt sanatlarında da çok ilerleyerek Papirüs üretimi yapmışlardır. Mısır medeniyetinde kullanılan papirüs kâğıdı yazı tarihinde çok önemli bir buluştur. Papirüs, ana vatanı Mısır olan *Cyperus papyrus L.* adlı otsu bitkinin gövdesinden elde edilen liflerden hazırlanan bir kâğıt türüdür. Milâttan önce 3 binli yıllarda bulunduğu düşünülen ve parşömen olarak da adlandırılan kâğıt türü yüzyıllar boyunca kullanılmıştır.

Eski Mısır sanatı gelenek ve kurallara dayandığı için mimarîde olduğu gibi tezyînatta bu kurallar çerçevesinde hareket edilmiştir. Mısırlılarda geometrik bezeme biçimleri çok yaygındı. Bunlar satranç, baklava, mertek, zikzak, gül, helezon, kıvrım

¹⁵⁵ Celal Esad Arseven, **a.g.e.** , c. 3, s. 1320.

¹⁵⁶ Rüya Tulumbacı, "Alexandria'daki (İskenderiye) Buluntular Işığında İ.Ö.3.Yüzyılda Mısır Sanatında Görülen Kültür Etkileşimleri", T.C. Ege Üniversitesi SBE, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2018, s. 10.

¹⁵⁷ Perihan Sadıkoğlu, "Antik Mısır'ın Günümüz Sanatına Uzantıları ve Bir Yeniden Yorumlama", T. C. Yeditepe Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 298.

¹⁵⁸ Buket Asilsoy, "Peyzaj Mimarlığı Tarihi Ders Notları," Yakın Doğu Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü (http://docs.neu.edu.tr/staff/buket.asilsoy/PM%20204_3.pdf)

gibi şekillerle, efrizler ve sütun başlıklarında kullanılan lotus ve papirüs yapraklarıdır¹⁵⁹.

Mısır'da antik çağlardan günümüze kadar ulaşmış objelerde en çok kullanılan motiflerden biri lotustur. Yeniden doğuşu simgelediğine inanılmakta ve kutsal sayılmaktaydı. Kâğıt elde etmek için kullandıkları papirüs bitkisi, buğday ve hurma ağacı da yaptıkları tasarımlarda yer alan ve en fazla tasvir edilen bitkisel motiflerdendir. Ayrıca İncir, üzüm, hurma, zeytin, nar, söğüt, akasya, hünnap ve palmye ağaçları da sanat dallarında yer verdikleri bitkilerden bazılarıdır. Antik Mısır'da çeşitli baharat bitkilerinin yanında nane, sinameki, hardal, haşhaş gibi tıbbî amaçlı farklı türlerin de yetiştirildiği bilinmektedir.

Mısır'da sanat yaşamlarının bir parçasıdır ve insanlar için çok önemlidir. Antik Mısır sanatında heykel, resim ve mimarî biçimlerin hepsinin birbirini tamamlayıcı şekilde ve aynı üslûpta yapılmış olması, bu sanatı diğer sanatlardan üstün kılmaktadır¹⁶⁰.

Sanatımız Mezopotomya coğrafyasında milattan önceki tarihlerden başlayarak değişim göstermiş farklı kültürlerden de etkilenmiştir. Bu topluluklardan günümüze ulaşan kemer, miğfer gibi savaş malzemelerinde, aynalar, mühürler, toprak kaplar, heykeller, yazıtlar ve plakalar gibi taş eserlerde ağaç, yaprak, bitki, çiçek ve meyve motifleri yerleştirilmiştir.

Mozaiklerin dekorasyon amacıyla mimarîde ilk defa kullanımının Mezopotamya'da olduğu arkeolojik araştırmalar sonucunda ortaya çıkmıştır¹⁶¹. Hayat ağacı motifinin insanlık tarihi kadar eski bir figür olduğu kabul edilmektedir ve ilk olarak Mezopotamya topraklarında ortaya çıkmış olması muhtemeldir. Ağaçlar birçok medeniyette olduğu gibi bu kültürde de kutsaldır ve hayat ağacı motifini sıklıkla kullanmışlardır.

¹⁵⁹ Celal Esad Arseven, **a. g. e.**, c. 1, s. 219.

¹⁶⁰ Perihan Sadıkoğlu, **a. g. t.**, s. 31-33.

¹⁶¹ http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Mozaik%20Analizleri.pdf 07. 08. 2020

Kutsal ağaç motiflerinin Mezopotamya topraklarında görüldüğü tarih milâttan önce dördüncü binyıl civarındadır. Milâttan önce ikinci binyılda ise Yakın Doğu, Mısır, Yunanistan ve İndus Vadisin’de yayılmış olduğu bilinmektedir ¹⁶².

Mezopotamya medeniyetlerinden olan Babiller, Sümerler ve Asurlarda ağaç figürü çok önemliydi. Hayat ağacı inançlarının ve krallarının simgesi olmasının yanında bolluk ve bereketi de temsil ettiğine inanıyorlardı. Yaşadıkları coğrafyada yetişen nar, üzüm, incir, haşhaş, safran, hurma, kenevir, soğan, susam, arpa, buğday gibi tahıllar ve palmiye, söğüt, köknar gibi ağaçlar Mezopotamya sanatında da sıklıkla rastlanan motiflerdendi. Asurlar ve Babillerden kalma eserler incelendiğinde Mısır sanatındaki duvar resimlerine benzeyen betimlemeler görülür. Lotus ve penç motiflerinden oluşan mükemmel tasarımlar sanatta ne kadar ileri seviyede olduklarının göstergesidir.

Mezopotamya da üretim için gerekli olan maden, taş ve ağaç yok denecek kadar az olduğu için kil onlar için çok önemliydi. Kilden kerpiç, kap kacak ve yazı tabletleri yapılıyordu ¹⁶³. Mezopotamya’ da mimarî yapıların milâttan önce 5 bin yıllara dayandığı araştırmalar neticesinde anlaşılmıştır. Bölgede taş malzemenin yetersiz oluşu nedeniyle ilk zamanlar balçık ve kamışlar, sonraları pişmiş topraktan yapılan tuğlaları kullanmışlardır.

Özellikle dinî ritüellerin yansıtıldığı sahnelerde kutsal kişi ya da kralların elinde genellikle çiçekler yer almıştır. Kompozisyonlarında çiftçilik ve avcılıkla ilgili sahnelere yer vermişlerdir. Ağaç motiflerinde stilize ve natüralist formlar kullanmışlardır. Genellikle iğne yapraklı ağaçların neslini devam ettirmesi için gerekli olan kozalak, sonsuzluk kavramını temsil ettiği düşüncesi ile kral ve dinî kişilerin ellerinde gösterilmiştir.

¹⁶² Ayça Avcı, “Mezopotamya Silindir Mühürlerindeki Kutsal Ağaç Motifleri”, Dumlupınar Üniversitesi SBE Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2013, s. 21.

¹⁶³ Murat Tekin, “Eski Mezopotamya’da Coğrafi ve Etnik Yapı”, **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi II.** , Tokat 2014, s. 114.

3.2. 16. YÜZYILDA GELENEKSEL SANATLARIMIZDA KULLANILAN STİLİZE ÇİÇEK MOTİFLERİNİN FARKLI KÜLTÜRLERDEKİ BENZER ÖRNEKLERİYLE YÜZYILLARA GÖRE KARŞILAŞTIRILMALARI

Milattan önceki yüzyıllara dayanan köklü el sanatlarımız inançlarımız, gelenek ve göreneklerimizle büyüyüp eşsiz, zengin ve estetik yapı kazanmıştır ¹⁶⁴. El sanatları insanlığın varlığıyla birlikte ortaya çıkmış, ihtiyaçları karşılamak, örtünmek ve korunmak amacıyla ilk örneklerini vermiştir. Zaman içinde gelişerek iklim şartları ve bitki örtüsüne bağlı olarak değişmiş, toplumların duygularını, beğenilerini ve kültürel özelliklerini yansıtarak “geleneksel” vasfı kazanmıştır ¹⁶⁵. İnsanlar her zaman el sanatlarıyla içi içe olmuşlardır. Buldukları dönemin değer yargıları, politik tercihleri, ekonomik durumları, seçtikleri dinleri, estetik bakış açıları, dünya görüşleri, teknik imkânları el sanatları üretiminde etkili olmuş faktörlerdir ¹⁶⁶.

Bitkiler yaşamımızın vazgeçilmez bir parçasıdır. İnsanlar yeryüzündeki varlıklarından bu yana, bitkilere bağımlı bir hayat sürdürmektedir. Bitkilerden birçok konuda faydalandığımız gibi güzellikleri, kokuları ve uyandırdıkları hisler ile de ruhumuza hitap ederler. Bu nedenledir ki insanlar yaptıkları eşyalara bitkisel bir unsur ekleyerek bu güzellikleri yansıtmak istemişlerdir. Türkler, yüzyıllar boyunca birçok toplumla irtibatta olmuş, çeşitli kültürlerle beslenip, farklı sanat üslupları geliştirmişlerdir. Kendilerine ait kültür birikimlerini, farklı medeniyetlerin öğeleriyle birleştirmiş ve sanat zevkleriyle diğer toplumları yönlendirmişlerdir. Bu nedenledir ki, geleneksel sanatlarımızda kullanılan bitkisel motifler çok geniş kapsamlı ve çok çeşitlidir. Kökenleri Orta Asya’ya dayanan motiflerin gerçek anlamda temelleri insanlık tarihi kadar eskidir.

3.2.1. Helezonlar

Kâinatta yaratılmış her şeyin yapısında matematiksel oranlar ve mükemmel geometriler vardır. Bu İlahî oranlardan oluşan sayısal düzenler birçok varlıkta bulunan helezon sistemlerini oluşturmuştur. Uzay boşluğundaki dev bir galaksinin

¹⁶⁴ Cahide Keskiner, **Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler-Hatâyî**, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 2002, s.1.

¹⁶⁵ **Geleneksel Türk Süsleme Sanatları**, T. C. Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Ankara 2012, s. 3.

¹⁶⁶ Mücella Kahveci, “21. Yüzyıla Girerken Geleneksel Türk El Sanatları” Folkloristik, Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı, Ankara 1998, s. 387.

yapısında, çok minik bir deniz canlısının kabuğunda ya da bir bitkinin filizinde aynı biçimli helezonlar karşımıza çıkar. Helezonlar hayatımızın bir parçasıdır. Süreklilik ve sonsuzluk hissi uyandıran büyüleyici tasarımlardır.

Spiral kelimesi, helezonî sözcüğünden alıntıdır ¹⁶⁷. Helezon anlam olarak, kıvrımlı ve sarmal demektir, İngilizce’de ise spiral ve helix olarak adlandırılır. Sarmal biçimleri tanımlamak için kullanılan helezonların sistemleri oran ve orantı üzerine kuruludur. Sanat alanında en çok Fibonacci ve Arşimet spiralleri kullanılır.

F. 8. *Cucumis sativus* (Hıyar Sürgünleri) (F. H. Nur Özsoy 2018 Isparta)

R. 9. *Vitis Vinifera sp.* (Asma) (<https://plantsam.com/vitis-vinifera-ssp-vinifera-cv/>)
(<https://www.cepolina.com/vitis-tendrils.html>) 12 10. 2020

Helezonlara ilham kaynağı olabilecek bitkilerin başında insanlar için çok önemi olan meyvesini içecek ve yiyecek olarak kullandıkları asma geldiği düşünülmektedir. Helezon biçiminde sürgünlere sahip asma filizleri her coğrafyada ve sanatta insanlara ilham kaynağı olmuştur (bkz. R. 9).

¹⁶⁷ <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/spiral> (11. 09. 2020)

Asma bitkisi (*Vitis vinifera L.*) yapısı itibariyle helezon şeklinde sarılıcı sürgünler vermektedir. Farklı medeniyetlerde ortak kullanılan üzüm ve asma yaprağı en çok tercih edilen bitkisel süslemelerdendir. Kültürü yapılan en eski meyvelerdendir (bkz. R. 9).

F. 9. *Convolvulus L.* (Çit Sarmaşığı) (F. H. Nur Özsoy 2018 Isparta)

Sarmaşıklar farklı medeniyetlerde kullanılan birçok desende karşımıza çıkarlar. Helezonik biçimli dalları, başı ve sonunun nerede başlayıp bittiği belli olmayan tırmanıcı yapılarıyla her dönem sanatçıların dikkatini çekmişlerdir. Duvar sarmaşı olarak bilinen (*Hedera helix L.*) sanat eserlerinde çok yaygın biçimde kullanıldığı görülür. Tarla sarmaşığı ya da çit sarmaşığı (*Convolvulus L.*) olarak bilinen türlerinin çiçekleri çok farklı renklerde ve ilginç görünümündedir (bkz. F. 9). Bunlar da sanat eserlerinde eski yüzyıllardan bu yana kullanılmaktadır.

Helezonların kökenlerinden olduğu düşünülen ve bitkisel süslemelerde en çok tercih edilen bitkilerden olan sarmaşıkların farklı iklim şartlarına dayanıklı ve güçlü bir yapıları vardır. İlginç yaprak şekilleri gerekse kıvrımlı yapıları ile göze çarparlar. Sarmaşıkların bazı türleri her mevsim yeşil kalabilme özelliğine sahiptir. Soğuk iklimlerde ve güneş olmayan yerlerde dahi kolaylıkla gelişebildiği için insanların yetiştirmesi kolay olmuştur. Bazı hastalıkların tedavisinde sarmaşık yapraklarının kullanıldığı bilinmektedir. Çok fazla yaprak verdiği için mimarî yapıların dış duvarlarını kaplamak için yüzyıllardan bu yana tercih edilirler.

Sanatçılar kâinattaki mükemmellikten etkilenerek İlâhî oranları kendi eserlerinde göstermeyi istemişlerdir. En eski uygarlıklardan günümüze ulaşmış

eserlerde bile bu uyum ve denge görülebilir ¹⁶⁸. Türk sanatında milâttan önceki yüzyıllardan bu yana oluşturulan bir çok desenin temelini oluştururlar. Helezonların kompozisyonlara canlılık, hareket ve boyut kazandırdığı görülür.

R. 10. *Pteridophyta* (Eğrelti Otu) **R. 11.** *Pteridophyta* (Eğrelti Otu)

R. 10. (<https://www.pinterest.com/pin/312296555380944402/>)

24. 05. 2018

R. 11. (<https://www.pinterest.com/pin/136656169917026629/>)

24. 05.2018

Tezyînî sanatlarda kompozisyon, motiflerin yüzeyler üzerine dengeli ve uyum içerisinde yerleştirilmesidir ¹⁶⁹. Geleneksel sanatlarımızda kullanılan motifler, ahşap, cam, taş, kağıt, kumaş, maden, seramik gibi farklı yüzeyler üzerine, belirli kurallar içerisinde yerleştirilerek kompozisyonlar oluşturulur. Motifler asırlar öncesinden beri süregelen ölçülerle yapılan helezonlar üzerine belli bir düzen içerisinde oturtulurlar. Farklı sanat dallarında, benzer kaideler içerisinde yapılmış, birbirinden çok farklı ve eşsiz tasarımlar göze çarpar.

Osmanlı tezyînî sanatlarında bitkisel motifler kıvrık dallardadır. Kıvrık dallar ise kompozisyona genellikle helezonlar biçiminde yerleştirilir ¹⁷⁰. Desen belirli bir teknik ve üslûp kullanılarak birleştirilmiş motiflerden oluşur. Türk sanatında, tabiatta olduğu gibi kıvrımlı, uyumlu ve yumuşak hatlar vardır. Keskin, düz çizgiler ve kırılmalara yer verilmemeye çalışılır. Sanat üslûbumuzun temelini oluşturan ana

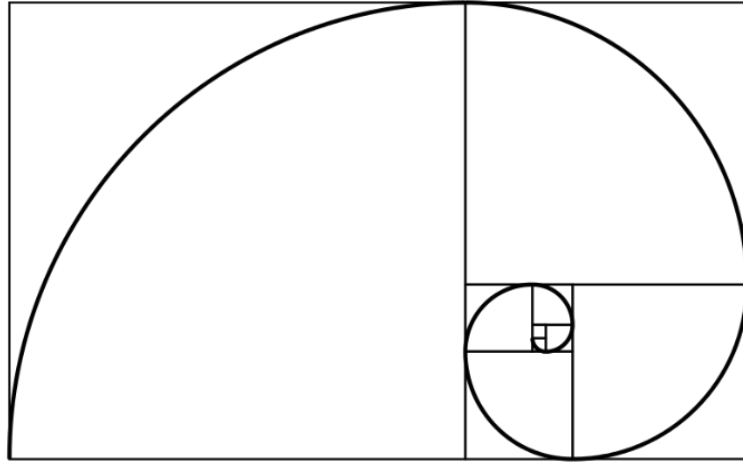
¹⁶⁸ Hamide Nur Özsoy, “Geleneksel Sanatlarımızdaki Bitkisel Kompozisyonların Temeli Olan Helezonların Tarihçesi” **FSM İlimi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, Bahar, Mega Basım, İstanbul 2020, sy. 15, s. 459.

¹⁶⁹ Faruk Taşkale, **a. g. t.**, s. 48.

¹⁷⁰ Muhsin Demironat, “Türk Tezyini Sanatlarında Motifler”, **Akademi**, İstanbul 1966, sy. 5, s.49.

çizgiler, tabiattaki birçok varlığın yapısında var olan helezonlardır. Helezonlar farklı yön ve büyüklüklerde olsa da her zaman sonsuzluğu ifade eder ¹⁷¹.

Tabiattaki birçok bitkide karşılaştığımız sarmal yapılar sanatımızın da yapı taşlarıdır. Kâinatta iki çeşit spiral gözlemlenir bunlardan ilki Altın Oran olarak isimlendirilen Fibonacci spirali (bkz. R. 12). Resim, heykel ve mimarî yapılarda uygulanır. Diğeri ise Arşimet spirali olarak bilinir ve geleneksel sanatlarımızda eskiden beri kullanılan bir tasarım biçimidir ¹⁷².

R. 12. Fibonacci Spirali

(<https://www.technologynetworks.com/neuroscience/news/human-skulls-follow-da-vincis-golden-ratio-324837>) 10.02.2020

Bitkilerin yaprak dizilişleri ve dallarının yerleşim sistemleri, asma, eğrelti otu, sarmaşıkların ve birçok sebzenin sürgünleri helezon biçimlidir. Bu kıvrımlı yapılar bitkilerdeki mükemmel yaratılış ve görünümünün temelinde vardır. Fibonacci rakamları ve Altın Oran arasında enteresan bir ilişki mevcuttur.

Fibonacci dizisi, her rakamın kendinden bir önceki sayıyla toplanması neticesinde ortaya çıkar. Fibonacci’de rakamlarının birbirlerine oranlanması sonucunda Altın Oran’a ulaşılır ¹⁷³. Eşit olmayan iki alanın bölünmesinde, küçük parçanın büyüğe oranı, büyük parçanın bütüne oranına eşit bölünmüşse altın orana uygun bölünmüş demektir ¹⁷⁴. Altın Oran diye adlandırılan 1,618 sayısı insanların

¹⁷¹ Fatma Çiçek Derman, “Tezhip Sanatı”, **İslâm Sanatları Tarihi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2084, Web Ofset, Eskişehir 2012, ünite:5, s. 105.

¹⁷² İlhan Özkeçeci, **Türk Sanatı’nda Kompozisyon**, Plastik Ofset, İstanbul 2008, s. 13.

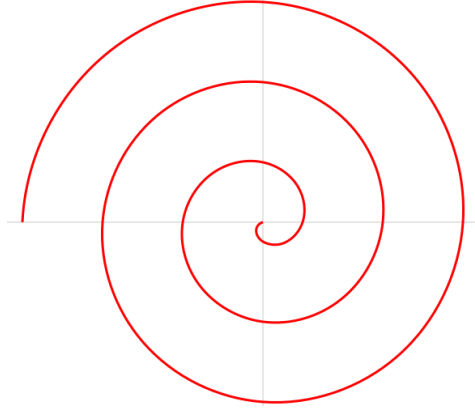
¹⁷³ Altın Oran Derneği <http://www.aoder.org.tr/tr/altin-oran/36.aspx> (24. 12. 2020)

¹⁷⁴ Saadettin Çağlarca, **Altın Oran**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1994, s.5.

çiçekler, hayvanlar ve birçok varlığın yapısında karşımıza çıkar. Yaşamın birçok alanında olduğu gibi sanatta da kullanılır.

Birçok sanat eserinin yapımında altın oran temel alınır. Milattan önceki dönemlerden itibaren kullanılan bu oran sistemi Mezopotamya, Mısır ve Yunanlar’ da görülür ve en fazla kullanıldığı dönem Rönesans olmuştur. Phi sayısı olarak da adlandırılan 1,618 sayısı, küçük parçanın büyük parçaya oranı, büyük parçanın bütüne oranına eşit bölünmesi neticesinde çıkan sayısal değerdir¹⁷⁵.

Arşimet spirali ise, bir düzlem içinde sabit bir nokta çevresinde düzgün açıya sahip q hızıyla dönen bir ışının üzerinde hareket halinde olan bir noktanın geometrik yeridir. Burada her eğri kendisinden önce ve sonra gelen eğrilere eşit mesafededir¹⁷⁶. Geleneksel sanatlarımızda Arşimet spirali’nden ilham alınan bu helezon sistemi esas alınmıştır ve yüzyıllardan bu yana oluşturulan bitkisel kompozisyonların temelini oluşturmaya devam etmektedir (bkz. R. 13).

R. 13. Arşimet Spirali

(<https://mathworld.wolfram.com/ArchimedesSpiral.html>) (24. 12. 2020)

Helezon sistemleri üzerine yerleştirilen çiçek ve yaprak motiflerinin sarmaşık türlerine ait çiçek ve yaprakların stilize edilmiş formları olması ihtimali yüksektir. Bu durum insanların ince sanat zevklerini ve doğanın güzelliklerini yaşadıkları yerlere yansıtma çabalarının bir sonucudur.

¹⁷⁵ Meryem Çiftçi, “XVI. Yüzyıl Kuran-ı Kerim Sayfa Düzenleri Açısından Türk Tezhip Sanatında Altın Oran İncelemesi”, T C. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s. 1.

¹⁷⁶ İlhan Özkeçeci, **Türk Sanatında Tezhip**, Seçil Ofset, İstanbul 2007, s. 126-127.

Kâinattaki küçük bir canlının yapısında ya da uzayda bulunan devasa bir galaksi sisteminin görünüşünde yer alan helezonlar mükemmellik ve sonsuzluğu ifade ederler. Birçok varlıkta karşımıza çıkan bu yapılar, yaratılan her şeyin birbiriyle benzer ve bağlantılı olduğunu anlatır. Dünyanın her yerinde her sanatta kullanılan helezonlar geleneksel sanatlarımızdaki desenlerin temelini oluştururlar. Sanatçılar kâinattaki eşsiz tasarımları yüzyıllar öncesinden keşfetmişler ve kendi eserlerine de bunun bir örneğini uygulamak istemişlerdir. Helezonlar kâinattaki hareket ve döngüyü anlatmanın yanı sıra deseni durağanlıktan kurtarır. İnsanlar helezon motiflerini ince bir işçilikle tasarlayarak meydana getirdikleri eşyalara zerafet ve hareket kazandırmışlardır.

Aşağıda asırlar boyunca Türklerin irtibatta olduğu toplumların, farklı objeler üzerinde kullandığı spirallerden örnekler seçilmiş en eski eserden itibaren sıralanmıştır (bkz. F. 10- 17, R. 14- 26). Anadolu, Kafkaslar, Altaylar, Sibirya, İspanya, Çin, Roma, Mısır ve İran topraklarından günümüze ulaşmış eşyalarda ve yapım tarihleri 16. yüzyıl Osmanlı dönemi olan dokuma ve çini eserlerdeki helezon tasarımlarına da yer verilerek tarihçelerine ışık tutulmaya çalışılmıştır.

F. 10. M. Ö. 11. yy. Geometrik Dönem, Batı Anadolu, Kulplu Seramik, Sadberk Hanım Müzesi
(Fotoğraf: H. Nur Özsoy 2018)

R. 14. M.Ö. 10. yy. Kuzey Osetya, Kafkaslar, Erken İskit Dönemi, Bronz Bilezik, Hermitage Müzesi
Env. No: 1731-78

(<https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/25.+archaeological+artifacts/3013300>) 04. 06. 2018

R. 15. M. Ö. 6- 8. yüzyıllar, Altaylar, Orhon Vadisi, Mimarî Parçalar, Bilge Kağan Hazinesi,
(<https://depts.washington.edu/silkroad/museums/ubhist/turk.html>) 04. 06. 2018

R. 16. M. Ö. 5. yy. , Pazırık Buluntuları, Güney Sibiryaya, Altay Bölgesi, Demir Çağı, Deri Kemer
Hermitaj Müzesi Env. No: 1684-227

(<https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/25.+archaeological+artifacts/3510481>) 11. 11. 2018

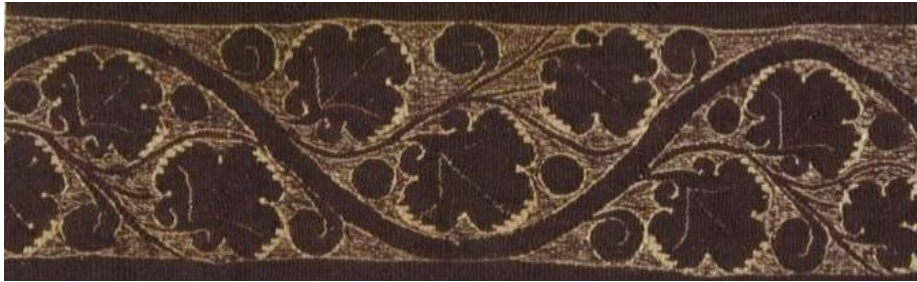
F. 11. M. Ö. 5. yüzyıl, Klâsik Dönem, Batı Anadolu, Kulplu Seramik Koku ve Yağ Kabı, Sadberk Hanım Müzesi (F. HNÖ 2018)

R. 17. M. Ö. 1- 4. yüzyıllar, Çin, Sincan Lou-Lan Bölgesi, Ahşap Sehpa Parçası
(STEIN Aurel, **Serindia**, Clarendon Press, Oxford 1921)
(<http://dsr.nii.ac.jp/toyobunko/VIII-5-B2-7/V-2/>) 03. 10. 2018

F. 12. M. S. 2. yy. Roma Dönemi, Betimli Lahit Mermer
İstanbul Arkeoloji Müzesi, Envanter No: 508 T, (F. HNÖ 2016)

R. 18. 4-6. yüzyıllar, Mısır, Dokuma, Metropolitan Müzesi Env. No: 90.5.594
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/444073?&searchField=All&sortBy=Relevance&ft=star+pattern&offset=240&rpp=80&pos=246>) 05. 02. 2019

R. 19. 5- 7. yüzyıllar, İran, Sâsânî, Gümüş ve Altın Vazo, British Müzesi Env. No: 1897,1231.189
(http://britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=367361&partId=1&searchText=grape&images=true&view=list&page=4) 06. 02. 2019

F. 13. M. S. 6. yüzyıl, Doğu Roma İmparatorluğu, Sütunlu Avlunun Güneybatı Bölümünden Friz Parçası, Büyük Saray Mozaikleri Müzesi, Envanter No: 23 c (F. H. Nur Özsoy 2016)

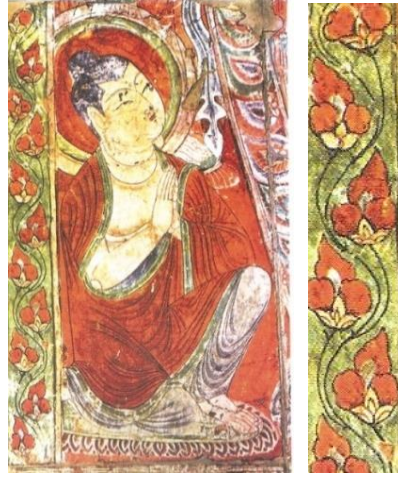

F. 14. 6. yüzyıl, Ayasofya Camii, Doğu Roma, I. Justinianus Dönemi, Tavan Tezyinatı (F. HNÖ)

R. 20. 6. yüzyıl, Sâsânî Dönemi, Mezopotomya, Duvar Dekorasyonu Parçası, Stuko
NMMA Müze Env. No: 32.150.12

(<https://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/32.150.12/>) 28. 03. 2019

R. 21. 8. yüzyıl, Bezeklik 12. Tapınak, Diz Çöken Buda, Duvar Resmi
(İlhan Özkeçeci, **Zamanı Aşanlar**, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 2004, s. 219)

R. 22. 8. yüzyıl, Emevî Dönemi, İspanya Cordoba, Kurtuba Camii, Mihrap Mozaik Tezyînat,
(<https://hiveminer.com/Tags/mihrab%2Cmosaic>) 12.10. 2010

F. 15. 8. yüzyıl, Emevî Dönemi, Mermer, Mescit Kitâbesi, TIEM. Env. No: 2512
(F. HNÖ 2018)

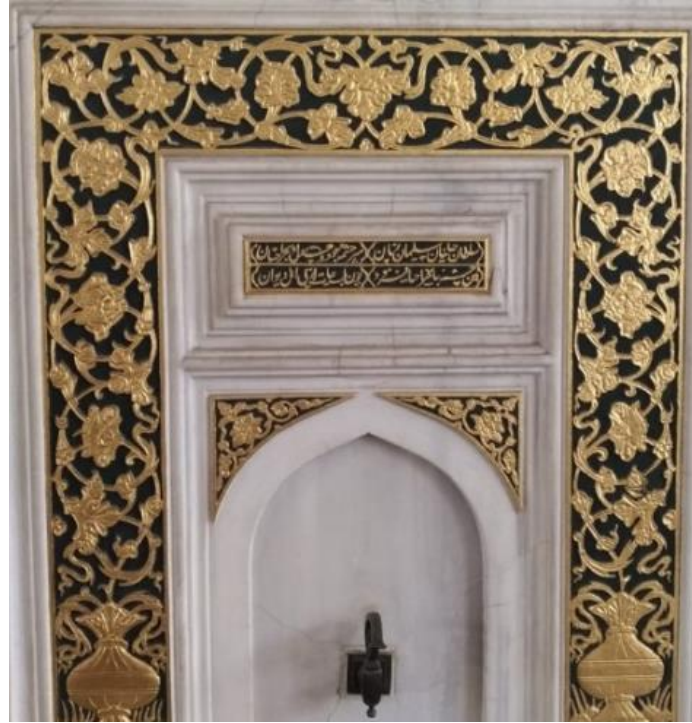
R. 23. 11. yüzyıl, Mısır, Cam Vazo, Berlin İslâm Eserleri Müzesi.
(<https://depts.washington.edu/silkroad/museums/mik/miklaterislam.html>) 11. 11. 2018

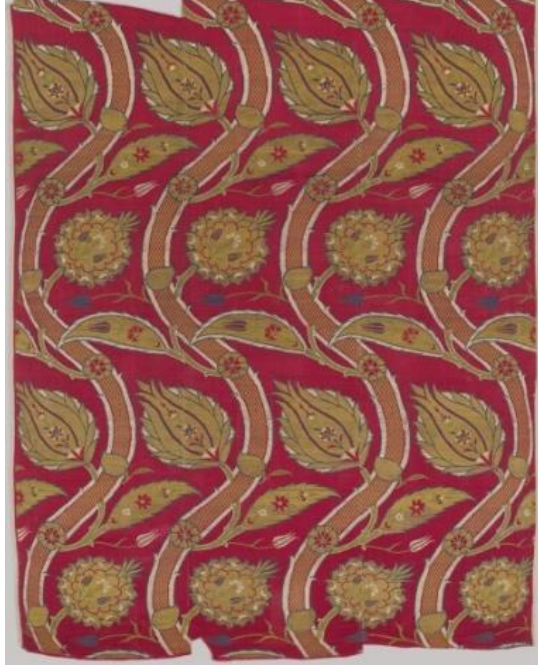
R. 24. 13. yüzyıl, İran, Turkuaz Seramik Kase, Aga Khan Museum, Toronto Kanada, Müze Env. No:
AKM 562 (<https://www.agakhanmuseum.org/collections?page=9>) 15. 09. 2019

R. 25. 13. yüzyıl , Varka ile Gülşah (TSMK, H. 841, 33b)

F. 16. 15. yüzyıl, Fatih Dönemi, Topkapı Sarayı, Arz Odası Giriş Kapısı Yanındaki Çeşme TSM (F. HNÖ 2018)

R. 26. 16. yy. Osmanlı, İstanbul, İpekli ve Altınlı, Dokuma, NMMA Env. No: 52.20.21
(<https://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/52.20.21/>) 27. 05. 2019

F. 17. 16. yy. Rüstem Paşa Camii, İstanbul, Çini Pano (F. HNÖ 2018)

3.2.2. Yaprak Motifleri

Yeryüzünde yüzbinlerce farklı türde bitki mevcuttur ve dolayısıyla yaprak çeşitliliği de çok fazladır. İlk çağlardan bu yana bitkilerle birlikte yaşayan insanlar yapraklardan bir çok farklı şekilde yararlandıkları için bu doğal ve kolay bulunabilir bitki parçalarını yaptıkları objelere de yansıtmışlardır. Aşağıda farklı yaprak çeşitlerinden örneklere yer verilmiştir (bkz. F. 18- 28).

F. 18.

F. 19.

F. 20.

F. 21.

F. 22.

F. 23.

F. 24.

F. 25.

F. 26.

F. 27.

F. 28.

F. 18. *Quercus L.* (Meşe) F. 19. *Platanus orientalis L.* (Çınar) F. 20. *Hedera helix* (Duvar sarmaşığı)

F. 21. *Parthenocissus tr. Veitch. Robusta* (Vantuzlu Sarmaşık) F. 22. *Photinia fraseri* (Alev Çalısı)

F. 23. *Ficus carica* (İncir) F. 24. *Convolvulus arvensis L.* (Tarla Sarmaşığı)

F. 25. *Oxalis corniculata* (Yonca) F. 26. *Buxus microphylla* (Küçük Yapraklı Şimşir)

F. 27. *Vitis vinifera* (Asma) F. 28. *Potentilla reptans* (Beş Parmak Otu)

(Fotoğraflar: H. Nur Özsoy İstanbul 2019)

Milâttan önceki yüzyıllardan beri metal, toprak, cam, ahşap, malzemelerle yapılan bir çok eşyada yaprak motiflerine rastlanır. Türkler, diğer bitkisel motiflerde olduğu gibi buldukları çevredeki bitki yapraklarını gözlemlemelerinin yanı sıra irtibatta oldukları, farklı coğrafyalardaki diğer kültürlerin de kullandığı ağaç, çiçek ve otların yapraklarını da motif olarak kullanmışlardır. Tükettikleri meyve ve sebzelerin, iyileştirici olarak tedavi maksadıyla topladıkları yabancı otların, şekil vererek eşyaya dönüştürdükleri ya da kutsal saydıkları ağaç ve çiçeklerin yapraklarını birer motife dönüştürüp, renklerle birleştirip çeşitli tekniklerle işleyerek muhteşem tasarımlara dönüştürmüşlerdir.

Yaprakların geleneksel sanatlarımızın farklı dallarında değişik kullanım şekilleri vardır. Uygulandığı zeminin durumuna göre de farklı tekniklerle işlenir. Küçük alanlarda oldukça sade, genelde dişsizdir. Diş eklenen yaprakların büyük formlarda çizildiği görülür. Açık bir biçimde, katlanmış ya da kıvrılmış tarzda olabilir. Yaprığın ortasında çizilen ve genelde yaprağı iki parçaya ayıran bölüm tabiattaki kökenlerinde olduğu gibi orta damar olarak isimlendirilir. Kıvrılmış, birbiri içine girmiş, birbirini delmiş yaprak motiflerine geleneksel sanatlarımızın bir çok alanındaki tezyînatlarda yer verilmiştir. Yaprak uçları bazı kompozisyonlarda sivri çizilmişken, bazılarında yuvarlatılmış tarzda çizildiği görülmüştür. Eski devirlerden itibaren incelenen figürlerin arasında; sarmaşık, hurma, kestane, asma, nar, söğüt, meşe, zeytin, çınar, kayın, erik, kiraz, incir, ıhlamur, bambu ve iğne yapraklı ağaçlar ile şakayık, gül, nergis ve nilüfer gibi çiçeklerin yaprakları vardır.

Palmet ve akantus birçok medeniyette kullanılan stilize yaprak motiflerindedir. Mezopotamya, Mısır, Yunan ve Roma sanatlarında karşılaştığımız palmet motifi, 11. yüzyıldan itibaren İslâm sanatlarında da kullanılmaya başlamıştır. Palmet genelde simetrik biçimli ve çok parçalı bir görünüşe sahiptir ve bu özelliği ile farklı biçimlerde tasarımlara olanak tanıyan bir yapısı vardır¹⁷⁷. Akantüs ise milâttan önceki yüzyıllardan beri kullanılan Roma ve Bizans sanatları başta olmak üzere

¹⁷⁷ Selçuk Mülayim, "Selçuklu Palmet Motiflerinin Tipolojisi", **Ankara Anadolu Dergisi**, Ankara 1976, s. 146- 147.

farklı medeniyetlerin kullandığı motiflerden biridir ¹⁷⁸. Motifin İslâm sanatlarında da birçok örneği mevcuttur.

Areaceae familyasından bitki türlerini içeren, palmet olarak isimlendirilen palmiye çeşitlerinin yaprakları, akantüs olarak isimlendirilen *Acanthaceae* familyasından *Acanthus mollis* L. (ayı pençesi) bitkisinin yaprakları geçmişten günümüze dek bir çok sanat dalındaki kompozisyonlarda kullanılan ortak motiflerdendir (bkz. F. 29- 30).

F. 29. *Chamaerops humilis* (Bodur Palmiye Yapağı) (F. HNÖ İstanbul 2019)

F. 30. *Acanthus mollis* (Ayı Pençesi Yapağı) (F. HNÖ İstanbul 2019)

¹⁷⁸ Yıldız Demiriz, "Acanthus", Türkiye'nin Arkeoloji ve Sanat Tarihi Terminolojisine Yanlış Adla Girmiş Bir Bitki Motifi", **Sanat Tarihi Dergisi**, c. 3, sy. 3, İzmir 1984, s. 19.

Doğanın çok küçük bir parçası olan yaprakları iyi bir gözlem gücüyle yansıtan sanatçılar yaptıkları desenleri ölümsüzleştirmişlerdir. İnsanlar yaprakları, kimi zaman başlarında altından bir taç şeklinde taşımışlar, kimi zaman giydikleri bir kıyafetin kumaşının desenine koymuşlardır. Her gün kullandıkları basit bir mutfak malzemesinde, ya da mezarlarına yerleştirdikleri bir eşyada resmetmişlerdir.

İncelenen eserlerde yaprak, bazen tek başına temel süsleme ögesi olarak, bazen de kompozisyonun içinde tamamlayıcı unsur olarak karşımıza çıkmıştır. Hemen hemen bütün bitkisel tasarımlarda kullanıldığı görülmüştür. Kullanılan yaprak formlarının birçok yerde stilize edilerek, bazı çalışmalarda ise tabiattaki haline benzer uygulandığı örnekleri vardır.

Çalışmamızda geleneksel sanatlarımızda kullanılan yüzlerce yaprak formundan yalnızca bir tanesi ele alınmıştır. Milâttan önceki dönemlerden itibaren aynı motifi farklı medeniyetlerin değişik objelerde nasıl kullandığı saptanmaya çalışılmıştır. Motif yüzlerce yıldır birçok eserde vardır, ancak burada sınırlı sayıda örneklerine yer verilmiştir. Bazı çizimlerde tabiattaki kökenlerinde olduğu gibi, yaprak bölümleri sap kısmına kadar inmiş, bazılarında ise parçalar ana eksene kadar inmeden çizilmiştir. Benzerlerini bulmaya çalıştığımız motif üç parçalı basit yaprak formundadır. Genelde parçalar birleşerek tek bir yaprağı meydana getirir. Birkaç desende ise yaprağı oluşturan üç parçanın bileşik yaprak tarzında, yaprak ayasında birleşmeyip, sap kısmında birleştiği de görülür. Bu üç parça ayrı ayrı birleşerek tek bir yaprağı oluşturmuştur. Yaprak bölümlerinin simetrik ya da simetriğe yakın bir tarzda resmedildiği görülmüştür.

Motifin tabiattaki kökeni araştırıldığında, *Peony sp.* yani şakayık çiçeğinin yaprak yapısının da benzer biçimde olduğu anlaşılmıştır (bkz. R. 27- 28). Farklı coğrafyalarda geniş bir yayılış gösteren ve birçok farklı türü olan bitkilerden gül hatmi olarak bildiğimiz *Hibiscus sp.* türlerinin ve *Acer L.* Latince adıyla bilinen birçok akçağaç çeşitlerinin de yaprak biçimlerinde motifle benzerlik tespit edilmiştir (bkz. R. 29- 30, F. 31).

R. 27. *Peony sp.* (Şakayık Yapağı)

R. 27. (<https://vortexflowers.net/stroenie-tsvetov/pion/>) 25. 10. 2020

R. 28. (<https://tr.pinterest.com/pin/488288784585948842/>) 25. 10. 2020

R. 28. *Peony sp.*(Şakayık Yapağı)

R. 29. *Acer negundo* (Akçaağaç) **R. 30.** *Acer buergerianum*

R. 29. (<https://www.jerseyyards.org/plant/acer-negundo/>) 18. 10. 2020

R. 30. (<https://www.eggert-baumschulen.de/de/acer-buergerianum.html>) 18. 10. 2020

F. 31. *Hibiscus syriacus*

(Gül Hatmi)

F. 32. *Vitis aestivalis*

(Güvercin Üzümü)

(Fotoğraflar. H. Nur Özsoy 2020 Kastamonu)

Tabiatta *Vitis aestivalis* (güvercin üzümü) gibi benzer yaprak biçiminde birçok başka türlerde bitki de mevcuttur (bkz. F. 32). Ancak özellikle hatmi, akçaağaç ve şakayık farklı kültürlerde kullanılan ortak bitkilerden olmalarından dolayı araştırmamızda bu yaprak çeşitlerine yer verilmiştir.

İlk çağlarda tabiatla bütünleşmiş ve iç içe bir yaşam süren eski insanların bitkileri kolaylıkla gözlemleyip, tasarımlarında kullanabildikleri görülmektedir. Zamanla doğa ile bağlarımız azalıp, kopmaya başladığında gözlem yapma imkânımız da azalmıştır.

Birçok medeniyette birbirinin benzeri şekilde kullanılan yaprak motifleri vardır. Bunların arasından farklı malzeme ve tekniklerle yapılmış olanlardan örnekler seçilerek, aşağıda kronolojik olarak sıralanmıştır (bkz. F. 31- 49, R. 33- 38). Mısır, Roma, Orta Asya, Mezopotamya ve İran kültürlerinden günümüze ulaşmış eşyalar üzerinde stilize yaprak figürü olan örnekler belirlenmiştir. Motifler helezonik dallar üzerinde ya da stilize çiçeklerle birlikte resmedilmiş, kimi zaman ise farklı türde birçok yaprak motifi bir arada kullanılmıştır. Seçilen yaprak figürünün, 16. yüzyıl Osmanlı dönemindeki tezhip, dokuma, kalem işi, çini ve maden sanatlarında kullanılış biçimlerinden örneklere de yer verilerek benzerlikleri tespit edilmiştir.

R. 31. M. Ö. 4-5. yüzyıllar, Orta Asya, Altay Bölgesi, Pazırık Erken Demir Çağı, Keçe Üzeri Aplike, Hermitej Müzesi Env. No: 1687-94 (21.09 2019)
(<https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/25.+archaeological+artifacts/879867>)

R. 32. M. Ö. 1. yüzyıl, Orta Asya, Noin Ula Kurganı, Yün Örtü, Hermitaje Müzesi Env.
No: MP-1951
(<https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/11.+textiles%2c+tapestry/430775>) 05.02. 2019

R. 33. M. Ö. 1- 4. yüzyıllar, Niya Harabeleri Orta Asya, Stuko
(Aurel Stein, **Ancient Khotan II.** , Oxford University Press, Oxford London 1907, s. 83.)
(<http://dsr.nii.ac.jp/toyobunko/VIII-5-B2-7/V-2/>) 10. 11. 2020)

R. 34. M. S. 4.-5. yüzyıl, Avrupa, Kırım, Hun, Gümüş Broş, British Museum Env. No:
1923,0716.57
(https://www.britishmuseum.org/collection/object/H_1923-0716-57) 15.10. 2020

R. 35. 4. ve 9. yüzyıllar arasında, Mısır, Koptik Dönem, Yün ve Keten Dokuma Örtü, Hermitaje Müzesi Env. No: ДВ-11660
(<https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/11.+textiles%2c+tapestry/164798>) 17. 05. 2018

F. 33. 6. yüzyıl, Ayasofya Camii, Doğu Roma, I. Justinianus Dönemi, Tavan Tezyinatı (F. HNÖ 2018)

F. 34. 6. yüzyıl, Ayasofya Camii, Doğu Roma, I. Justinianus Dönemi Mozaik Tezyinatı (F. HNÖ)

R. 36. 6. yüzyıl, Sâsânî Dönemi, Mezopotamya, Stuko, NMMA Env. No: 32.150.16
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/322643>) 24. 07. 2018

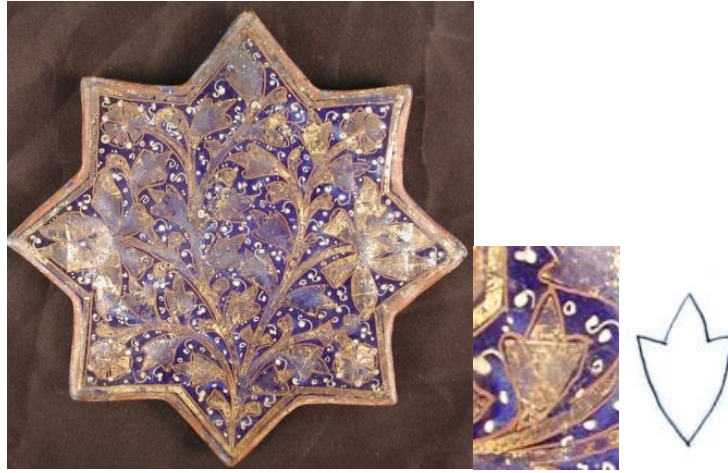
R. 37. 9. yüzyıl, Tang Hanedanlığı, Çin, Seramik, NMMA Env. No: 1986.97.3
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search#!?q=tang&perPage=80&searchField=All&showOnly=withImage&sortBy=Relevance&offset=320&pageSize=0>) 15. 06. 2018

R. 38. 9-10. yüzyıllar, İran Nişabur, Taş Oyma Kandil, NMMA Env. No: 38.40.115
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/449327?searchField=All&sortBy=relevance&ft=persian&offset=1360&rpp=80&pos=1415>) 24. 07. 2018

R. 39. 12. yüzyıl, Çin, Song Hanedanlığı, Seramik Sürahi, Guimet Müzesi, Paris, Env. No: 5119 G (<https://www.guimet.fr/collections/chine/aiguiere/>) 13. 02. 2020

R. 40. 13-14. yüzyıllar, İran, Seramik, NMMA Env. No: 40.181.16 (<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/450373?&searchField=All&sortBy=Relevance&when=A.D.+1000-1400&ft=leaf&offset=0&rpp=80&pos=61>) 06. 15. 2019

R. 41. 13-14. yüzyıllar, Orta Asya, Yünlü Dokuma, NMMA Env. No: 1973.269 (<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/39729?sortBy=Relevance&when=A.D.+1000-1400&ft=flower&offset=80&rpp=20&pos=82>) 3. 10. 2019

R. 42. 14. yy. Orta Asya Özbekistan, Semerkant, Timur Dönemi, Bibi Hanım Camii, Sırlı Seramik,
British Müzesi Env. No: OA + .10671.AB
(https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_OA-10671-A-B) 06.09.2020

R. 43. 12. yy. Suriye, Seramik Tabak, NMMA Env. No: 1979.210
(<https://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/1979.210/>) 10. 12. 2019

R. 44. 12.yy. Orta Asya, İpek Üzerine Goblen İşleme , NMMA Env. No: 1987.275
(<https://images.metmuseum.org/CRDImages/as/original/DT1850.jpg>) 14. 10. 2020

R. 45. 13-14. yüzyıllar, Moğolistan, Kara Kurum, Moğol İmparatorluğu, Cengiz Han Dönemi,
Seramik Tabak, Moğol Tarihi Ulusal Müzesi Env. No: pp. 186-195
(<https://depts.washington.edu/silkroad/museums/ubhist/chingis.html>) 10. 12. 2019

R. 46. 14. yüzyıl, Beylikler Dönemi, Tercüme-i Târihi Tâberi, Zahriye Tezhbi (SK Fatih 4285)

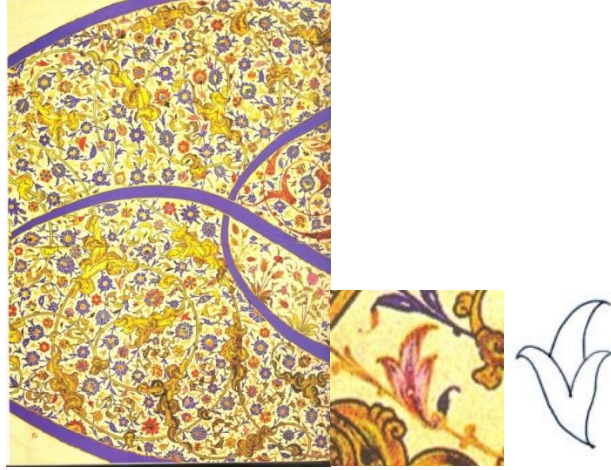

R. 47. 14. yy. İnan, İbn Bahtışu, Hayvanların Faydaları Kitabı, Kâğıt Üzerine, Mürekkep, Opak Suluboya ve Altınla Resim, NMMA Env. No: 18.26.2

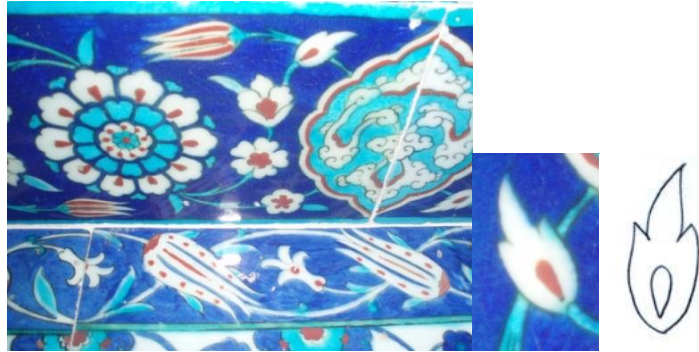
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/447045?sortBy=Relevance&when=A.D.+1000-1400&ft=flower&offset=140&rpp=20&pos=147>) 14. 10. 2020

F. 35. 16. yüzyıl sonu, Tombak, At Alın Zırhı, Askerî Müze (F. HNÖ 2018)

R. 48. 16. yüzyıl, Osmanlı, III. Murat Tuğrası (TSM GY 1392)

F. 36. 16. yüzyıl, Rüstem Paşa Camii Çini Pano (F. HNÖ)

F. 37. 16. yy. Atik Valide Cami, Ahşap Kalem İşleri (F. HNÖ)

F. 38. 16. yy. Osmanlı Dönemi, Bergama Halı, (TİEM Env. No: 627) (F. HNÖ)

R. 49. 16. yüzyıl, Osmanlı, Mushaf-ı Şerif, Hatime Sayfası (IÜK T 6662, v 451a.)

3.2.3. Hatâyî Motifleri

Hatâyî, Türk tezyinatında bitkisel desenlere temel teşkil edecek derecede yaygın ve önemli bir motiftir. Motifin çok sayıda varyasyonu mevcuttur. Adının Orta Asya veya Çin kökenli olabileceği tahmin edilmektedir ¹⁷⁹. Hatâyî, stilize çiçeklerin boyuna kesitleri temel alınarak ayrıntılı yapılarının gösterildiği şeklidir ¹⁸⁰. Tarihi milâttan önceki yüzyıllara dayanan motif, açmış ve olgunlaşmış çiçeklerin tasvir edildiği bir görünüşe sahiptir.

F. 39. *Nymphaea* sp. (Nilüfer)

R. 50. *Nelumbo* sp. (Lotus)

F. 39. (H. Nur Özsoy İUBB)

R. 50. (<https://www.growyoursecretgarden.com/sacred-lotus-lotus-nelumbo-nucifera-5-seeds-3605-p.asp>) 06. 06. 2020

Motifin birçok farklı tasarımının olması ve motiflerin stilizasyona tabi tutulması nedeniyle hangi çiçekten esinlenerek yapıldığını tahmin etmemizin zor olabileceği düşüncesi vardır. Oysaki tabiattaki çiçeklerle, motiflerin karşılaştırılmaları sonucunda taç yaprak ve bitki yapraklarındaki benzerliklerin incelenmesiyle kökenine ulaşmak zor değildir.

Birçok medeniyette kutsallık atfedilen lotus çiçeğinin, motifin kökeni olabileceği güçlü bir ihtimaldir. Çalışmalar hatâyî nakışının Budizm’de önem verilen lotus çiçeğinden ortaya çıktığı yolunda genel bir düşünce vardır ¹⁸¹.

Birçok hatâyî motifi lotus veya nilüfer çiçeğinin stilize edilmiş halidir (bkz. F. 39- R. 50). Bu düşüncenin kabul görmesi motifin natüralist tarzdaki şekilleriyle

¹⁷⁹ İlhan Özkeçeci, Şule Bilge Özkeçeci, **a.g.e.** , s. 67.

¹⁸⁰ Muhsin Demironat, “Türk Tezyini Sanatlarında Motifler”, **Akademi**, İstanbul 1966, sy. 5, s.48-49.

¹⁸¹ Yaşar Çoruhlu, “Uygur Sanatında Lotus”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, s. 61. , Ağustos 1989, s. 107- 127.

stilize ya da yarı stilize formları arasında ortak noktalar bulunmasındandır ve bu benzerlikler lotusun hatâyî motifinin kökenlerinden biri olma ihtimalini güçlendirmiştir. Karşılaştırmalar neticesinde çiçeğin su üstünde tam olarak açmış formunun tasarımlara yansıtıldığı görülmüştür.

Nilüfer ve Lotus çiçeklerinin her ikisi de suda yetiştikleri için sürekli birbirine karıştırılırlar. Oysa, nilüfer çiçeği *Nymphaeaceae* familyasındandır ve Latince adı *Nymphaea*'dır . Nilüfer çiçeklerinin boyu buldukları su seviyesinden yirmi santimetre civarında yüksekliğe ulaşabilir (bkz. R. 52). Lotus olarak bilinen çiçek ise, *Nelumbonaceae* familyasına aittir ve bilimsel adı *Nelumbo*'dur. Boyları su seviyesinden iki üç metre kadar yüksek olabilir (bkz. R. 51). Lotus ve nilüfer çiçekleri yapıları itibariyle birbirlerine benzemektedirler bunun yanı sıra, suda yetişmeleri de ortak noktalarıdır. Bu nedenle geçmişten günümüze dek yapılan hatâyî motiflerinde hem lotus hem de nilüfer çiçeğine benzetilen tasarımlar mevcuttur.

R. 51. *Nelumbo sp.* (Lotus)

R. 52. *Nymphaea sp.* (Nilüfer)

R. 51. (<http://english.visitbeijing.com.cn/a1/a-XEPCK5EAE2F3FD7117E271>) 06. 09. 2020

R. 52. (https://www.crocus.co.uk/plants/_/nymphaea-marliacea-albida/classid.1516/) 06. 02. 2021

Bazı hatâyîlerde Uzak Doğu kültüründe önem verilen çiçeklerden olan şakayık kullanılmış olma fikri oluşmuştur. Bunun nedeni oluşturulan motifin lotustan farklı katmanlara sahip olması ve taç yaprak kenarlarındaki dilimlerinin yansıtılmış olmasıdır (bkz. R. 54).

Lotus kökenli olan hatayilerin yaprak kenarları da aynı şekilde dilimsizdir. Ayrıca formları da lotus bitkisiyle benzerlik gösterir. Şakayık çiçeğinin taç yaprakları ise dilimli ve çok katmanlıdır, dolayısıyla ilham alınarak çizilen hatayilerin de

yapraklarında aynı durum göze çarpar. Şakayık çiçeğinin yeşil yapraklarının şekli itibariyle de lotus bitkisinin yeşil yapraklarından çok farklıdır (bkz. R. 55- 56). Birçok kompozisyonda dallar üzerinde resmedilen yapraklar, motiflerin kökenini tanımlamada kolaylık sağlayan bir ayrıntı olmaktadır.

R. 53. *Nelumbo sp.* (Lotus)

R. 54. *Paeonia sp.* (Şakayık)

R. 53. (<https://www.pinterest.ca/pin/777152479427820262/>)06. 09. 2020

R. 54. (<https://tr.pinterest.com/pin/411164640983261779/>)06. 09. 2020

R. 55. Lotus Yapağı

R. 56. Şakayık Yapağı

R. 55. (<https://www.indiamart.com/proddetail/lotus-leaves-13431033430.html>)06. 09. 2020

R. 56. (<https://garden.org/thread/view/108418/Peony-Leaf-Color/>)06. 09. 2020

Lotus motifinin milâttan önceki formlarına baktığımızda çizgisel tarzda ve sade bir şekli olduğunu görebiliriz. İleriki yüzyıllarda daha ayrıntılı biçimde çiçeğin bütün yapısının ve iç bölümlerinin resmedildiği örnekler artmış ve motif asırlar boyunca temel formunu koruyarak farklı sanat dallarında yerini almaya devam etmiştir. Lotusun bulunduğu bütün eserlerde çiçeğin olgunluğa erişmiş ve taç yapraklarının tam olarak açılmış durumu genelde simetriğe yakın veya simetrik biçimlerde görülmüştür. Lotus, Antik Mısır, Çin, Yunan, Roma ve Mezopotamya sanatlarında en çok kullanılan bitkisel motiflerden biridir. En yaygın kullanımı Mısır ve Çin sanatlarında olmuştur.

Orta Asya'da özellikle Hun ve Uygurlar döneminde yapılan birçok eşyada figüre yer verilmiş ve Uygurca metinlerde adı geçmiştir ¹⁸². Daha sonraları Türk İslâm sanatlarının da vazgeçilmez motiflerinden olan lotus, hatâyî adı altında karşımıza çıkmıştır.

İnsanların çiçekleri çok yakından tanıdığı ve anatomik yapılarını incelediklerinin en güzel göstergelerinden biri hatâyî tasarımlardır. Değer verdikleri çiçekleri, onlar için önemli olan eşyalara naksettikleri görülmüştür. Bunun nedenleri arasında bilgi, düşünce, zevk ve yaşam biçimlerinden bir parçayı sonsuza dek yaşatma ve gelecek nesillere aktarabilme düşüncesi olabilir. Çiçeklerin dikine kesitleri alınarak gözlemlendiğinde, taç ve çanak yaprakların çiçek tablasına bağlanma biçimleri, yumurtalık, tohum taslakları ile erkek ve dişi organları görülür. Çiçeğin en önemli ayrıntıları ve yapılarının aksettirilmesini mümkün kılan bu bakış açısı hatâyî motifinin görünümünü belirlemiştir.

Hatâyî motiflerinin tarihçeleri araştırılırken aynı desen içerisinde hem şakayık hem de lotus çiçeklerinin stilize edilmiş formlarına rastlanmıştır. Bu durum hatâyî motifinin bir kısmının şakayık, bir kısmının da lotus kaynaklı olduğu tezini ispatlar niteliktedir. Bazı deselerde şakayık formundaki motifler taç yaprak ve yeşil yaprak şekillerinden hemen tanımlanabilmektedir.

Lotus bitkisi birçok medeniyette kutsal kabul edilmesinin nedenlerinden biri bulunduğu ortamdaki toz, toprak veya çamur gibi kirletici maddelerle temas etse dahi kirli kalmamasıdır. Bunun sebebi yapraklarının üst kısmının yapısında bulunan mumsu bir tabakadan kaynaklanmadır ve su damlacığı dahi bitkinin üzerinde kalmaz. Bu özelliğinden dolayı birçok medeniyette saflık ve temizlik sembolü kabul edilmiştir. Aynı zamanda sonsuz yaşamın, bilgeliğin ve olgunluğun da sembolüdür.

Şakayık çiçeğinin ise özellikle Uzak Doğu'da önemli bir yeri olmasının nedenlerinin başında şifalı kabul edilmesi, taç yaprakları ve köklerinin bazı hastalıkların tedavisinde kullanılıyor olmasıdır.

¹⁸² Yaşar Çoruhlu, "Lotus İkonografisi ve Uygur Sanatında Lotus", Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongre Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1997, s. 156.

Araştırmamız neticesinde farklı kültürlerden, geçmişten günümüze ulaşan hatâyî benzeri çok fazla sayıda motif bulunduğu anlaşılmıştır. Bunlardan bir kısmı lotus, bir kısmı da şakayık çiçeğinden ilham alınarak tasarlanmışlardır. Aşağıda, değişik objeler üzerinde yer alan motifler, lotus ve şakayık kaynaklı olarak ayrılmadan kronolojik olarak sıralanmıştır. Tablolar kısmında ise hatâyîler, lotus ve şakayık kökenli olarak ayrı bölümlerde gösterilmişlerdir (bkz. resim tabloları 2- 3, çizim tabloları 14- 15).

Farklı medeniyetlerinden günümüze ulaşmış eşyalar üzerinde saptadığımız hatâyî benzeri figürlerin, klâsik dönem çini, dokuma, tezhip ve cam sanatlarımızda yer alan örnekleriyle karşılaştırmaları yapılmış, motiflerin ilk örnekleri ile geleneksel sanatlarımızda kullanılan şekillerindeki temel yapılarında benzerlikler görülmüştür (bkz. R. 57- 85, F. 40- 46).

R. 57. M. Ö. 19-23. yüzyıllar, Asya, Afganistan, Bronz Bölmeli, Bakır Alaşımli Mühür, British Müzesi Env. No: 2013,6001,3097

(https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_2013-6001-3097) 04. 09. 2020

R. 58. M. Ö. 13-16. yüzyıllar, Mısır, Yeni Kırallık Dönemi, Seramik Mühür, NMMA Env. No: 10.130.644

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/553453?searchField=All&sortBy=Relevance&ft=Scarab+Decorated+with+a+Lotus+Flower&offset=0&rpp=20&pos=1>) 04. 09. 2020

F. 40. M. Ö. 8. yy. Batı Anadolu, Arkaik Dönem, Tezgâh Ağırlığı, Sadberk Hanım Müzesi, (F. H. Nur Özsoy 2018)

R. 59. M. Ö. 4. yüzyıl, Rusya, Krasnodar Bölgesi, Kazak Köyü, İskit Dönemi, Altın Kıyafet Süsü, Hermitaje Museum, St. Petersburg, Env. No: Фа.1869-4 (<https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/25.+archaeological+artifacts/976790>) 02. 11. 2020

R. 60. 7. yüzyıl, Kudüs, Mescid-i Aksa, İç Tezyînat (<https://www.bethlehem.edu/sslpage.aspx?pid=5808>) 27. 04. 2019

R. 61. 8-9. yüzyıllar, Bezeklik Turfan Bölgesi, Uygur Dönemi, Kumaş Parçaları

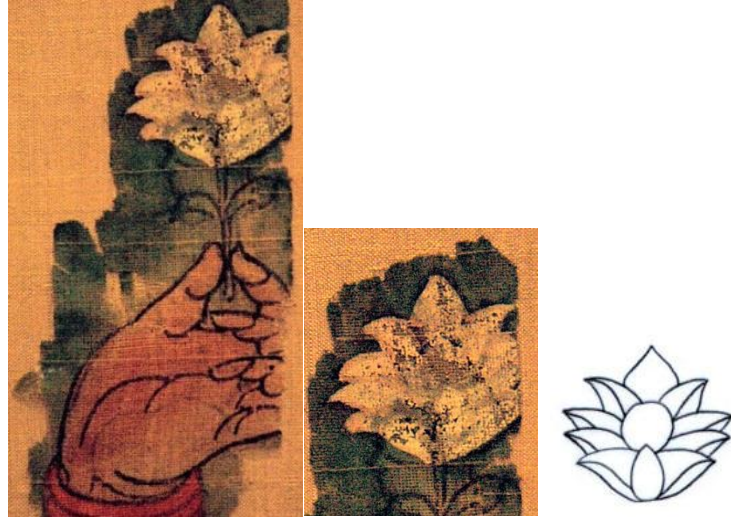
(Von Le Choq, Chotscho, Berlin Germany 1913, s. 6.)

(<http://dsr.nii.ac.jp/toyobunko/viewer/index.html?pages=LFc-42/V-1&pos=3&lang=en>) 02. 11. 2020

R. 62. 6- 9. yüzyıllar, Tang Hanedanlığı, Çin, Gümüş Takılar, Metropolitan Museum, New York
Env. No: 20. 38. 7

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/60814?&searchField=All&sortBy=Relevance&ao=on&ft=tang&offset=480&rpp=80&pos=507>) 22. 05. 2020

R. 63. 9. yüzyıl, Turfan, Sincan Özerk Bölgesi, Çin, Uygur Dönemi, İpek Kumaş Üzerine Boyama (<https://depts.washington.edu/silkroad/museums/mia/toyoq.html>) 27. 06. 2019

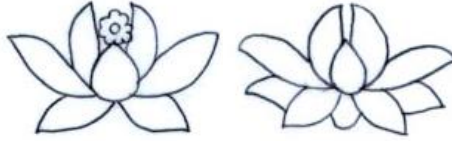
R. 64. 10. yüzyıl, Abbâsî Dönemi, Kur'an-ı Kerim Yapağı, Kat. 27 (TİEM ŞE 811)

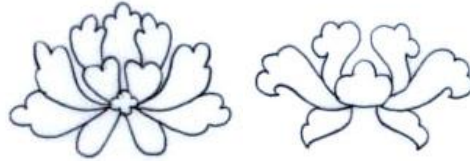
F. 41. 12. yüzyıl, İran, Çelik Ayna, Sadberk Hanım Müzesi (H. Nur Özsoy 2018)

R. 65. 12- 14. yüzyıllar, Orta Asya, Muhtemelen Çin, İpek İşlemeli Örtü, NMMA Env. No: 1988.296
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/39737>) 27. 06. 2019

R. 66. Resim 65 'den Ayrıntı, Lotus Kökenli Motifler

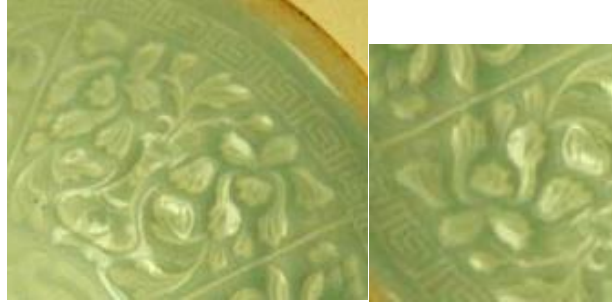
R. 67. Resim 65 'den Ayrıntı, Şakayık Kökenli Motifler

R. 68. 13. yüzyıl, Çin, Güney Song Hanedanlığı Dönemi, Porselen Kâse, Staatliche Museen zu Berlin (<https://depts.washington.edu/silkroad/museums/oam/ceramics.html>) 27. 06. 2019

R. 69. Resim 68' den Ayrıntı, Havuz İçerisinde Lotus Çiçekleri

R. 70. Resim 68' den Ayrıntı, Vazo İçerisinde Şakayık Çiçekleri

R. 71. 13. yüzyıl, Sivas, Anadolu Selçuklu Dönemi, Mengücek Beyliği, Divriğ Ulu Camii, Kuzey Kapısı Taş Tezyînat.
(Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası Taş Bezemeleri, Karakter Color, İstanbul 2005, s. 74.)

R. 72. 13. yüzyıl, Yuan Hanedanlığı, Çin, Resim, Asya Sanatı Müzesi, Müze Env. No: 5808
([http://www.smb-digital.de/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultDetailView/preselectFilterSection.\\$FilterGroupControl.\\$MpDirectLink&sp=10&sp=Scollection&sp=SfilterDefinition&sp=0&sp=11&sp=1&sp=SdetailView&sp=1&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=S10025&sp=S5](http://www.smb-digital.de/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultDetailView/preselectFilterSection.$FilterGroupControl.$MpDirectLink&sp=10&sp=Scollection&sp=SfilterDefinition&sp=0&sp=11&sp=1&sp=SdetailView&sp=1&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=S10025&sp=S5) ft) 27. 06. 2019

R. 73. 13. yüzyıl, Orta Asya, Desenli İpek Dokuma, Victoria & Albert Museum, Londra, Müze Env. No: 783-1875

(<http://collections.vam.ac.uk/item/O137595/textile-fragment-unknown/>) 11. 10. 2020

R. 74. 13. yüzyıl, Çin, Güney Song Hanedanlığı, Kırmızı Lake Tütü Kutusu, NMMA Env. No: 2005.140a, b

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/72740?searchField=All&sortBy=relevance&ft=oriental&offset=500&rpp=20&pos=505>) 04. 02. 2019

R. 75. 13. yüzyıl, Sibirya, Moğol İmparatorluğu, Cengiz Han, Altın Ordu Hazinesi, Altın Tas Hermitaj Müzesi, St. Petersburg, Rusya

(<https://depts.washington.edu/silkroad/museums/shm/shmmongol.html>) 04. 02. 2019

R. 76. 13. yüzyıl İran, Sütunlu Çini Mihrap, Metropolitan Müzesi, New York, Env. No: 20.120.219
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/447281?sortBy=Relevance&when=A.D.+1000-1400&ft=flower&offset=20&rpp=20&pos=36>) 04. 02. 2019

R. 77. 14. yy. Çin, Yuan Hanedanlığı, Porselen Vazo, NMMA Env. No: 34.113.6a, b
 (<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/51045?searchField=All&sortBy=Relevance&ft=peony&offset=0&rpp=20&pos=14>) 07.12. 2019

R. 78. 14. yy. İnan veya Irak Shiiqraq (Hayvanların Faydaları Kitabı), İbn Bakhtishu, Kağıt üzerine
 Opak Suluboya, Mürekkep ve Altınla Yapılmış, Aga Khan Museum, Müze Env. No. AKM83
 (<https://agakhanmuseum.org/collection/artifact/shiiqraq-green-magpie-akm83>) 04. 02. 2019

R. 79. 14. yy. İnan, İlhanlı Dönemi, Duvar Kaplama Çini Plaka, Freer ve Sackler (Smithsonian) Museum, Müze Env. No: F1903.228
(<http://islamic-arts.org/2011/smithsonian-museums-ceramic-collection/ian-museums-ceramic-collection/>) 07.12. 2019

R. 80. 14. yüzyılın ilk yarısı, Suriye, Cami Lambası, Cam, Metropolitan Museum, New York,
Env. No: 91.1.1530
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/444709?&searchField=All&sortBy=Relevance&when=A.D.+1000-1400&ao=on&ft=lotus&offset=80&rpp=80&pos=121>) 07.12. 2019

R. 81. 14. yüzyıl, Osmanlı, Katı', Kasıde-i Bürde, İmam Muhammed Bûsirî (SK A4170)

F. 42. 15. yüzyıl, Vietnam, Çini Tabak, Sadberk Hanım Müzesi Env. No: 11 (F. HNÖ 2018)

R. 82. 15. yüzyıl, Çin, Ming Hanedanlığı, Porselen Vazo, Metropolitan Müzesi, Env. No. 61.200.52 (<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/49222?&searchField=All&sortBy=Relevance&wh en=A.D.+1400-1600&ao=on&ft=lotus&offset=0&rpp=80&pos=28>) 07.12. 2019

R. 83. 15. yy. Fatih Dönemi, Deri Cilt Kapağı Tezyînatı, Şerh-i Dîvân el-Hamse (TSMK Revan 706)

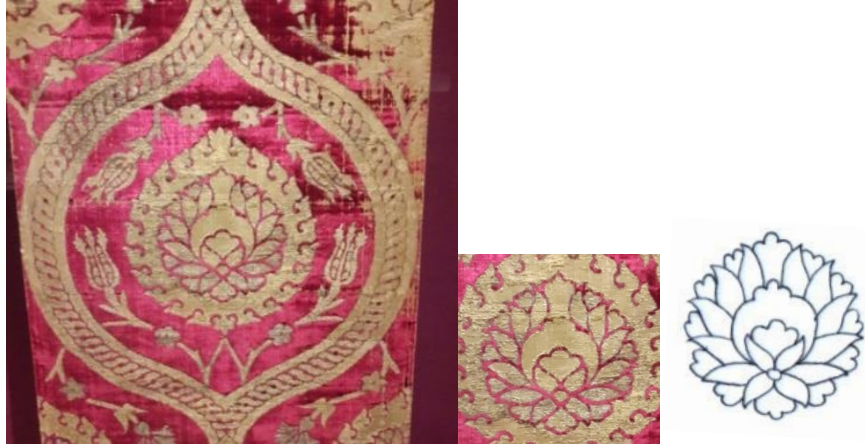
F. 43. 16. yy. İznik, II. Beyazıt Türbesinden Mavi- Beyaz Cami Kandili, Çinili Köşk
Env. No: 41/5 (F. HNÖ 2016)

F. 44. 16. yüzyıl Seccade, Uşak, Türk İslâm Eserleri Müzesi (F. HNÖ 2018)

R. 84. 16. yüzyıl, Dîvân-ı Muhibbî (SK BB 12968)

F. 45. 16. yüzyıl Kadife Dokuma, Sadberk Hanım Müzesi (F. HNÖ 2018)

F. 46. 16. yüzyıl, Osmanlı Dönemi, Kılıç Ali Paşa Camii, Çini Pano (F. HNÖ 2016)

R. 85. 16. yy. Üsküdar Şemsi Ahmet Paşa Camii, Revzen
(Mehmet Özel, **Türkiye'nin Şaheserleri**, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Ankara 1997, s. 345.)

3.2.4. Penç Motifleri

Eski dönemlerden günümüze ulaşan arkeolojik kalıntılara göre insanlar besin kaynağı olarak ve hastalıklarından kurtulmak amacıyla bitkileri kullanıyorlardı. Binlerce yıl önce insanlar, bitkilerin tedavi edici gücünü tanımış ve sağlıklı yaşayabilmek için onlardan yararlanmışır ¹⁸³. Bitkilerden faydalanan insanlar yapılarını daha yakından tanıma imkânı bulmuş ve şifa kaynağı olarak gördükleri çiçekleri ölümsüzleştirmek amacıyla kullandıkları eşyalarda yansıtmış olabilirler.

Yüzyıllar öncesinden başlayan çiçek tasarımları pençler gibi genelde bitkilerin üstten görünüşlerini resmeder tarzdadır ve sıkça gördüğümüz pençler dünya genelinde en fazla kullanılan ortak motiflerdir.

İnsanoğlu doğayı gözlemleyerek, bunu yaptığı tüm eşyalara yansıttığından beri penç motiflerini kullanmaktadır. Çiçeklerin taç yapraklarının tam olarak açılmış biçimlerinin, kuş bakışı bir tarzda aksettirildiği motiflerdir. Bitkilerin taç yaprak sayılarını, renklerini ve biçimlerini penç motiflerinde görmek mümkündür. Penç motifinin tarihçesinin milattan önceki yüzyıllara dek uzandığı görülür. Dünyanın her yerinde her kültür ve sanatta rastlanan motifin geleneksel sanatlarımızdaki yeri çok önemlidir ve temel motiflerdendir. Dairesel şekilde tasarlanan motifler tabiattaki kökenlerine benzer biçimdedir.

Bitkisel tasarımlar çok çeşitli şekillerde olabilir, kâinattaki bitki çeşitliliği çok fazla olduğu için ilham alınan çiçek sayısı da çoktur. Tabiattaki çiçeklerden bazıları tek taç yaprağa, bazıları ise onlarca taç yaprağa sahip olabilir. Penç motiflerinin şekilleri de doğadaki bu çeşitliliğe bağlı olarak değişmektedir. Bu nedenle motiflerin sayısı ve biçimleri çok fazladır. Bir çiçeği üstten incelediğimizde taç yaprakların kaç tane olduğunu, diziliş durumlarını, yaprak kenarlarının biçimini ve birbirlerine bağlanma noktalarını, dişi ve erkek organların üst kısımlarını kolaylıkla görebiliriz. Penç motiflerinin de bu gözlemler sonucunda ortaya çıktığı düşünülmektedir.

¹⁸³ Emine Faydaoğlu, Metin Saip Sürücüoğlu, “Geçmişten Günümüze Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Kullanılması ve Ekonomik Önemi”, **Orman Fakültesi Dergisi**, Kastamonu Üniversitesi, 2011, s. 52 - 53

Milâttan önceki yüzyıllarda ve sonrasında İslâmiyet'in kabulüne dek kompozisyonlarda çiçek motiflerinin su, ağaç ve hayvan çizimleriyle beraber tasarımlara dahil edildiği görülür. İleriki yüzyıllarda ise kompozisyonlarda ağırlıklı olarak çiçek motifleri kullanılmıştır.

Lotus çiçeğinin yanında farklı coğrafyalarda bir çok türü yetişebilen ebegümecigiller familyasından özellikle hibiscus ve hatminin, ayrıca şakayık türlerinin, bazı zambak çeşitlerinin ve papatyagiller familyasından da bir çok çiçeğin penç tasarımlarında kullanıldığı görülmüştür. Penç motifleri zarif ve dairevî formlarıyla dikkat çekerler. Desene akıcılık, canlılık ve boyut kazandıran motiflerdir. Zemine göre farklı tekniklerle uygulanabilirler. Penç motifi tasarımlarında doğadaki çeşitlilik göze çarpar. Tabiatta yüzlerce farklı türde çiçeğin rengi, yaprak şekli, yaprak dizilişi ve boyutları farklıdır. Aynı türde olan bitkilerin farklı coğrafyalarda iklim ve yetiştirme şartlarının etkisiyle görünümünde de farklılıklar olabilir. Tabiattaki çeşitlilik çizimlere de yansımış ve bir sürü farklı motifin doğmasına ilham kaynağı olmuştur. Penç motifinin çok fazla çeşidi olması nedeniyle, araştırmamızda gruplara ayrılması uygun bulunmuştur. Taç yaprak sayıları ve şekillerine göre sınıflandırılmışlardır.

3.2.4.1. Üçlü Pençler

Tabiattaki çiçeklerden taç yaprak sayıları üç olanlar dört, beş ve fazlası olanlara oranla daha azdır. Geçmişten günümüze dek yapılan tasarımlarda da üçlü pençlerin taç yaprak sayıları daha fazla olan pençlere nazaran daha az kullanıldığı görülmüştür.

R. 86. *Xyris ambigua*

R. 87. *Sagittaria falcata*

R. 86. (<http://www.asergeev.com/pictures/archives/compress/2008/637/02.htm>) 10. 10. 2020

R. 87. (<http://www.asergeev.com/pictures/archives/compress/2008/637/01.htm>) 10. 10. 2020

F. 47. *Impatiens sp.* (Cam Güzeli) **R. 88.** *Sagittaria latifolia*

F 47. (F. HNÖ 2013)

R. 88. (<https://www.minnesotawildflowers.info/page/glossary>) 04. 06. 2016

Eski yüzyıllardan geleneksel sanatlarımıza dek uzanan motiflerin farklılıkları da özellikle taç yaprakların birbirine bağlanma noktalarında ve şekillerinde ortaya çıkmaktadır. Motifin en eski formundan geleneksel sanatlarımızda kullanılan biçimine dek uzanan tarihî yolculuğunda formunu koruduğu görülebilir.

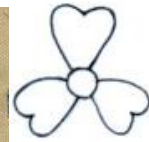
Tarihî eserlerde birçok örneği olan üçlü pençlerin, araştırmamız neticesinde ulaşabildiğimiz yapım tarihi en eski olandan itibaren aşağıda kronolojik sıralamaları yapılmıştır. Tarih boyunca etkileşim halinde olduğumuz medeniyetlerden günümüze ulaşmış eserlerde tespit etmeye çalıştığımız figür, 16. yüzyıl Osmanlı döneminde yapılmış, tezhip, maden ve dokuma eserlerdeki benzer motiflerle karşılaştırılarak geçirdiği aşamalar gösterilmeye çalışılmıştır (bkz. R. 89- 101, F. 48- 49).

R. 89. 7- 9. yüzyıllar, Çin, Turfan, Uygur Bezeklik, Duvar Resmi
(<https://depts.washington.edu/silkroad/museums/mia/bezeklik.html>) 22.12. 2019

R. 90. 11-12. yüzyıllar, Song Hanedanlığı, Çin, İpek Dokuma Halı, NMMA Env. No: 1983.105
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/39731?sortBy=Relevance&when=A.D.+1000+1400&ft=flower&offset=80&rpp=20&pos=83>) 22.12. 2019

R. 91. 12- 14. yüzyıllar, Orta Asya, Dokuma Üzerine İpek İşlemeli Örtü, NMMA Env. No: 1988.296
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/39737>) 22.12. 2019

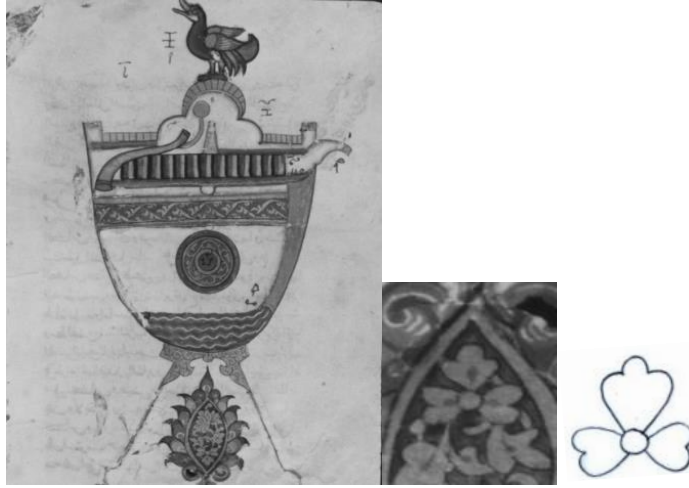
R. 92. 13. yüzyıl, İran, Ibn Bakhtishu Hayvanların Faydaları Kitabından, Kâğıt Üzerine Mürekkep, Sulu Boya ve Altın NMMA Env. No: 57.51.31
 (https://www.metmuseum.org/art/collection/search/451410?searchField=All&sortBy=relevance&ft=persian&offset=160&rpp=80&pos=177) 09. 11. 2020

R. 93. 14. yüzyıl başı, İlhanlı Hanedanlığı, İran, Sekizgen Şekilli Boyalı Seramik, Chicago Sanat Enstitüsü Env. No: 1913.330
 (http://www.artic.edu/aic/collections/artwork/106111?search_no=155&index=5) 22.12. 2019

F. 48. 14. yüzyıl, Konya, Anadolu, Ahşap Pencere Kanatları (TİEM Env. No: 196 A/B)
(F. HNÖ 2018)

R. 94. 14. yüzyıl, Suriye, Badi 'al-Zaman ibn el-Razzaz al-Jazari, Kâğıt Üzerine Suluboya ve Altın, NMMA Env. No: 55. 121. 14

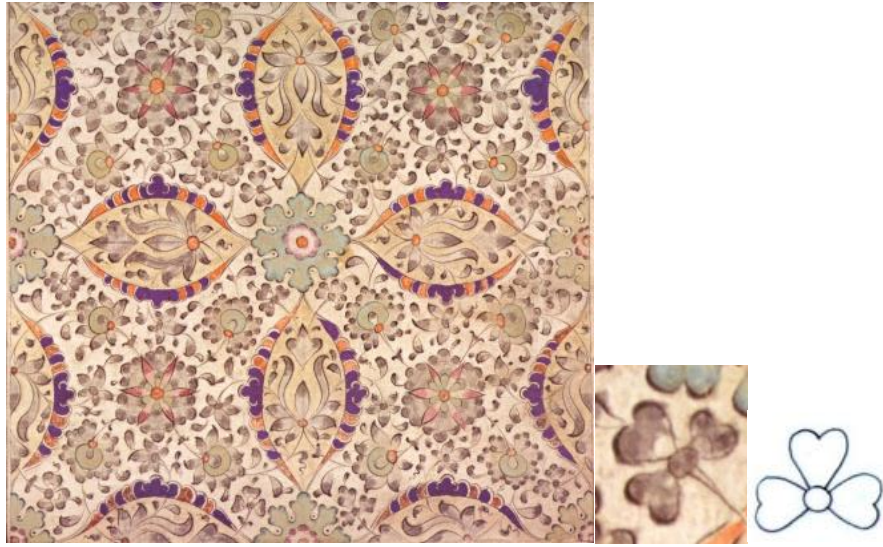
(<https://images.metmuseum.org/CRDImages/is/original/159560.jpg>) 13.02. 2019

R. 95. 15. yüzyıl, Osmanlı, II. Bayezit Dönemi, Serlevha Tezhibi (TSMK, YY. 913, 3b. -4a.)

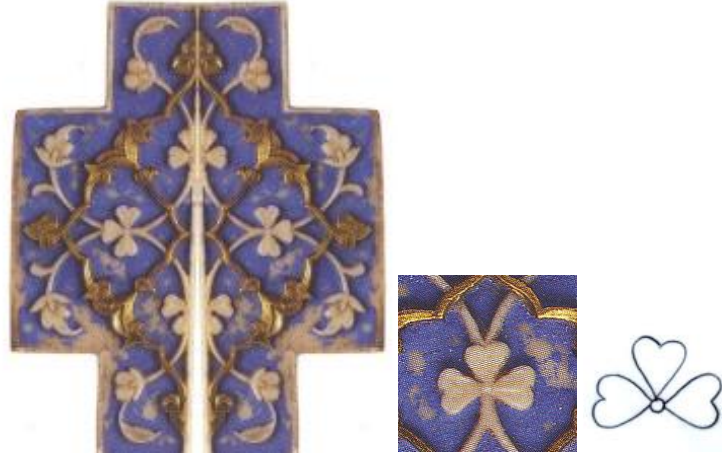
R. 96. 15. yüzyıl, Osmanlı, Fatih Dönemi, Deri Cilt Kapağı , Şerh-i Divan El Hamse
(TSMK Revan 706)

R. 97. 15. yüzyıl, Osmanlı, Mecma'ül Acâib Albümünden, Baba Nakkaş Üslûbu Tezyînat
(İÜK F. 1423)

F. 49. 15. yy. II. Beyazıt Dönemi, Küçük Ayasofya Camii, Ahşap Kalem İşi (F. HNÖ)

R. 98. 15. yüzyıl, Osmanlı, Sedef ve Altın Kemer Süsü (TSM 2/630)

R. 99. 16. yy. Osmanlı, Desenli Dokuma (TSM. 13/1515)

R. 100. 16. yüzyıl, Osmanlı, Kanûnî Sultan Süleyman Dönemi, Fildişi Saplı, Çelik Kısa Kılıç,
NMMA Env. No: 1.993,14

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/24953?searchField=All&sortBy=Relevance&ft=ottoman&offset=0&rpp=80&pos=62>) 08. 09. 2020

R. 101. 16. yy. Osmanlı Dönemi, Mushaf-ı Şerif, Surebaşı Tezhipleri (İUK T 6662 -0443)

3.2.4.2. Dörtlü Pençler

Tabiatta bulunan dört taç yapraklı çiçekler değişik renk ve şekilleriyle birbirinden ayrılırlar. Dörtlü pençler geleneksel sanatlarımızda yaygın biçimde kullanılırlar. Geleneksel sanatlarımızın kökenlerinin dayandığı Orta Asya'da bulunan meşhur Hun halısında, dokuma eserlerde rastlanan en eski dörtlü penç motifi bulunmaktadır (bkz. R. 107).

F. 50. *Veronica chamaedrys* (Yavşan Otu) **F. 51.** *Clematis sp.* (Yaban Asması)
(Fotoğraflar: HNÖ İstanbul 2019)

R. 102. *Ixora sp.*

R. 103. *Frasera speciosa*

R. 102. (http://absfreepic.com/free-photos/download/four-petals-pink-flowers-3648x2736_72889.html)

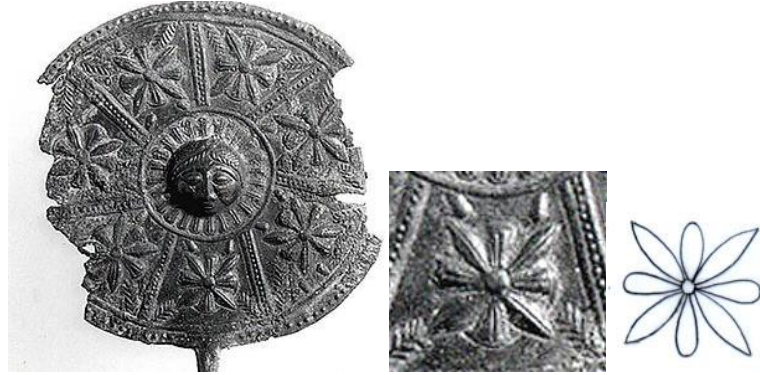
R. 103. (<https://uni.edu/~andersow/fourpetals.html>) 14. 07. 2019

Dörtlü penç motiflerinin taç yaprak sayıları hep dört olmasına karşın, taç yaprak şekilleri açısından ayrılırlar. Taç yaprakların birbirlerine bağlanma noktaları ve biçimlerindeki farklılıklar noktasında gruplara bölünürler. Yüzyıllar boyunca farklı materyaller üzerinde birçok dörtlü penç figürü kullanılmıştır. Aşağıda, Orta Asya, Çin, İran, Yunan, Anadolu, Mezopotamya, Roma ve Çin gibi farklı kültürlerin yanı sıra, 16. asırda yapılmış geleneksel sanatlarımızın nadide örneklerinden seçilmiş eserler üzerinde dörtlü penç motifleri tespit edilerek, kronolojik olarak sıralanmışlardır. Birçok medeniyette ortak olan motiflerin tarih boyunca hangi

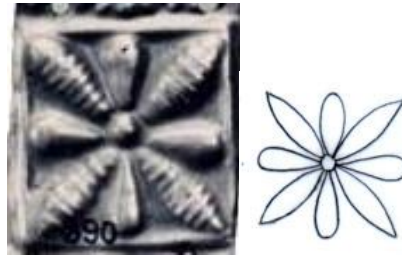
malzeme ve tekniklerle, ne tür eşyalar üzerine yapıldıkları görülme imkânı bulunmuştur (bkz. R. 104- 120, F. 52- 54).

R .104. M. Ö. 8. yüzyıl, Yunan, Geometrik Dönem, Pişmiş Toprak Vazo, NMMA Env. No: 30.118.24
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/253157?&searchField=All&sortBy=Relevance&ft=greek&offset=960&rpp=80&pos=1033>) 17. 09. 2019

R. 105. M. Ö. 7-8. yüzyıllar, İran, Demir Çağı, Bronz İğne Başı, NMMA Env. No: 39.96.1
(https://www.metmuseum.org/art/collection/search/323719?sortBy=Relevance&when=1000+B.C.-A.D.+1&where=Asia&ft=*&offset=140&rpp=100&pos=159)
10. 10. 2019

R. 106. M. Ö. 7. yy. Anadolu, Efes, Altın Mücevher Plaka, British Müzesi Env. No: 1907.1201.49
(https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=462719&partId=1&searchText=star&images=true&page=1) 05. 08. 2019

R. 107. M. Ö. 4. ve 5. yüzyıllar, Erken Demir Çağı, Altay Bölgesi, Hun, Pazırık Kurganı, Yün Halı, Hermitaje Müzesi Env. No: 1687-93

(<https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/25.+archaeological+artifacts/879870>) 30. 06. 2018

R. 108. M. Ö. 2-3. yüzyıllar, Kuzey Irak, Çömlek Parçası

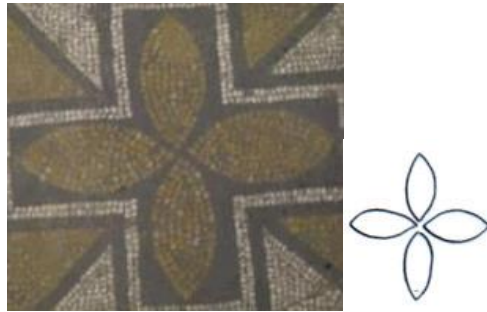
(http://britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=1055821001&objectId=3401920&partId=1) 05. 08. 2019

R. 109. M. Ö. 1- 4. yüzyıllar, Niya Harabeleri , Orta Asya, Ahşap Sehpa
(Aurel Stein, Ancient Khotan II. , Oxford University Press, Oxford London 1907, S. 68.)
(<http://dsr.nii.ac.jp/toyobunko/VIII-5-B2-7/V-2/>) 30. 06. 2018

R. 110. M. Ö. 1. yüzyıl, Kuzey Moğolistan, Hun Dönemi, Noin Ula Kurganı, İşlemeli Yün Kumaş
Hermitaje Museum, St. Petersburg, Env. No: MP 1951-
(<https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/11.+textiles%2c+tapestry/430775>) 30. 06. 2018

F. 52. M. S. 1-2. yüzyıllar, İstanköy Kos, Taban Mozaïği, İstanbul Arkeoloji Müzesi,
Müze Env. No: 1611 T (F. HNÖ 2018)

R. 111. M. S. 2. yy. Roma Dönemi, Toprak Kandil, NMMA Env. No: 74.51.1963
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/241517?&searchField=All&sortBy=Relevance&ft=four+petals&offset=0&rpp=20&pos=18>) 10. 10. 2019

R. 112. 5. yüzyıl, Mısır, Yün ve Keten Karışımı Antik Mısır Dokuması, Hermitaje Müzesi Env.
No: ДВ-11447

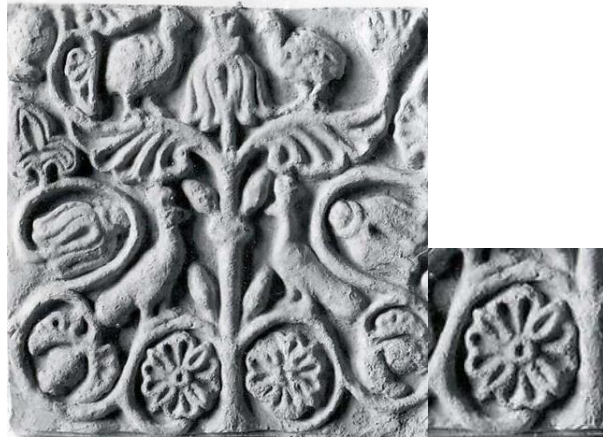
(<https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/11.+textiles%2c+tapestry/112965>) 04. 12. 2019

R. 113. 6. yüzyıl, Orta Asya, Avar Dönemi, Altın Vazo.
(<https://travelbulgarianews.bg/golden-treasure-pliska/>) 04. 11. 2019

F. 53. 6. yüzyıl, Ayasofya Camii, Doğu Roma, I. Justinianus Dönemi , Tavan Tezyînatı
(F. HNÖ 2018)

R. 114. 6. yüzyıl, Irak, Mezotomya, Sâsânî, Stuko Tezyînat

(https://www.metmuseum.org/art/collection/search/322647?sortBy=Relevance&when=A.D.+500-1000&ft=* &offset=1420&rpp=20&pos=1434) 01. 08. 2018

R. 115. 9. yüzyıl, Abbasî, Irak, Sırlı Toprak Kase, Berlin İslâm Sanatları Müzesi
([http://www.smb-](http://www.smb-digital.de/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultLightboxView/result.t1.collection_lightbox.$TspTitleImageLink.link&sp=10&sp=Scollection&sp=SfieldValue&sp=0&sp=1&sp=3&sp=Slightbox_3x4&sp=180&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=T&sp=187)

[digital.de/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultLightboxView/result.t1.collection_lightbox.\\$TspTitleImageLink.link&sp=10&sp=Scollection&sp=SfieldValue&sp=0&sp=1&sp=3&sp=Slightbox_3x4&sp=180&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=T&sp=187](http://www.smb-digital.de/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultLightboxView/result.t1.collection_lightbox.$TspTitleImageLink.link&sp=10&sp=Scollection&sp=SfieldValue&sp=0&sp=1&sp=3&sp=Slightbox_3x4&sp=180&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=T&sp=187)) 14. 07. 2018

R. 116. 12-13. yüzyıl Selçuklu Dönemi, İran, İsfahan, Sırlı Çömlek Kâse Parçası, British Müzesi Env. No: OA + 0,9381

(https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=242710&partId=1&searchText=seljuq+&images=true&page=1) 14. 07. 2018

R. 117. 12. yüzyıl, Asya Çin, Porselen Vazo, British Müzesi Env. No:1933,0515.1

(http://britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=1428986001&objectId=252376&partId=1) 14. 07. 2018

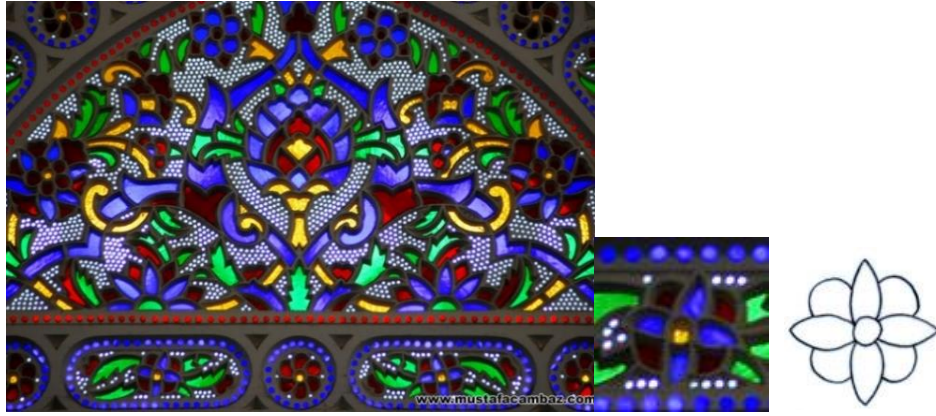
F. 54. 13. yüzyıl Artuklu Dönemi, Tunç, Pirinç ve Demirden Kapı Kanatları (TİEM Env. No: 4282)
(F. HNÖ 2018)

R. 118. 15. yy. , II. Bayezit Dönemi, Osmanlı, Kur'an-ı Kerim, Kat 98. s. 260a (TİEM 402)

R. 119. 15. yüzyıl, Osmanlı Dönemi, Kur'an-ı Kerim, Levha Tezhibi 1a (TIEM 448, Kat. 97)

R. 120. 16. yy. Osmanlı, İskender Paşa Camii, Revzen

(http://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=23114&mode=search) 15. 10. 2020

Dört taç yaprağa sahip çiçekler farklı tasarım ve renkleriyle tabiatı süsler. Taç yaprak biçimleri açısından kendi aralarında farklılıklar vardır. Tabiatta dilimli taç yapraklarının birbirlerine yapışık biçimde olanlarının yanı sıra, birbirinden ayrılmış tarzda, yaprak uçları sivri ya da yuvarlak biçimli olanları mevcuttur.

R. 121. *Oenothera* sp. **R. 122.** *Oenothera* sp. (Akşam Çiçeği)

R. 121. (<https://www.minnesotawildflowers.info/page/glossary>) 28. 06. 2019

R. 122. (<http://www.asergeev.com/pictures/archives/zb.htm>) 28. 06. 2019

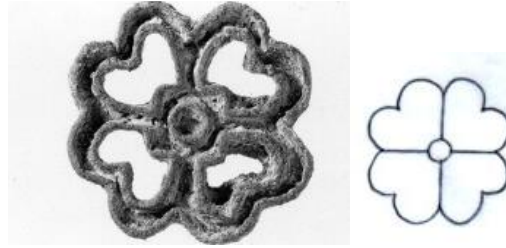

R. 123. *Lavatera thuringiaca* (Yayla Saracağı) **F. 55.** *Sinapis arvensis* L. (Yabanî Hardal)

R. 123. (https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn%3AANd9GcRnRk_PkgyLbJ73yIVHStH9UosRwOOq2EjtNbvammjXpejD9Hc) 28. 06. 2019

F. 55. (F. HNÖ Isparta 2019)

Aşağıda farklı medeniyetlerden seçmiş olduğumuz dörtlü penç tasarımları bulunan bazı eşyalar yüzyıllara göre sıralanmıştır. 16. yüzyıl klâsik dönemde yapılmış eserlerdeki benzer dörtlü penç örneklerine de yer verilerek, motiflerin ortak noktaları belirlenmiştir (bkz. R. 124- 136, F. 56- 61).

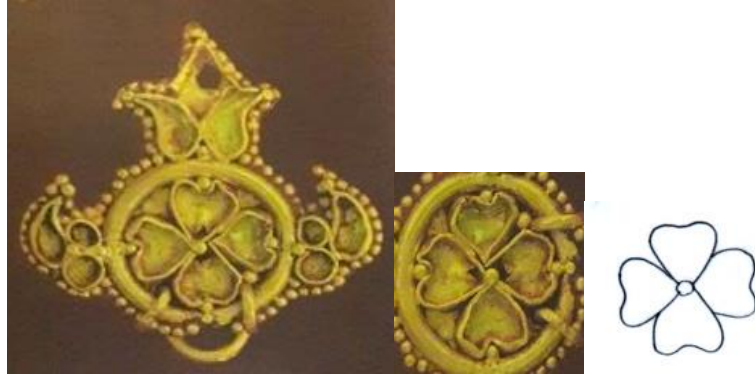

R. 124. M. Ö. 3- 2. bin yıllar, Bronz Çağı, Bactria-Margiana, Türkmenistan, Bakır Alaşımli Mühür NMMA Env. No: 1978. 261. 5

(https://www.metmuseum.org/art/collection/search/326510?sortBy=Relevance&where=Central+Asia&ft=*&offset=20&rpp=20&pos=23) 14. 03. 2018

F. 56. M. Ö. 4. yy. Helenistik Dönem, Anadolu, Metal Kâse, Sadberk Hanım Müzesi (F. HNÖ)

F. 57. M. Ö. 1- 2. yüzyıllar, Orta Asya, Kazakistan, Almatı Kargalı, Kargalı Hazinesi, Altın Takı (Kargalı Büyük Bozkırın Tarihi ve Kültürel Mirası Sergisi 2018 TIEM) (F. HNÖ)

R. 125. M. Ö. 1. yüzyıl, Mısır ve Roma, Erken İmparatorluk, Cam Kakma Mozaik, NMMA Env. No: 81.10.158
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/245313?searchField=All&sortBy=Date&ao=on&od=on&showOnly=openAccess&ft=leaf&offset=160&rpp=80&pos=191>) 25. 08. 2019

F. 58. M. S. 2. yüzyıl, Roma Dönemi, Sayda Lübnan, Kireç Taşı, Kapaklı Lahit İstanbul Arkeoloji Müzesi Env. No: 1177 (Fotoğraf: H. Nur Özsoy 2018)

R. 126. M. S. 3-10. yüzyıllar, Mısır, Deri Ayakkabı Parçası, British Museum, Londra, Env.
No:1914,1010.23

(http://britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=1380933001&objectId=3206965&partId=1) 25. 08. 2019

R. 127. M. S. 4. yy. Çin, Tung-Huang Tapınakları, Bin Budha Mağaraları, Uygur Duvar Resmi
(<http://dsr.nii.ac.jp/toyobunko/viewer/index.html?pages=LFc-5/V-1&pos=97&lang=en>) 06.06.2019

R. 128. 5. yy. Mısır, Keten- Yün Karışımı Dokuma, NMMA Env. No: 90.5.905
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/444378?sortBy=Relevance&when=A.D.+1-500&ft=flower&offset=20&rpp=20&pos=36>) 02. 11. 2019

F. 59. 6. yy. İstanbul, I. Jüstinianus Dönemi, Büyük Saray Mozaikleri Müzesi
(F. HNÖ 2018)

F. 60. 6. yy. I. Justinianus Dönemi, Ayasofya Cami, Altın Varak MozaikTavan Tezyînatı
(F. HNÖ)

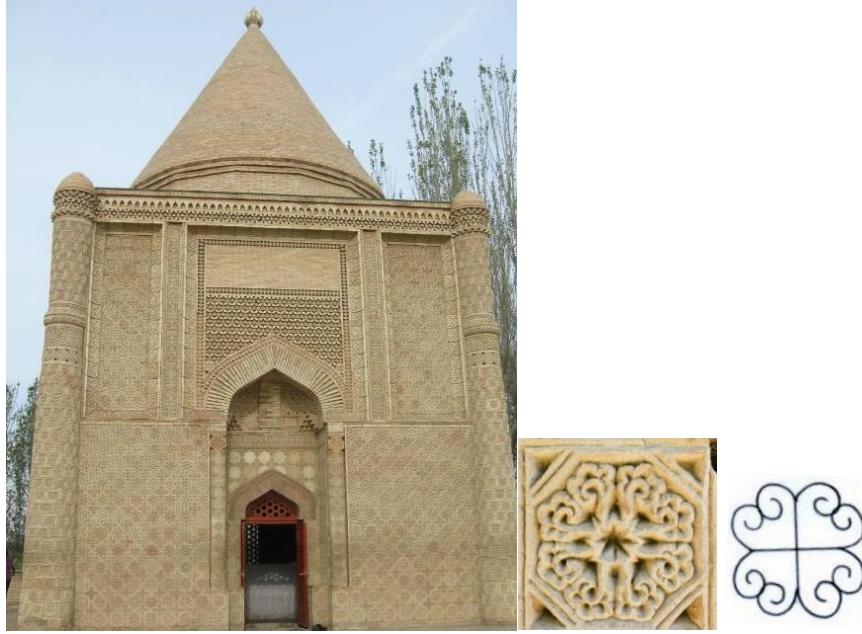

R. 129 6. yy. Mezopotomya, Ctesiphon, Sasani Kabartma Stuko Mimarî Parça,
NMMA Env. No: 32.150.11
(<https://metmuseum.org/toah/works-of-art/32.150.11/>) 02. 11. 2019

R. 130. 9-10. yüzyıllar, Orta Doğu, İran , Cam bardak, Bitish Museum, Londra, Env. No: 1964,1216.1

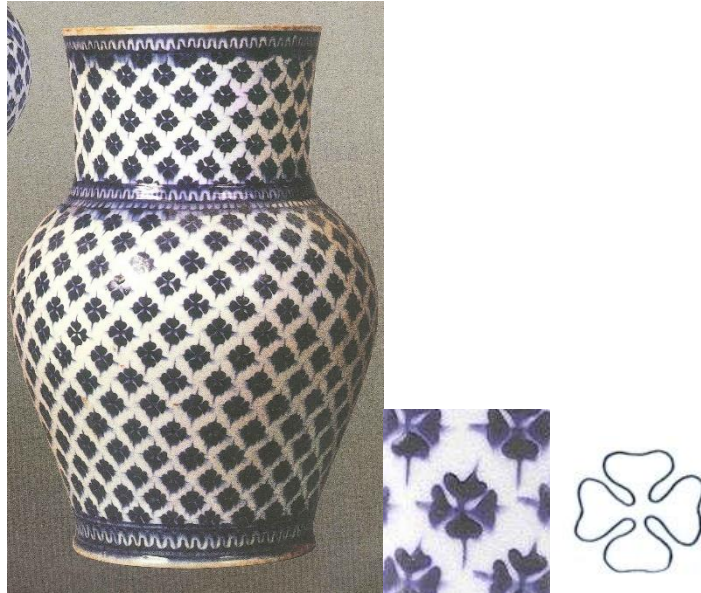
(http://britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=236887&partId=1&searchText=plant&images=true&page=28) 05. 11. 2019

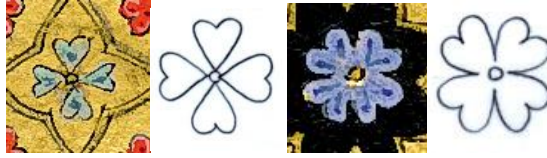
R. 131. 12. yüzyıl, Kazakistan, Taraz, Ayşe Bîbi Türbesi, Tuğla Tezyinat, (Karahanlı Sultanı Nasr b. İbrâhim tarafından Alparslan'ın kızı olan eşi için yaptırdığı kabul edilir.)
(<https://okuryazarim.com/ayse-bibi-turbesi/>) 27. 09. 2020

R. 132. 14. yüzyıl, Osmanlı, Tercüme-i Tarih-i Taberi, Zahriye Tezhibi (SK Fatih 4285)

R. 133. 16. yüzyıl, Osmanlı Dönemi, İznik Seramik Vazo, Gezira Museum Kahire Env. No: 64/315
(http://www.iznik-art.com/Classics_Of_Iznik_Art_By_Ismail_Yigit.html) 10. 11. 2020

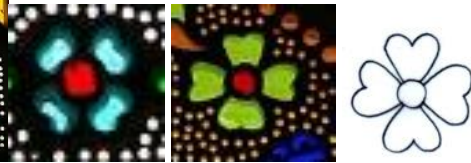
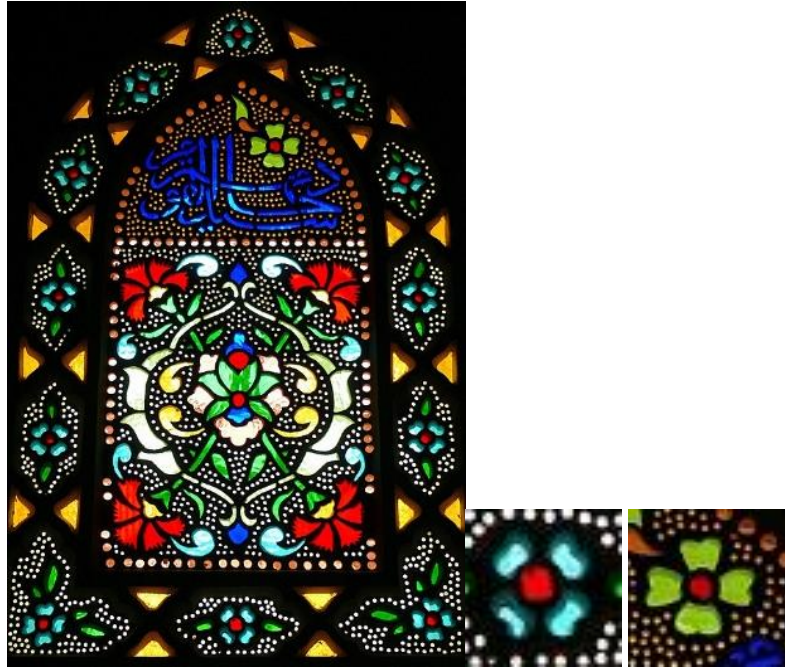
R. 134. 16. yüzyıl, Osmanlı Dönemi, Kur'an-ı Kerim, Zahiye Sayfası , v. 1b-2a, (İÜK T.6662 0002)

F. 61. 16. yy. , Osmanlı Dönemi, Uşak Halısı, TİEM Env. No: 676 (F. HNÖ 2018)

R. 135. 16. yüzyıl, Osmanlı, Kâğıt Üzerine Suluboya ve Altın, Hat: Şeyh Hamdullah ibn Mustafa Dede, NMMA Env. No: 1982.120.3
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/453166?searchField=All&sortBy=Relevance&ft=ottoman&offset=160&rpp=80&pos=168>) 05. 04. 2020

R. 136. 16. yüzyıl, Osmanlı, Selimiye Camii, Edirne, Türkiye, Revzen.
(http://galeri.netfotograf.com/fotograf.asp?foto_id=527667) 02. 09. 2020

3.2.4.3. Beşli Pençler

Beşli pençler milâttan önceki dönemlerden bu yana tezyinatlarda kullanılmaktadır. Her medeniyet ve sanatta tasarımların vazgeçilmezidirler. Kullanıldığı yere ve malzemeye uygun, ufak değişiklikler görülse de, milâttan önceki yüzyıllardan 16. yüzyıla gelinceye dek birçok motif gibi formu aynı kalmayı başarmıştır.

F. 62. *Ranunculus bulbosus* (Düğün Çiçeği) **F. 63.** *Anagalis sp.*(Fare Kulağı)
(Fotoğraflar: H. Nur Özsoy 2018 İstanbul)

R. 137. *Miyosotis sp.* (Unutma Beni) **F. 64.** *Ligustrum vulgare L.*(Kurtbağrı)

R. 137. (<https://www.pikist.com/free-photo-sstef/tr>) 5. 10. 2020

F. 64. (F. HNÖ 2018 İstanbul)

Aşağıda beşli penç motiflerinin farklı medeniyetlerde kullanılış biçimlerinden örnekler seçilmiş ve milâttan önce yapılmış olanlardan başlayarak kronolojik olarak sırlanmışlardır. Orta Asya, Çin, Roma, Mısır, İran ve Anadolu medeniyetlerinden günümüze ulaşmış farklı objeler üzerindeki beşli pençler tespit edilmiştir. 16. yüzyılda, taş, çini, minyatür ve tezhip sanatlarımızda yapılmış eserlerdeki motif örnekleri de eklenerek tarih boyunca geçirdikleri aşamalar gözlemlenmiştir (bkz. R. 138- 154, F. 65).

R. 138. M. Ö. 40. yüzyıl, Kuban Bölgesi, Rusya, Altından Çiçek Motifli Kolye, Hermitaje Müzesi
Env. No: 34-34 (<https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/25.+archaeological+artifacts/1212808>) 10. 10. 2020

R. 139. M. Ö. 14. yüzyıl, Amenhotep III Dönemi, Mısır, Altın ve Lapis Lazuli Takı,
NMMA Env. No: 44. 4. 6
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/554755?sortBy=Relevance&when=2000-1000+B.C.&ft=flower&offset=20&rpp=20&pos=>) 03. 04. 2019

R. 140. M. Ö. 7-6. yüzyıllar, İzmir, Ege Bölgesi, Seramik Çölek Parçası, British Museum, Londra,
Env. No: 1201.786
(http://britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=424206&partId=1&images=true&from=bc&fromDate=668&view=list&page=7) 03. 04. 2019

R. 141. M. S. 1 yüzyılın ilk yarısı Roma, Erken İmparatorluk, Desenli Mermer Sütun
Metropolitan Museum, New York, Env. No:26. 60. 84
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/252548?sortBy=Relevance&when=A.D.+1500&ft=flower&offset=0&rpp=20&pos=8>) 03. 04. 2019

R. 142. 6-9. yüzyıllar, Tang Hanedanlığı, Çin, Gümüş Kutu, Metropolitan Museum, New York Env.
No: 23.226.2a,b
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/61122?searchField=All&sortBy=Relevance&ao=on&ft=tang&offset=640&rpp=80&pos=655>) 03. 04. 2019

R. 143. 9-10. yüzyıllar, Tang Hanedanlığı, Asya, Çin, Bin Buda Mağarası, Boyanmış, Kesilmiş ve Üste Yapıştırılmış Kağıt , British Müzesi Env. No: MAS.913.c
(https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1336324&partId=1&searchText=four+petals&images=true&page=2) 02. 04. 2020

R. 144. 8-9. yüzyıllar, Bezeklik Turfan Bölgesi, Orta Asya, Maniheiz Türkçe Yazma

(A. von Le Choc, Chotscho, Berlin Germany 1913, s. 5)
(<http://dsr.nii.ac.jp/toyobunko/LFc-42/V-1/>) 04. 02. 2019

R. 145. 10. yüzyıl, İran Nishapur, Mukarnas Parçası, Stuko, Metropolitan Museum,
Müze Erişim No: 38. 40. 250

(https://www.metmuseum.org/art/collection/search/449460?sortBy=Relevance&when=A.D.+500+1000&ft=* &offset=2160&rpp=100&pos=2252) 27. 11. 2019

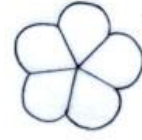
R. 146. 11-12. yüzyıllar, Song Hanedanlığı Çin, Gümüş Kâse, British Müzesi Env. No: 1983.6-3.1
(<https://depts.washington.edu/silkroad/museums/bm/bmposttang.html>) 27. 11. 2019

R. 147. 13. yüzyıl, Beyşehir Kubadabad Sarayı, Çini, Konya Karatay Müzesi
(<https://www.milliyet.com.tr/gundem/selcuklu-nun-sehir-sarayi-2731765>) 09.11.2020

R. 148. 14. yüzyıl, Beylikler Dönemi, Mesnevi, (SK Halet Efendi No:171)

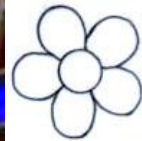

R. 149. 14. yüzyıl, Yuan Hanedanlığı, Çin, İşlemeli İpek Dokuma, Metropolitan Museum, Müze Env.
No: 1988. 82

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/39736?sortBy=Relevance&when=A.D.+1000-1400&ft=flower&offset=80&rpp=20&pos=84>) 09. 05. 2019

R. 150. 15. yüzyıl, Osmanlı, Mecmaul Acaib'den Tezyinat Örneği (İÜK F 1423)

R. 151. 16. yy. İskender Paşa Camii, Revzen
(http://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=23114&mode=search) 12. 02. 2017

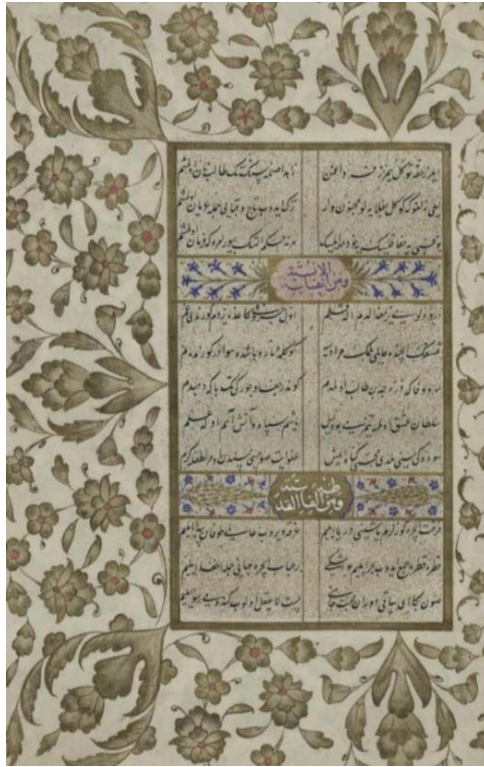
R. 152. 16. yy. Osmanlı, İstanbul Fatih, Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi, Kadın Mezar Taşı
(<http://www.turkbilimi.com/bir-tarih-hazinesi-mimar-sinanin-eseri-sokollu-mehmet-pasa-kulliyesi-1571-1572/>) 11. 07. 2020

F. 65. 16. yüzyıl, Osmanlı Dönemi, Rüstem Paşa Camii Çini Pano (F. HNÖ 2018)

R. 153. 16. yüzyıl, Osmanlı Dönemi, Minyatür, Sultan II. Selim Ok Atıyor (TSM H 2134 3a)

R. 154. 16. yy. Osmanlı, Dîvân-ı Muhibbî (SK BB 12968)

İnsanlar, gökyüzünün ışıltılı ve gizemli gök cisimlerine yıldız demişlerdir. Deniz dibinde yaşamını sürdüren beş kollu canlılara da deniz yıldızı adı verilmiştir. Tabiatта beş taç yaprakтан oluşаn ve yaprak uçları sivri şekilde birleşmiş çiçeklerin yapıları da yıldız motifi şeklindedir. Yıldız şekilleri insanın her dönem ilgisini çekmiş ve bunu sanat eserlerinde kullanmışlardır. Kâinatın yaratılışındaki geometriksel uyumun en güzel örnekleri yıldız biçimli çiçeklerde görülebilir.

F. 66. *Capsicum annuum* **F. 67.** *Solanum Melongena* **F. 68.** *Rosa canina*
(Biber Çiçeği) (Patlıcan Çiçeği) (Kuşburnu)
(Fotoğraflar: H. Nur Özsoy 2020 Isparta)

R. 155. *Hoya Carnosa* **R. 156.** *Pentas lanceolata* **F. 69.** *Pentas lanceolata*
(Balmumu Çiçeği) (Beşiz Çiçeği) (Beşiz Çiçeği)

R. 155. (<http://archivo.infojardin.com/tema/identificar-esta-planta.44183/>) 19. 08. 2020
R. 156. (<https://ngoosen.fotki.com/rubiaceae-/z-rubiaceae-others/pentas-lanceolata-2.html>)
F. 69. (F. HNÖ 2020 Isparta)

Aşağıda yüzyıllar boyunca farklı sanat dallarında yapılmış, yıldız şekilli beşli penç motiflerinden örnekler yer almaktadır (bkz. R. 157- 163, F. 70- 72).

R. 157. M. Ö. 8-7. yüzyıllar, Doğu Kazakistan, Tarbagatay Yamacındaki, Şilikti Baygetöbe Kurganı
Altın Süs Eşyası
(<https://yenidenergenekon.com/777-silikti-baygetobe-kurgani-ve-buluntulari/>) 25. 08. 2019

R. 158. M. Ö. 5- 6. yüzyıllar, Buluntu Yeri Nil Deltası, Yunan, Çömlek, British Museum, Londra, Env. No: 1910,0222.72
(https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1342810&partId=1&searchText=five+petal&images=true&page=1)

R. 159. M. Ö. 3. yy. , Mısır, Kakma Cam Dekorasyon Parçası, NMMA Env. No: 10.130.2727
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/560787?&searchField=All&sortBy=Relevance&ft=star&offset=0&rpp=80&pos=19>) 13. 08. 2019

R. 160. M. Ö. 2-3. yüzyıllar, Mısır, Seramik Kâse, NMMA Env. No: 1988.18
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/544901?searchField=All&sortBy=Relevance&when=1000+B.C.-A.D.+1&ft=five+petals&offset=0&rpp=20&pos=2>

R. 161. M. Ö. 2. yy. Helenistik Dönem, Roma, Gümüş Süs Eşyaları, British Museum, Londra,
Env. No:1906,0719.12

(https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1421393&partId=1&searchText=five+petal&images=true&page=1)

R. 162. M. Ö. 1. yüzyıl, Helenistik Dönem Yunan, Toprak Kandil, NMMA Env. No: 74.51.2134

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/241687?searchField=All&sortBy=Relevance&ft=three+petal&offset=80&rpp=80&pos=88>) 23. 06. 2020

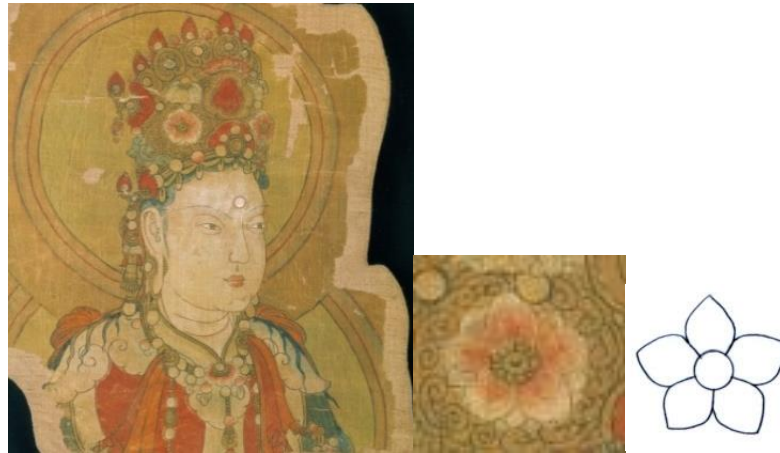
F. 70. M. S. 1.-2. yy. Roma Dönemi, Kireçtaşı Lahit, İstanbul Arkeoloji Müzesi
Müze Envanter No: 1177 (F. HNÖ 2018)

R. 163. 8. yy. Ürdün, Emevî Dönemi, Meşatta Sarayı, Taş Tezyinat
(https://archnet.org/sites/4135/media_contents/92748) 24. 05. 2019

R. 164. 8. yy. İspanya, Kordoba, Endülüs Emevî, Kurtuba Camii
(https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cordoba_Mosque_08.jpg) 10. 12. 2019

R. 165. 10. yy. Sincan Özerk Bölgesi Çin, İpek Üzerine Boyama, Staatliche Museen Zu Berlin, Berlin
Devlet Müzesi Asya Sanatları Müzesi Erişim No: III 6166
(<http://www.smb-digital.de/eMuseumPlus?service=ExternalInterface&lang=en>)

R. 166. 12- 13. yüzyıllar , Çin, Song ya da Yuan Hanedanlığı, İpek Dokuma, NMMA Env. No: 46.156.25

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/44090?&searchField=All&sortBy=Relevance&when=A.D.+1000-1400&ft=leaf&offset=240&rpp=80&pos=312>) 20.11. 2019

R. 167. 14. yy. Mısır ya da Suriye, Pirinç ve Gümüş İşlemeli, Yemen Sultanı Abdest Kabı, NMMA Env. No91.1.589

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/444589?searchField=All&sortBy=Relevance&when=A.D.+1000-1400&where=Asia&ft=Five+petal+flower&offset=0&rpp=80&pos=3>) 05. 10. 2020

R. 168. 15. yüzyıl , Ming Hanedanlığı, Çin, Mavi- Beyaz Porselen, The Museum of East Asian Art in Berlin (<https://depts.washington.edu/silkroad/museums/oam/ceramics.html>) 19. 06. 2018

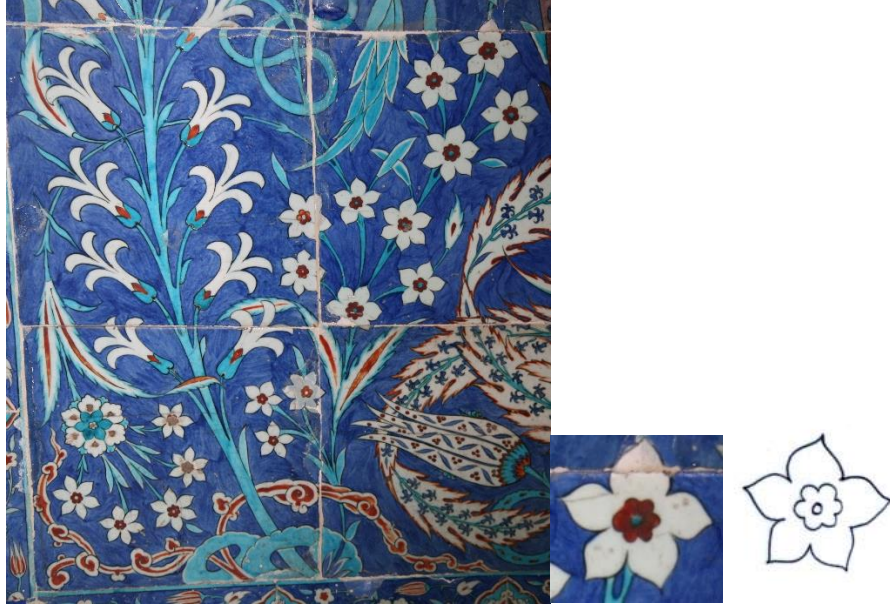
R. 169. 15. yüzyıl, Memlûk Dönemi, Kur'an-ı Kerîm 1a 382b (TİEM 458 Kat. 17)

R. 170. 15. yüzyıl, Ming Hanedanlığı, Çin, Porselen Kâse, British Müzesi Env. No: PDF A.647
(https://www.britishmuseum.org/collection/object/A_PDF-A-647) 15. 10. 2019

R. 171. 15. yüzyıl, Osmanlı, Bursa Yeşil Camii, Çini Tavan Tezyînatı
(<http://bursatime.net/2014/12/bursahaber/yesilin-hazinelere-yesil-cami-ve-turbe/>) 11. 15. 2020

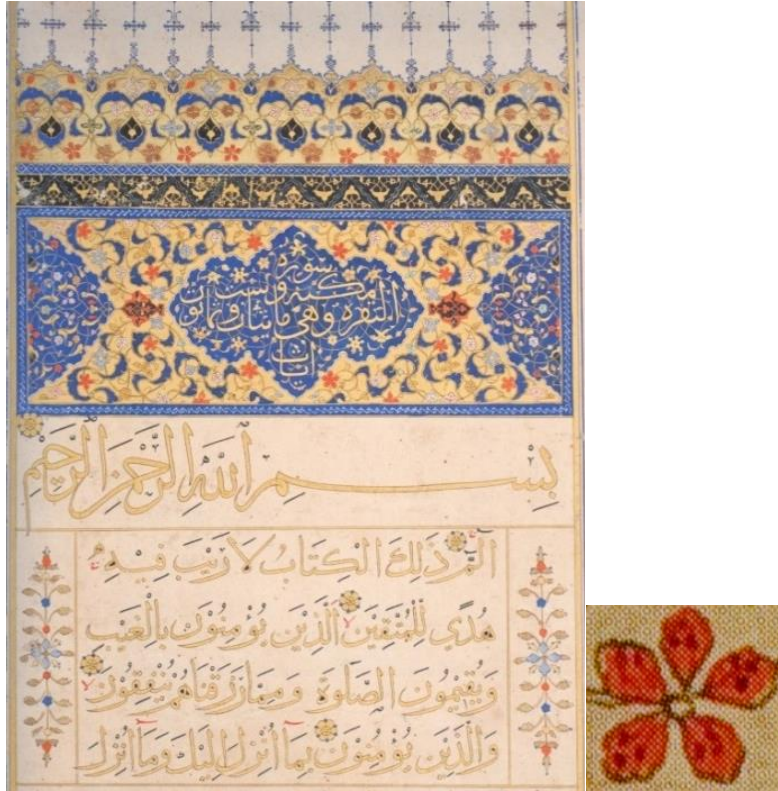
F. 71. 16. yüzyıl, Osmanlı Dönemi, Rüstem Paşa Camii, Çini Duvar Panosu (F. HNÖ 2018)

F. 72. 16. yüzyıl, İstanbul, Atik Valide Camii, Minber Tezyinatı (F. HNÖ 2018)

R. 172. 16. yüzyıl, Osmanlı, Topkapı Sarayı Birinci ve İkinci Avluları ile İkinci Avludan Bir Ağa, Süleymanâme, Minyatür (TSM H 1517-18 a)

R. 173. 16. yüzyıl, Osmanlı Dönemi, Kur'an-ı Kerim, Ünvan Tezhibi, Kat. 100, s. 4b (TİEM 224)

3.2.4.4. Altılı Pençler

Tabiatta altı taç yapraklı çiçekler yüzyıllardır varlıklarını sürdürürler ve insanlar güzelleştirmek istedikleri her malzemeye bitkilerden bir parça ekleyerek bunu başarmışlardır. Penç tasarımları tabiatın mükemmel yaratılışının küçük bir numunesidir.

R. 174. *Narcissus L.* (Nergis) **R. 175.** *Anemone sp.* (Dağ Lalesi)

R. 174. (<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Daffodil-flower.jpg>) 10. 11. 2020

R. 175. (<http://www.peakpx.com/601840/purple-6-petals-flower>) 19. 08. 2020

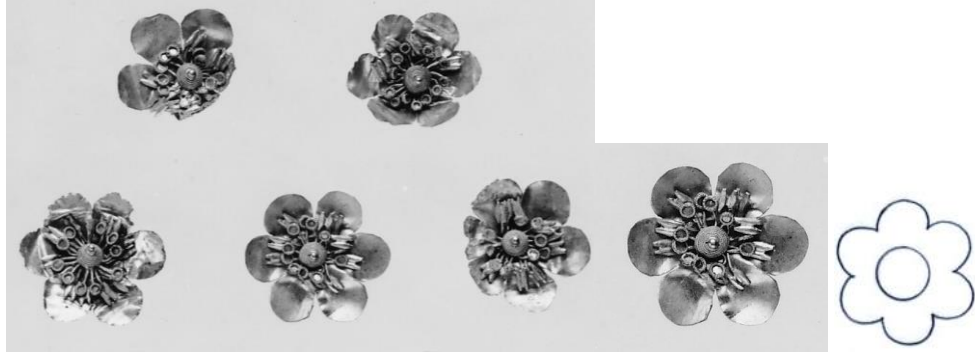

R 176. *Ludwigia leptocarpa* **R 177.** *Clematis sp.*(Orman Asması)

R. 176. (<https://www.flowersforums.com/yellow-6-petal-flower-28229.html>) 19. 08. 2020
10. 11. 2020

R.. 177. (<https://www.dreamstime.com/small-flower-white-six-petals-garden-flower-white-six-petals-image113886992>) 19. 08. 2020

Aşağıda altılı pençlerden taç yaprak biçimine göre ayırdığımız motifler yer almaktadır. Eserler, araştırmamız sonucunda ulaşılabildiğimiz en eski örneklerinden itibaren yüzyıllara göre sıralanmıştır. Orta Asya, İran, Yunan, Roma, Çin ve Mezopotamya kültürlerinin izlerini taşıyan eşyalar üzerinde bulunan altılı pençlerin farklı coğrafyalarda, farklı malzeme ve tekniklerle yapılmalarına karşın ortak noktaları olduğu dikkat çeker. 16. yüzyıl Osmanlı döneminde yapılmış, tezhip, cam ve çini gibi farklı sanat dallarındaki eserlerde belirlenen benzer tarzda altılı pençlerle, kıyaslama imkânı bulunmuştur (bkz. R. 178- 194. F. 73).

R. 178. M. Ö. 4. yy. Hellenistik Dönem, Yunan, Gümüş ve Altından Takı, Metropolitan Museum, New York, Env. No: 06.1217.4-.10
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/247589?&searchField=All&sortBy=Relevance&ft=greek&offset=640&rpp=80&pos=651>) 14. 11. 2019

R. 179. M. Ö. 4. yüzyıl, Orta Asya, İskit Dönemi, Bronz Kase
(https://www.archaeology.org/issues/220-1607/features/4560-rites-of-the-scythians#art_page2)
21. 10. 2020

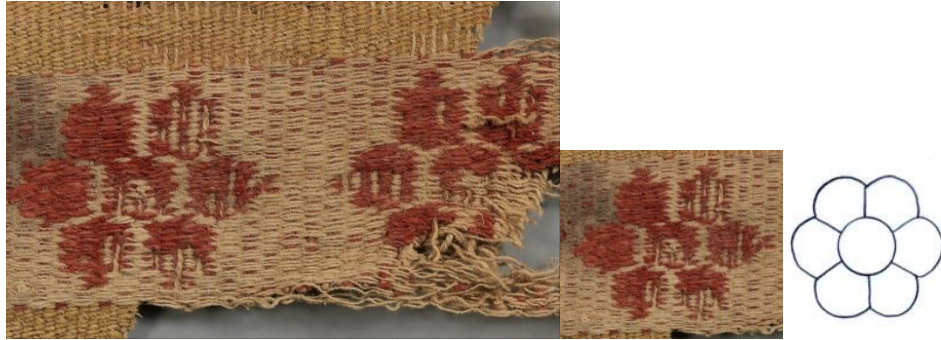

R. 180. M. Ö. 1. yy. Kuzey Moğolistan, Bronz Düğme, Hermitaj Müzesi Env. No: MP-840
(<https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/08.+applied+arts/426796>)
15. 04. 2020

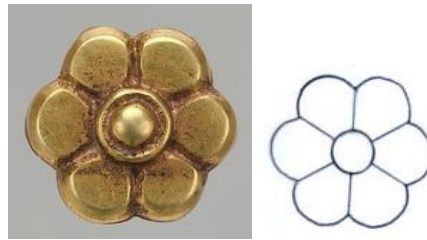
R. 181. M. S. 1. yüzyılın başları, Roma Kültürü, Cam Süs Eşyası, Metropolitan Museum Env. No: 17. 194. 513

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/249749?&searchField=All&sortBy=Relevance&ft=six+petal&offset=0&rpp=80&pos=22>) 22. 05. 2019

R. 182. 6. yy. İran, Sâsânî, Yün- Pamuk Karışımı Dokuma, NMMA Env. No: 69.24.35

(https://www.metmuseum.org/art/collection/search/325992?&searchField=All&sortBy=Relevance&when=A.D.+500-1000&where=Asia&what=Textiles%7cWool%7cWoven&ft=*&offset=0&rpp=80&pos=1) 22. 05. 2019

R. 183. 7-9. yüzyıllar , Tibet İmparatorluğu, Orta Asya, Altın Plaka, Takı

Metropolitan Museum, Env. No: 2003. 24. 21

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/65334?sortBy=Relevance&when=A.D.+500-1000&ft=flower&offset=20&rpp=20&pos=39>) 22. 05. 2019

R. 184. 8. -9. yüzyıllar, Tang Dönemi, Çin, Kobalt Mavisi Seramik Tepsi
(https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Plat_rond_Dynastie_Tang_Mus%C3%A9_Guimet_2418.jpg) 22. 05. 2019

R. 185. 7-9. yüzyıllar, Sincan Özerk Bölgesi, Orta Asya, Altın Plaka, Takı
Metropolitan Museum, New York, Env. No: 2002. 556. 61
(https://www.metmuseum.org/art/collection/search/65219?sortBy=Relevance&when=A.D.+500-1000&ft=* &offset=900&rpp=20&pos=906) 22. 05. 2019

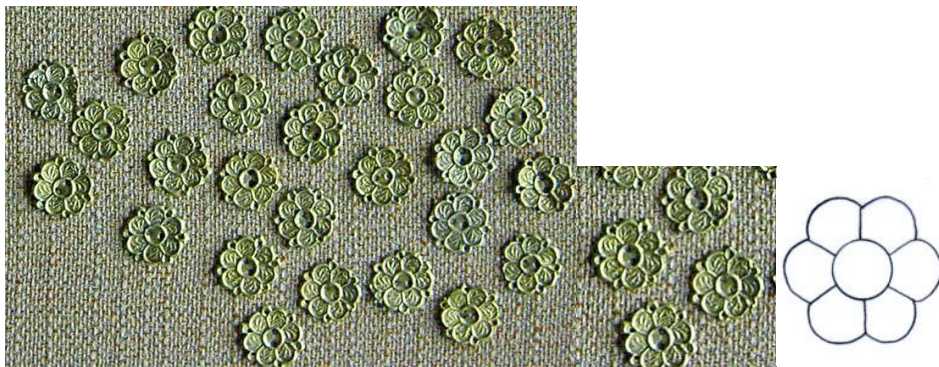
R. 186. 8. yüzyıl, Şam, Emevî Dönemi, Meşatta Sarayı, Taş Tezyînat, Berlin İslam Sanatları Müzesi
(<https://depts.washington.edu/silkroad/cities/jordan/mshatta/carvings.html>) 30. 06. 2019

R. 187. M. S. 8. yüzyıl, Astana Kazakistan, Deri Eğer
(<https://depts.washington.edu/silkroad/museums/bm/bmastana.html>) 22. 05. 2019

R. 188. 9. yy. Abbâsî, Irak, Samerra, Sırlı Seramik Kap
([http://www.smb-digital.de/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultLightboxView/result.t1.collection_lightbox.\\$TspTitleImageLink.link&sp=10&sp=Scollection&sp=SfieldValue&sp=0&sp=0&sp=3&sp=Slightbox_3x4&sp=36&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=T&sp=45](http://www.smb-digital.de/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultLightboxView/result.t1.collection_lightbox.$TspTitleImageLink.link&sp=10&sp=Scollection&sp=SfieldValue&sp=0&sp=0&sp=3&sp=Slightbox_3x4&sp=36&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=T&sp=45)) 22. 05. 2019

R. 189. 13 yy. Volga Bulgaristan, Altın Mücevherler, State Historical Museum, Moskova
(<https://depts.washington.edu/silkroad/museums/gim/steppe.html>) 26. 09. 2018

F. 73. 15. yüzyıl, Kuzey Batı Anadolu, Çift Kanatlı Ahşap Kapı, Sadberk Hanım Müzesi İstanbul
(F. H. Nur Özsoy 2018)

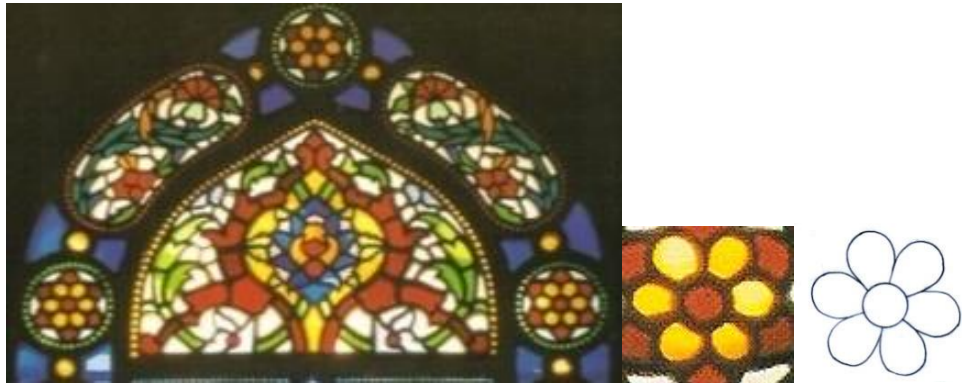
R. 190. 15. yüzyıl, Suriye, Eczane Kavanozu, Çini, Aga Khan Museum, Toronto, Kanada, Müze Env.
No: AKM567 (<https://www.agakhanmuseum.org/collection/artifact/albarelli-akm567-568>)

R. 191. 15. yüzyıl, Osmanlı, Sedef Kemer Süsü, TSM 2/630

R. 192. 16. yüzyıl, Osmanlı Dönemi, Kur'an-ı Kerim, Ünvan Tezhibi, Kat. 100, s. 4b (TIEM 224)

R. 193. 16. yüzyıl, Üsküdar Şemsi Ahmet Paşa Camii, Revzen
(Türkiye'nin Şaheserleri, Hazırlayan: Mehmet Özel, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Ankara 1997, s. 345.)

R. 194. 16. yüzyıl, Türkiye, TS Sünnet Odası Altıgen Çini Pano, NMMA Env. No: 40.181.11

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/450368?searchField=All&sortBy=Relevance&ft=ottoman&offset=560&rpp=80&pos=576>) 24. 08. 2020

Tabiatta çok fazla sayıda çiçek olduğu için sınıflandırılmaları da oldukça zordur. Bitkilerin genel görünüş olarak birbirinin benzeri yapılara sahip olmalarına rağmen ayrıntılarda oldukça farklı oldukları anlaşılabilir. Altı adet taç yaprağına sahip çiçeklerin, taç yaprakları uzun veya yuvarlak, düz ya da dilimli şekilde olabilir.

R. 195. *Primula*(Çuha Çiçeği) **R. 196.** *African violets* (Afrika Menekşesi)

R. 195. (<https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn%3AANd9GcSyfQ4Z7SufhDjKaC4W6LYMCCqZyejTsKpQyalji1QjGhA5rBCA>) 25. 09. 2020

R. 196. (<https://chimeraav.com/flowering/six-petal-flowers-on-chimera-african-violets/>)25. 09. 2020

R. 197. *Primula sp.* (Çuha Çiçeği) **R. 198.** *Primula acaulis* (Çuha Çiçeği)

R. 197. (<https://www.bluestoneperennials.com/PRSF.html>) 25. 09. 2020

R. 198. (<http://dogalhayat.org/property/primula-acaulis>) 25. 09. 2020

Aşağıda dilimli taç yapraklara sahip altılı pençlerin yer aldığı tarihî eser örnekleri kronolojik olarak sıralanmıştır. Farklı medeniyetlere ait eşyaların üzerindeki motifler ile 16. yüzyıl Osmanlı döneminde yapılmış eserler üzerinde tespit edilmiş penç figürlerinin karşılaştırılmaları sonucunda, farklı kültürlere ait eserlerdeki ortak motifler görülme imkânı bulunmuştur (bkz. R. 199- 210, F. 74- 77).

R. 199. M. Ö. 8-9. yüzyıllar, Mezopotamya Asur, Fildişi Oyma Kapak, NMMA Env. No: 54.117.9
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/324330?searchField=All&sortBy=Date&ft=palm&offset=100&rpp=20&pos=111>) 11. 03. 2020

R. 200. M. Ö. 1. yy. Roma, Cam Mozaik , NMMA Env. No: 17.194.389
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/249625?&searchField=All&sortBy=Relevance&ft=spiral&offset=480&rpp=80&pos=549>) 11. 03. 2020

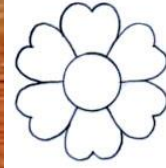

R. 201. 7-9. yüzyıllar , Orta Asya,Bin Buda Mağaraları, Dunhuang, İpek Dokuma
(Aurel Stein, Serindia Vol 4. , Oxford at the Claredon Press, London 1921, s. 107.)
(<http://dsr.nii.ac.jp/toyobunko/VIII-5-B2-9/V-4/>) 03. 10. 2020

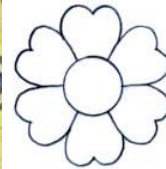

R. 202. 7- 9. yüzyıl, Çin, Tang Hanedanlığı Dönemi, Altın, Saç Süslemesi,Takı,
Metropolitan Museum, New York, Env. No: 20. 38. 3

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/60810?&searchField=All&sortBy=Relevance&ao=on&ft=tang&offset=480&rpp=80&pos=497>) 28. 06. 2018

R. 203. 9. yüzyıl, Çin, Dunhang, Tang Dönemi, İpek Üzerinde Mürekkep ve Boyalarla Resim
(<https://depts.washington.edu/silkroad/museums/bm/bmdunhuang.html>) 11. 03. 2020

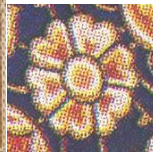
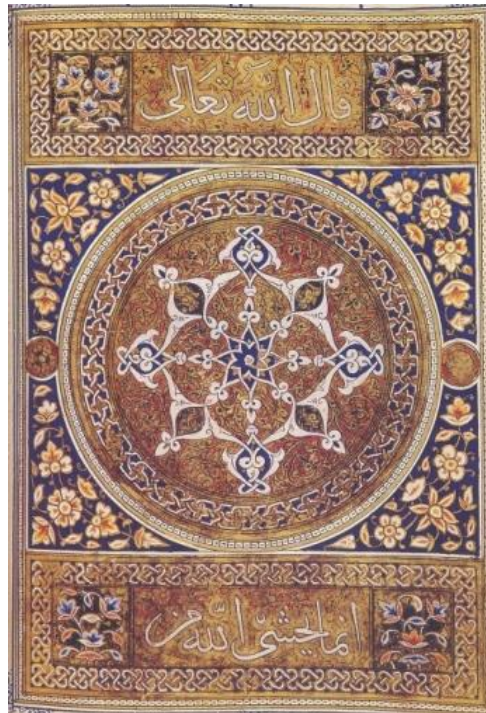

R. 204. 14. yüzyıl, Semerkant, Özbekistan, Seramik Pano, Los Angeles County Museum of Art, Env.
No: M.2002.1.266a-b (<https://collections.lacma.org/node/204930>) 11. 03. 2020

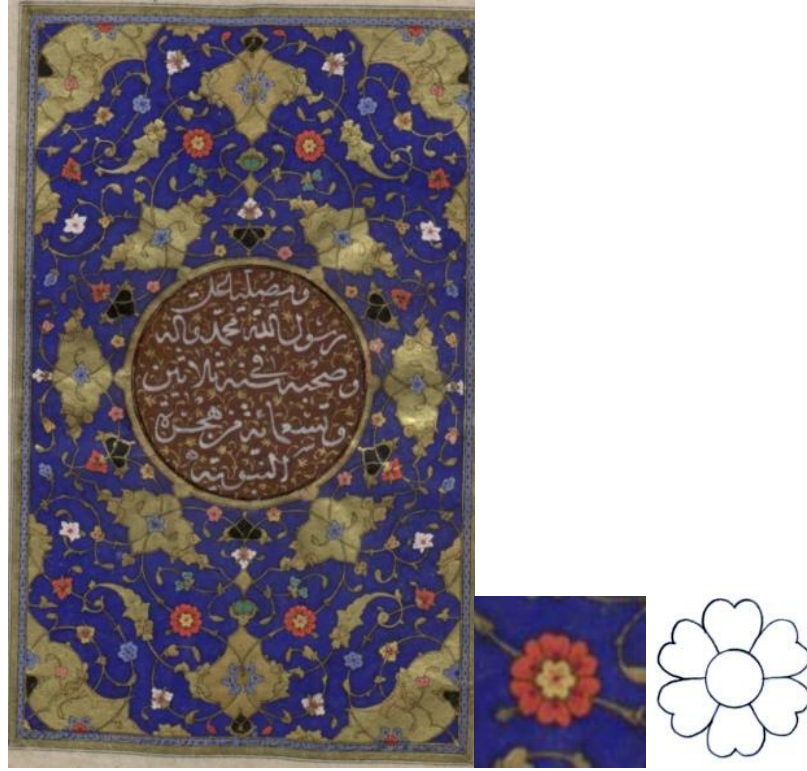

R. 205. 14. yüzyılın ilk yarısı, Suriye, Cami Lambası, Cam, Metropolitan Museum, New York,
Env. No: 91.1.1530

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/444709?sortBy=Relevance&when=A.D.+1000-1400&ft=flower&offset=100&rpp=20&pos=116>) 28. 06. 2018

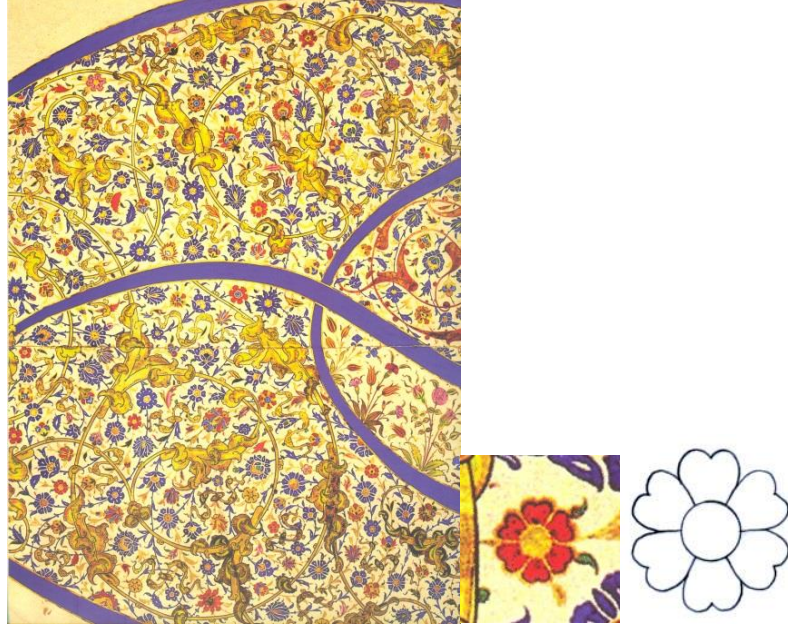
R. 206. 14. yüzyıl, Osmanlı, Beylikler Dönemi, Mesnevî , Cilt Başı Ara Tezhibi 213b (SK Halet Efendi 171)

R. 207. 16. yüzyıl, Osmanlı, Kanûnî Dönemi Kur'an-ı Kerîm (İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi 6566-0473)

F. 74. 16. yüzyıl, Atik Valide Camii, Ahşap Kalem İşi (F. HNÖ)

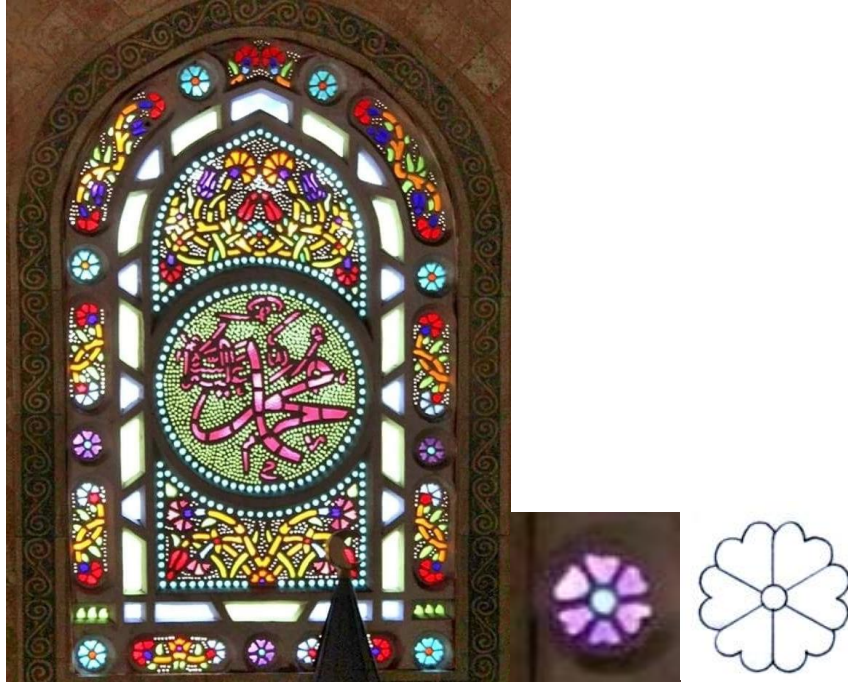
R. 208. 16. yy. Osmanlı, III. Murat Tuğra (TSMK GY 1392)

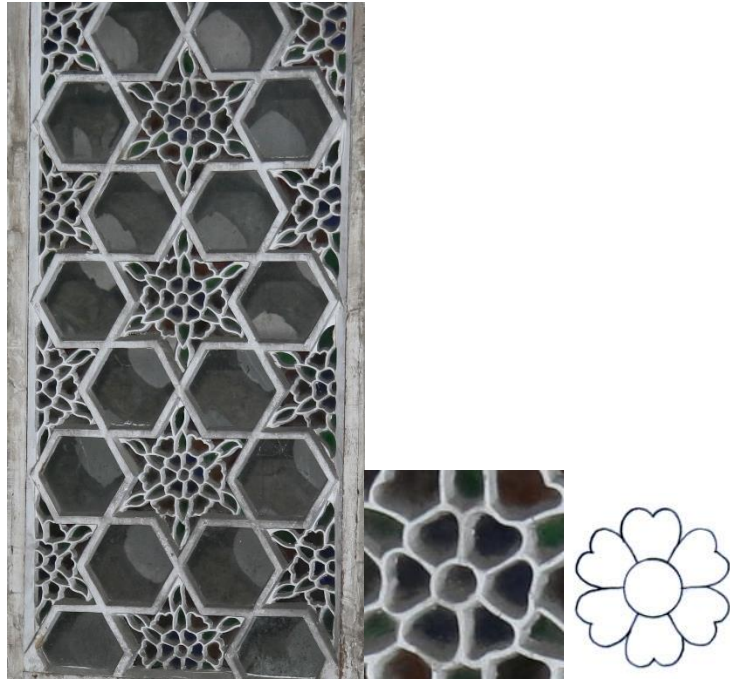
R. 209. 16. yüzyıl Osmanlı, İpek ve Yün Halı Seccade, Metropolitan Museum, New York, Env. No:

1974.149.1

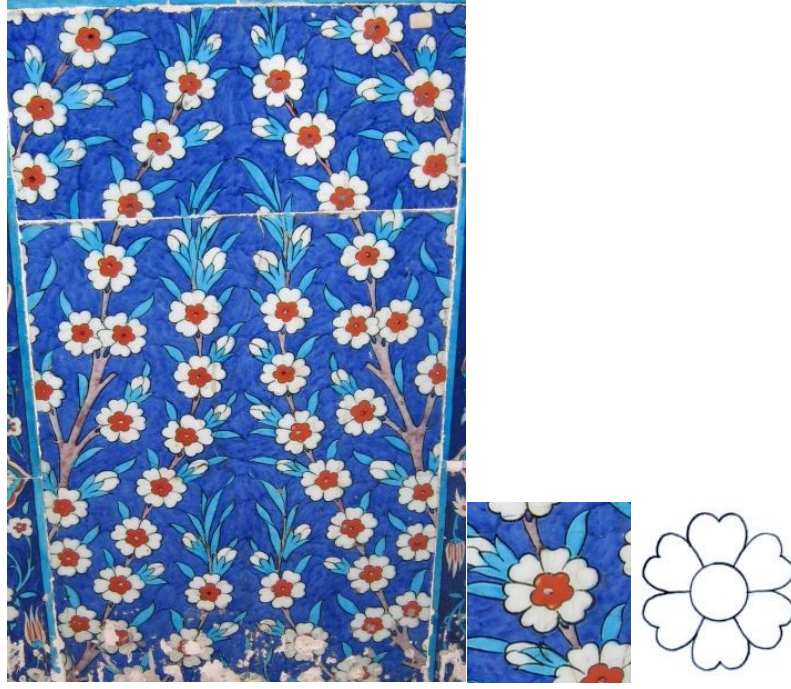
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/452553?&searchField=All&sortBy=Relevance&depts=14&when=A.D.+1400-1600&ft=carpet&offset=0&rpp=80&pos=43>) 11. 03. 2020

R. 210. 16. yüzyıl, Osmanlı Dönemi, Selimiye Camii, Revzen
(<https://tr.pinterest.com/pin/36591815709170833/>) 11. 03. 2020

F. 75. 16. yüzyıl, Osmanlı, Sokullu Mehmet Paşa Camii, Revzen (F. HNÖ)

F. 76. 16. yy. , Osmanlı Dönemi, Rüstem Paşa Camii Çini Pano (F. HNÖ)

F. 77. 16. yüzyıl, Osmanlı, Çatma, Dokuma, Sadberk Hanım Müzesi (F. HNO 2018)

Altı taç yapraktan oluşan rozet biçimli motiflerin en eski örneklerinin milâttan önceki tarihlere dayandığı görülmüştür. Bu motif bütün semavî dinlerde karşımıza çıkar. Motif, yaşam çiçeği olarak da adlandırılır. Bu çok eski sembol binlerce yıldır farklı kültürler ve dinlerde kâinattaki kutsal oranların ve sonsuzluğun bir ifadesi olarak görülmüştür.

R. 211. *Scilla sp.*(Ala Sümbül) **R. 212.** *Triteleia ixioides*

R. 211. (https://www.123rf.com/photo_14374105_macro-of-purple-six-petal-flower-isolated-on-white-background.html) 21. 07. 2020

R. 212.

(https://en.wikipedia.org/wiki/Triteleia_ixioides#/media/File:Triteleia_ixioides_ssp_scabra_3.jpg)
21. 07. 2020

R. 213. *Lilium philadelphicum* (Zambak)

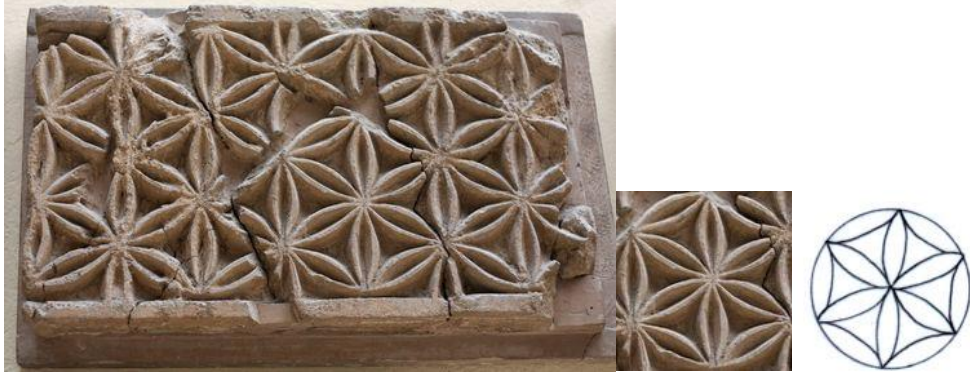
R. 214. *Tulip slyvestris* (Lale)

R. 213. (https://www.wildaboutflowers.ca/plant_detail.php?Wood-Lily-61) 21. 07. 2020

R214.(https://www.google.com/search?q=Tulip+Sylvestris&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjyrZmVrb_fAhURKuwKHcIvC4gQ_AUIDigB&biw=1366&bih=657#imgrc=atMWYmrJ0R3GZM:)

Taç yaprak şekline göre ayırdığımız rozet biçimli altılı penç motiflerinin bulunduğu tarihî eser örnekleri aşağıda kronolojik olarak sıralanmıştır. Orta Asya, Mezopotamya, Yunan, İran, Anadolu, Roma ve Mısır gibi farklı kültürlerden günümüze dek gelebilmiş birçok eşya üzerinde karşılaştığımız motiflerle birlikte, 16.

yüzyıl Osmanlı döneminde yapılmış eserler üzerindeki örneklere de yer verilmiştir (bkz. R. 215- 227, F. 78- 80).

R. 215. M. Ö. 21. yy. civarı, Mezopotamya, Asur, Duvar Dekorasyon Parçası
(<https://artifacts.flowerofliferesearch.com/undated.html>) 02. 10. 2020

R. 216. M. Ö. 17. yy. Miken, Yunanistan, Mycenae'deki III. Şaft Mezarından Süslü Altın Diskler,
İstanbul Arkeolojisi Müzesi (https://en.wikipedia.org/wiki/Six-petal_rosette) 16. 10. 2020

R. 217. M. Ö. 12-15. yüzyıllar, Marlik, İran, Altın Kadeh, Louvre Müzesi, Paris
(F. Pierre et Maurice Chuzeville 1985)
(<https://artifacts.flowerofliferesearch.com/2000-0bc.html>) 16. 10. 2020

F. 78. M. Ö. 10. yy. Geometrik Dönem, Batı Anadolu, Kulplu Seramik, Sadberk Hanım Müzesi
(Fotoğraf: H. Nur Özsoy 2018)

R. 218. M. Ö. 7. yy. Asya, Irak, Halı Görünümünde, Kalker Taşından, Kapı Eşiği, British Museum,
Londra, Env. No: 1856,0909.44
(http://britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=883583001&objectId=369032&partId=1) 02. 10. 2020

R. 219. M. S. 2. yy. Roma Dönemi, Mozaik Zemin (https://en.wikipedia.org/wiki/Six-petal_rosette)

R. 220. M. S. 4. yy. Geç Roma, Dönemi, Galya, Gümüş Kükürt Alaşımli Zırh Parçası, Metropolitan Museum, New York, Env. No:17.192.146 (<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/465204?&searchField=All&sortBy=Relevance&deptids=17&ft=star&offset=0&rpp=80&pos=12>) 04. 06. 2019

R. 221. 6- 7. yüzyıllar, Mısır, Saqqara, Kireçtaşı, Levha Parçası, NMMA Env. No: 10.175.128 (https://www.metmuseum.org/art/collection/search/456203?sortBy=Relevance&when=A.D.+500-1000&ft=*&offset=720&rpp=20&pos=724) 10. 10. 2020

F. 79. 12-13. yüzyıl, Anadolu Selçuklu, Bronz Dirhem, Sadberk Hanım Müzesi İstanbul
(F. HNO 2018)

R. 222. 13. yüzyıl, Moğol İmparatorluğu, Cengiz Han, Altın Ordu Hazinesi, Gümüş Kase
Hermitaje Museum, St. Petersburg, Rusya
(<https://depts.washington.edu/silkroad/museums/shm/shmmongol.html>) 11. 09. 2019

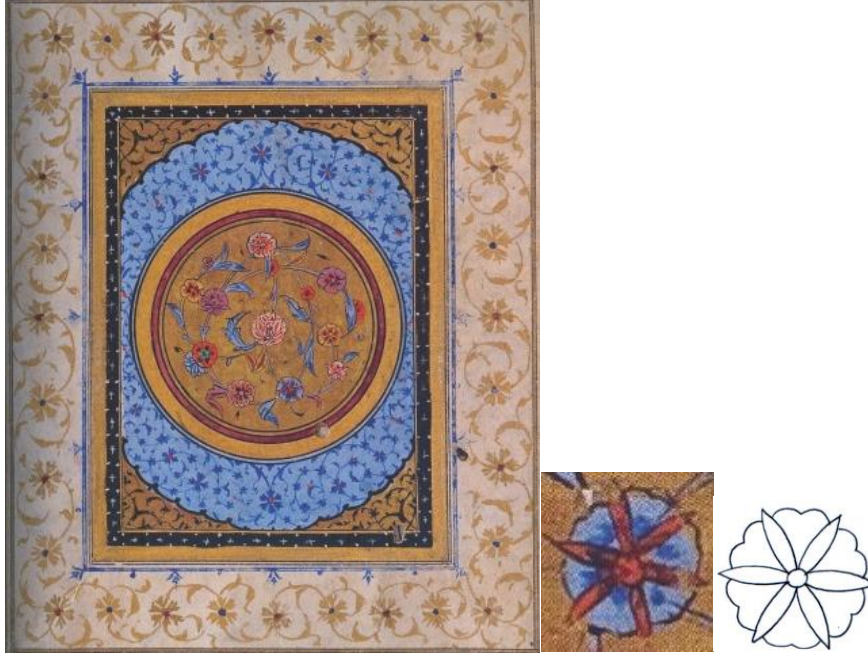
R. 223. 13- 14. yüzyıllar, İran veya Orta Asya, İpek Elbise, Aga Khan Müzesi, Env. No: AKM677.
(<https://www.agakhanmuseum.org/collection/artifact/robe-AKM677>) 02. 05. 2020

R. 224. 15. yüzyıl, Antik Smyrna Sahasında Osmanlı Mezarı, İzmir, Türkiye
(<https://artifacts.flowerofliferesearch.com/0-2000ad.html>) 29. 10. 2020

R. 225. 15. yüzyıl, İznik, Seramik Tabak, Bursa İslâm Eserleri Müzesi
(<https://www.pinterest.es/pin/552746554245078790/>) 05. 06. 2019

R. 226. 16. yüzyıl, Osmanlı, Kur'an-ı Kerîm, Hattat: Ahmet Karahisârî (TIEM Env. No: 402)

F. 80. 16. yüzyıl, Osmanlı, Atık Valide Camii Üsküdar (F. H. Nur Özsoy)

R. 227. 16. yüzyıl, Osmanlı, Kanûni Dönemi, Üsküdar Kuşkonmaz Camii, Revzen
(<https://tr.pinterest.com/pin/685743480733583462/>) 19. 10. 2020

3.2.4.5. Sekizli Pençler

Eski yüzyıllardan bu yana yapılan çiçek motifleri geleneksel sanatlarımızda kullanılan pençlerin kökenleridir. Birbirinden büyüleyici tasarımda yaratılmış çiçekler kâinattaki matematiksel oranların ve sonsuz çeşitliliğin temsilcisi gibidir. Her medeniyette kullanılan ortak formlara sahip motiflerin sayısı çok fazladır. Her baharda açan çiçekler tüm medeniyetlerde; mutluluk, yeniden doğuş ve umudun sembolü olmuşlardır.

R. 228. *Cosmos bipinnatus* (Kozmoz) **R. 229.** *Clematis sp.*(Orman Asması)

R. 228. (<https://study.com/academy/lesson/fibonacci-numbers-in-nature-lesson-for-kids.html>) 22. 06. 2020

R. 229. (https://tr.pinterest.com/pin/477874210440098758/?nic_v2=1akxA6ohc) 22. 06. 2020

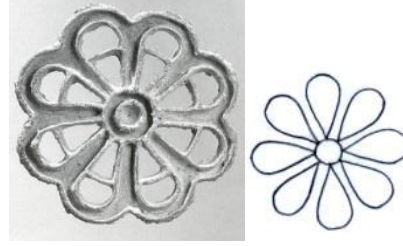
R. 230. *Cosmos bipinnatus* (Kozmoz) **R. 231.** *Helianthus decapetalus* (İnce Yapraklı Ayçiçeği)

R. 230. (<https://seedcorner.com/cosmos-gloria-cosmos-bipinnatus-seeds/>) 22. 06. 2020

R. 231. (<http://www.transformationalgardening.com/forage/plants/helianthus-decapetalus-images.html>) 22. 06. 2020

Aşağıda hemen her kültürde benzer biçimlerde tasarlanmış sekizli penç motiflerinden örnekler, milâttan önceki tarihlerde yapılmış olanlardan itibaren, kronolojik olarak sıralanmıştır. Geleneksel sanatlarımızdaki kullanış biçimlerinden örneklerle, farklı medeniyetlerde yapılmış motifler kıyaslama imkânı bulunmuştur. Orta Asya, Mısır, Anadolu, Roma, İran gibi kültürlerden seçilen eserlerdeki

figürlerin benzerlerinin 16. yüzyıl Osmanlı döneminde, geleneksel sanatlarımızın farklı dallarında da kullanıldığı görülmüştür (bkz. R. 232- 242, F. 81- 86).

R. 232. M. Ö. 3 -2. bin yıllar, Türkmenistan, Bakır Alaşımli Delikli Mühür, NMMA Env. No: 1983.535.131

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search#!?geolocation=Central%20Asia&offset=80&perPage=80&pageSize=0&sortBy=relevance&sortOrder=asc&searchField=All>) 08. 10. 2020

R. 233. M. Ö. 12. yy. , Ramses III, Yeni Kırallık Dönemi Ramesside, Mısır, Seramik, Mimari Dekorasyon Parçası, Metropolitan Museum, New York, Müze Erişim Numarası: 89.2.276

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/549299?&searchField=All&sortBy=Relevance&when=2000-1000+B.C.&ft=leaf&offset=80&rpp=80&pos=107>) 27. 06. 2019

R. 234. M. Ö. 7-8. yüzyıllar, Kıbrıs, Toprak Vazo, NMMA Env. No: 74.51.978

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/240566?searchField=All&sortBy=Relevance&when=1000+B.C.->

[A.D.+1&ao=on&ft=lotus&offset=160&rpp=80&pos=215](https://www.metmuseum.org/art/collection/search/240566?searchField=All&sortBy=Relevance&when=1000+B.C.-A.D.+1&ao=on&ft=lotus&offset=160&rpp=80&pos=215)) 27. 07. 2019

F. 81. M. Ö. 8. yy. Geç Hitit Dönemi, Sütun Kaidesi, İstanbul Arkeoloji Müzesi Env. No:7769
(F. HNÖ 2018)

R. 235. M. Ö. 1 yy. Türkmenistan, Part İmparatorluğu, Pişmiş Toprak Sütun Başı, Hermitaje Müzesi
Env. No: CA-15045

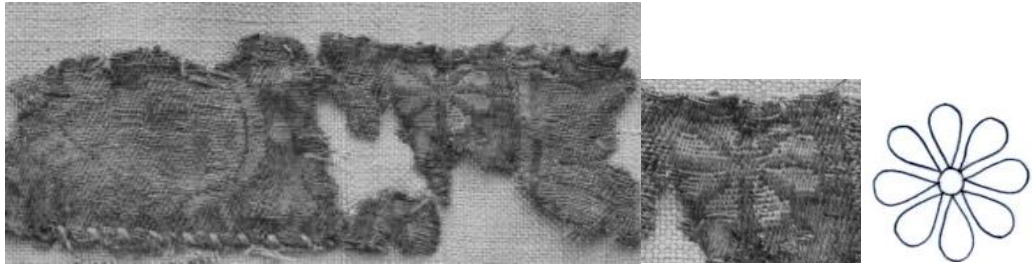
(<https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/25.+archaeological+artifacts/26902>) 16. 10. 2020

F. 82. 6. yüzyıl, Doğu Roma, I. Justinianus Dönemi, Ayasofya Camii Tezyinat
(F. HNÖ)

R. 236. M. S. 6. yy. Mısır, Oyulmuş Kireç Taşı Sütun, NMMA Env. No: 09.217.10
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/456088?sortBy=Relevance&when=A.D.+5001000&ft=flower&offset=80&rpp=20&pos=82>) 02. 10. 2020

R. 237. 6-7. yüzyıllar, İran, İpek Dokuma , NMMA Env. No: 90.5.2a
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/443581?searchField=All&sortBy=relevance&deptids=14&where=Iran&ft=silk&offset=160&rpp=80&pos=199>)
02. 10. 2020

R. 238. 6-10. yüzyıllar, Roma Dönemi, Seramik Kandil, British Müzesi Env. No: 1980,1001.58
(https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1980-1001-58) 19. 06. 2020

R. 239. 7-9. yy. Tunus, Kayravan Ulu Cami, Mihrayı Çevreleyen Karolar
(F. Richard Mortel, CC BY-NC-SA 2.0) 08. 09. 2020

(<https://www.khanacademy.org/humanities/art-islam/islamic-art-early/a/the-great-mosque-of-kairouan>) 08. 06. 2020

F. 83. 9. yy. Abbâsî Dönemi, Kapaklı Mermer Kâse, TİEM Env No: 2444
(F. HNÖ 2018)

F. 84. 12. yüzyıl İran, Bronz Leğen, Sadberk Hanım Müzesi (F. HNÖ 2018)

F. 85. 14. yüzyıl, İznik, Osmanlı Dönemi, Yeşil Camii Mermer Tezyînat (F. HNÖ 2014)

R. 240. 14. yüzyıl, Memlûk Dönemi, Nesih Fatiha, Doğu Kûfisi
(Martin Lings, Kur'an Hat ve Tezhibinden Parıltılar, İTO Ticaret Odası, İstanbul 2012, s. 50)

F. 86. 16. yüzyıl İznik, Tabak, Sadberk Hanım Müzesi, (F. HNÖ 2018)

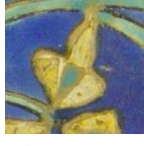

R. 241. 16. yy. Osmanlı Dönemi, Kur'an-ı Kerim, Serlevha Tezyinatı
(TIEM Env. No: 224, s. 531b- 532a Kat.100)

R. 242. 16. yüzyıl, İstanbul, Türkiye, İpek ve Gümüş İplikle Dokuma, NMMA Env. No: 2003.519
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/454609?searchField=All&sortBy=Relevance&ft=ottoman&offset=0&rpp=80&pos=47>) 12. 10. 2020

Tablo 1. Yüzyllara Göre Yaprak Motifleri

 <p>M. Ö. 4-5. yy. Altaylar, Hun</p>	 <p>M. Ö. 4-5. yy. Orta Asya, Hun</p>	 <p>M. Ö. 1. yy. Orta Asya</p>	 <p>M. S. 4-5. yy. Kırım, Hun</p>	 <p>4-9. yy. Mısır</p>
 <p>6. yy. Doğu Roma</p>	 <p>6. yy. Doğu Roma</p>	 <p>6. yy. Mezoptamya</p>	 <p>9. yy. Çin</p>	 <p>9-10. yy. İran</p>
 <p>12. yy. Çin</p>	 <p>13. yy. İran</p>	 <p>13-14. yy. Orta Asya</p>	 <p>14. yy. Orta Asya</p>	 <p>12. yy. Suriye</p>
 <p>12. yy. Orta Asya</p>	 <p>13-14. yy. Moğolistan</p>	 <p>14. yy. Beylikler</p>	 <p>14. yy. İran</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>
 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>

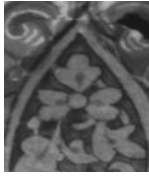
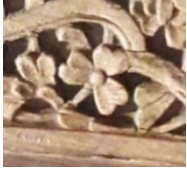

Tablo 2. Yüzyllara Göre Lotus Kökenli Hatâyî Motifleri

 <p>M.Ö. 19-13.yy. Asya, Afganistan</p>	 <p>M.Ö. 16-13. yy. Mısır</p>	 <p>M.Ö. 8. yy. Batı Anadolu</p>	 <p>M.Ö. 4. yy. Rusya, İskit</p>
 <p>7-8. yy. Türkistan</p>	 <p>6-9. yy. Çin</p>	 <p>9. yy. Çin, Uygur</p>	 <p>10. yy. Irak</p>
 <p>12-14. yy. Orta Asya, Çin</p>	 <p>12-14. yy. Orta Asya, Çin</p>	 <p>13. yy. Çin</p>	 <p>13. yy. Sivas, Anadolu</p>
 <p>13. yy. Çin</p>	 <p>13. yy. Orta Asya</p>	 <p>14. yy. İran veya Irak</p>	 <p>14. yy. İran</p>
 <p>15. yy. Çin</p>	 <p>15. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>

Tablo 3. Yüzyıllara Göre Şakayık Kökenli Hatâyî Motifleri

 <p>M.S. 7. yy. Kudüs</p>	 <p>12. yy. İran</p>	 <p>12-14. yy. Orta Asya, Çin</p>
 <p>12-14. yy. Orta Asya, Çin</p>	 <p>12-14. yy. Orta Asya, Çin</p>	 <p>13. yy. Çin</p>
 <p>13. yy. Çin</p>	 <p>13. yy. Sibirya, Moğol</p>	 <p>14. yy. Çin</p>
 <p>14. yy. Osmanlı</p>	 <p>15. yy. Vietnam</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>
 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>

Tablo 4. Yüzyllara Göre Üçlü Penç Motifleri

 <p>7-9. yy. Orta Asya</p>	 <p>11-12. yy. Çin</p>	 <p>12-14. yy. Orta Asya</p>
 <p>13. yy. İran</p>	 <p>13. yy. İran</p>	 <p>14. yy Suriye</p>
 <p>14. yy. Konya, Anadolu</p>	 <p>15. yy. Osmanlı</p>	 <p>15. yy. Osmanlı</p>
 <p>15. yy. Osmanlı</p>	 <p>15. yy. Osmanlı</p>	 <p>15. yy. Osmanlı</p>
 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>
 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>

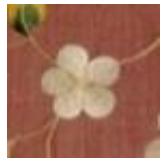

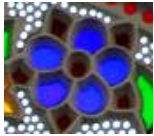

Tablo 5. Yüzyllara Göre Dörtlü Penç Motifleri

 <p>M. Ö. 8. yy. Yunan</p>	 <p>M. Ö. 7- 8. yy. İran</p>	 <p>M. Ö. 7. yy. Anadolu, Efes</p>	 <p>M. Ö. 4- 5. yy. Altaylar, Hun</p>
 <p>M. Ö. 2- 3. yy. Kuzey Irak</p>	 <p>M.Ö. 1- 4. yy. Orta Asya</p>	 <p>M. Ö. 1. Moğolistan, Hun</p>	 <p>M. S. 1-2. yy. Kos, İstanbul</p>
 <p>M. S. 2. yy. Roma</p>	 <p>5. yy. Mısır</p>	 <p>6. yy. Orta Asya, Avar</p>	 <p>6. yy. Doğu Roma</p>
 <p>6. yy. Irak, Mezopotamya</p>	 <p>9. yy. Irak</p>	 <p>12. yy. Asya, Çin</p>	 <p>12-13. yy. İran</p>
 <p>13. yy. Güneydoğu Anadolu</p>	 <p>15. yy. Osmanlı</p>	 <p>15. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>

Tablo 6. Yüzyllara Göre Dörtlü Peuç Motifleri

 <p>M. Ö. 3- 2. bin yıllar, Türkmenistan</p>	 <p>M. Ö. 4. yy. Anadolu</p>	 <p>M. Ö. 1-2. yy. Orta Asya, Kazakistan</p>	 <p>M. Ö. 1. yy. Mısır</p>
 <p>M. S. 2. yy. Roma</p>	 <p>3-10. yy. Mısır</p>	 <p>4. yy. Çin, Uygur</p>	 <p>5. yy. Mısır</p>
 <p>6. yy. Roma</p>	 <p>6. yy. Roma</p>	 <p>6. yy. Mezopotamya</p>	 <p>9-10. yy. İran</p>
 <p>12. yy. Kazakistan</p>	 <p>14. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. İznik</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>
 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>

Tablo 7. Yüzyllara Göre Beşli Penç Motifleri

 <p>M. Ö. 40. yy. Kuban, Rusya</p>	 <p>M. Ö. 14.yy., Mısır</p>	 <p>M.Ö. 7-6. yy. İzmir, Ege</p>	 <p>M. S. 1. yy. Roma</p>
 <p>6-9. yy. Çin</p>	 <p>9-10. yy. Çin</p>	 <p>8-9. yy. Orta Asya, Uygur</p>	 <p>10. yy. İran</p>
 <p>11-12. yy. Çin</p>	 <p>13. yy. Konya, Anadolu Selçuklu</p>	 <p>14. yy. Çin</p>	 <p>15. yy. Osmanlı</p>
 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>
 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>		

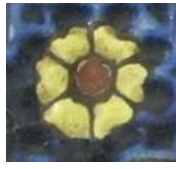

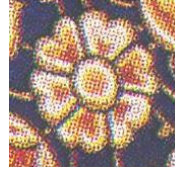

Tablo 8. Yüzyllara Beşli Penç Motifleri

 <p>M. Ö. 7-8. yy. Kazakistan</p>	 <p>M. Ö. 5- 6. yy. Yunan</p>	 <p>M. Ö. 3. yy. Mısır</p>	 <p>M. Ö. 2-3. yy. Mısır</p>
 <p>M.Ö. 2. yy. Roma</p>	 <p>M.Ö.1. yy. Yunan</p>	 <p>M. S. 1- 2. yy. Roma</p>	 <p>8. yy. Endülüs, Emevî</p>
 <p>8. yy. Ürdün, Emevî</p>	 <p>10. yy. Çin, Sincan</p>	 <p>12- 13. yy. Çin</p>	 <p>14. yy. Mısır ya da Suriye</p>
 <p>15. yy. Çin</p>	 <p>15. yy. Mısır veya Suriye</p>	 <p>15. yy. Çin</p>	 <p>15. yy. Bursa, Osmanlı</p>
 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>

Tablo 9. Yüzyllara Göre Altılı Penç Motifleri

 <p>M. Ö. 4. yy. Yunan</p>	 <p>M.Ö 4. yy. Orta Asya</p>	 <p>M.Ö. 1. yy.</p>	 <p>M. S. 1. yy. Roma</p>
 <p>6. yy. İran, Sâsânî</p>	 <p>7-9. yy. Orta Asya</p>	 <p>8-9. yy. Çin</p>	 <p>8-9. yy. Orta Asya</p>
 <p>8. yy. Kazakistan</p>	 <p>9. yy. Irak</p>	 <p>13. yy. Bulgaristan</p>	 <p>15. yy. Kuzey Batı Anadolu</p>
 <p>15. yy. Suriye</p>	 <p>15. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>

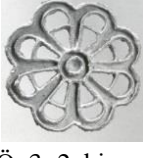

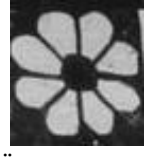

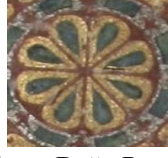

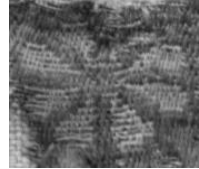

Tablo 10. Yüzyllara Göre Altılı Penç Motifleri

 <p>M. Ö. 8- 9. yy. Mezopotamya</p>	 <p>M. Ö. 1. yy. Roma</p>	 <p>7-9. yy. Çin</p>	 <p>7-9. yy. Orta Asya</p>
 <p>9. yy. Çin</p>	 <p>14. yy. Özbekistan</p>	 <p>14. yy. Suriye</p>	 <p>14. yy. Osmanlı</p>
 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>
 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>

Tablo 11. Yüzyllara Göre Altılı Penç Motifleri

 <p>M. Ö. 21.yy. Mezopotamya</p>	 <p>M. Ö. 17. yy. Yunanistan</p>	 <p>M. Ö. 12-15. yy. İran</p>	 <p>M. Ö. 10. yy. Batı Anadolu</p>
 <p>M. Ö.7. yy. Irak</p>	 <p>M.S. 2. yy.</p>	 <p>M. S. 4. yy. Roma</p>	 <p>6-7. yy. Mısır</p>
 <p>12-13. yy. Anadolu</p>	 <p>13. yy. Moğolistan</p>	 <p>13-14. yy. İran veya Orta Asya</p>	 <p>15. yy. Osmanlı</p>
 <p>15. yy. İznik, Anadolu</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>

Tablo 12. Yüzyllara Göre Sekizli Penç Motifleri

 <p>M. Ö. 3- 2. bin yıllar, Türkmenistan</p>	 <p>M. Ö. 12. yy. Mısır</p>	 <p>M. Ö. 7-8. yy. Kıbrıs</p>	 <p>M.Ö . 8. yy. Anadolu</p>
 <p>M. Ö. 1. yy. Türkmenistan</p>	 <p>6. yy. Doğu Roma</p>	 <p>M. S. 6. yy. Mısır</p>	 <p>6-7. yy. İran</p>
 <p>7-9. yy. Tunus</p>	 <p>9. yy. Irak</p>	 <p>M. S. 6-11.yy. Roma</p>	 <p>12. yy. İran</p>
 <p>14. yy. İznik, Osmanlı</p>	 <p>14. yy. Suriye ya da Mısır</p>	 <p>16. yy. İznik, Osmanlı</p>	 <p>16. yy. İstanbul, Osmanlı</p>

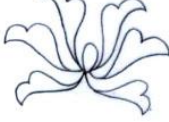

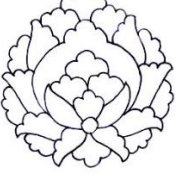

Tablo 13. Yaprak Motif Çizimleri

 <p>M. Ö. 4-5. yy. Orta Asya</p>	 <p>M. Ö. 1. yy. Orta Asya</p>	 <p>M. Ö. 1-4. yy. Orta Asya</p>	 <p>M. S. 4-5. yy. Avrupa,Kırım</p>	 <p>M. S. 4-9. yy. Mısır</p>
 <p>M. S. 6. Yy. Roma</p>	 <p>M. S. 6. yy. Roma</p>	 <p>6. yy. Mezopotamya</p>	 <p>9. yy. Çin</p>	 <p>9-10. yy. İran</p>
 <p>10-12.yy. Çin</p>	 <p>13- 14. yy. İran</p>	 <p>12. yy. Orta Asya</p>	 <p>14. yy. Orta Asya</p>	 <p>12. yy. Suriye</p>
 <p>12. yy. Orta Asya</p>	 <p>13-14. yy. Moğolistan</p>	 <p>14. yy. İran</p>	 <p>14. yy. Beylikler Dönemi</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>
 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>

Tablo 14. Lotus Kökenli Hatâyî Motif Çizimleri

 <p>M. Ö. 19-23. yy. Asya, Afganistan</p>	 <p>M. Ö. 13-16. yy. Mısır</p>	 <p>M. Ö. 8. yy. Batı Anadolu</p>	 <p>M. Ö. 4. yy. Rusya</p>
 <p>8. yy. Türkistan, Uygur</p>	 <p>6-9. yy. Çin</p>	 <p>10. yy. Irak</p>	 <p>12-14. yy. Orta Asya</p>
 <p>12-14. yy. Orta Asya</p>	 <p>13. yy. Çin</p>	 <p>13.yy. Sivas, Anadolu</p>	 <p>13. yy. Çin</p>
 <p>13. yy. Orta Asya</p>	 <p>14. yy. İran ya da Irak</p>	 <p>14. yy. İran</p>	 <p>14. yy. Suriye</p>
 <p>15. yy. Çin</p>	 <p>15. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>

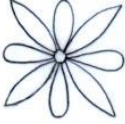

Tablo 15. Şakayık Kökenli Hatâyî Motif Çizimleri

 <p>7. yy. Kudüs</p>	 <p>12. yy. İran</p>	 <p>12-14. yy. Orta Asya</p>
 <p>12-14. yy. Orta Asya</p>	 <p>12-14. yy. Orta Asya</p>	 <p>13. yy. Çin</p>
 <p>13. yy. Çin</p>	 <p>13. yy. Sibirya, Moğol</p>	 <p>14. yy. Çin</p>
 <p>14. yy. Osmanlı</p>	 <p>15. yy. Vietnam</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>
 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>

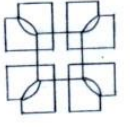

Tablo 16. Üçlü Penç Motif Çizimleri

 <p>7-9. yy. Çin, Turfan, Uygur</p>	 <p>11-12. yy. Çin</p>	 <p>12-14. yy. Orata Asya</p>
 <p>13. yy. İran</p>	 <p>14. yy. İlhanlı</p>	 <p>14. yy. Konya, Anadolu</p>
 <p>14. yy. Suriye</p>	 <p>15. yy. Osmanlı</p>	 <p>15. yy. Osmanlı</p>
 <p>15. yy. Osmanlı</p>	 <p>15. yy. Osmanlı</p>	 <p>15. yy. Osmanlı</p>
 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>
 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>

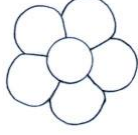

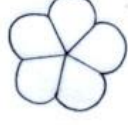

Tablo 17. Dörtlü Penç Motif Çizimleri

 <p>M. Ö. 8. yy. Yunan</p>	 <p>M. Ö. 7-8. yy. İran</p>	 <p>M. Ö.7. yy. Anadolu, Efes</p>	 <p>M. Ö. 4-5 yy. Altayalar Orta Asya</p>
 <p>M. Ö. 2- 3. yy. Kuzey Irak</p>	 <p>M. Ö. 1- 4 yy. Orta Asya</p>	 <p>M. Ö. 1. yy. Moğolistan, Hun</p>	 <p>M. S. 1- 2. yy. Kos, İstanköy</p>
 <p>M. S. 2. yy. Roma</p>	 <p>5. yy. Mısır</p>	 <p>6. yy. Orta Asya</p>	 <p>6. yy. Doğu Roma</p>
 <p>6. yy. Irak Mezopotamya</p>	 <p>9. yy. Irak</p>	 <p>12. yy. Çin</p>	 <p>12-13. yy. İran</p>
 <p>13. yy. Güneydoğu Anadolu</p>	 <p>15. yy. Osmanlı</p>	 <p>15. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>

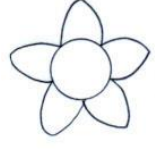

Tablo 18. Dörtlü Penç Motif Çizimleri

 <p>M. Ö. 3- 2. bin yıllar Türkmenistan</p>	 <p>M. Ö. 4. yy. Anadolu</p>	 <p>M. Ö. 1-2. yy. Kazakistan</p>	 <p>M. Ö. 1. yy. Mısır ve Roma</p>
 <p>M. S. 2. yy. Roma</p>	 <p>3-10. yy. Mısır</p>	 <p>M. S. 4. yy. Çin</p>	 <p>5. yy. Mısır</p>
 <p>6. yy. Roma</p>	 <p>6. yy. Roma</p>	 <p>6. yy. Mezopotamya</p>	 <p>9-10. yy. İran</p>
 <p>12. yy. Kazakistan</p>	 <p>14. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>
 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>

Tablo 19. Beşli Penç Motif Çizimleri

 <p>M. Ö. 40. yy. Kuban, Rusya</p>	 <p>M. Ö. 14. yy. Mısır</p>	 <p>M. Ö. 6-7. yy. İzmir, Ege</p>	 <p>M. S. 1. yy. Roma</p>
 <p>6-9. yy. Çin</p>	 <p>9-10. yy. Çin</p>	 <p>8-9. yy. Turfan, Orta Asya</p>	 <p>10 yy. İran</p>
 <p>11-12. yy. Çin</p>	 <p>13. yy. Beyşehir, Anadolu</p>	 <p>14. yy. Beylikler, Osmanlı</p>	 <p>14. yy. Çin</p>
 <p>15. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>
 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>		

Tablo 20. Beşli Penç Motif Çizimleri

 <p>M. Ö. 7- 8. yy. Kazakistan</p>	 <p>M. Ö. 5- 6. yy. Yunan</p>	 <p>M. Ö. 3. yy. Mısır</p>	 <p>M. Ö. 2- 3. yy. Mısır</p>
 <p>M. Ö. 2. yy. Roma</p>	 <p>M. Ö. 1. yy. Yunan</p>	 <p>M. Ö. 1-2. yy. Roma</p>	 <p>M. S. 8. yy. İspanya, Endülüs</p>
 <p>8. yy. Ürdün, Emevî</p>	 <p>10. yy. Çin</p>	 <p>12-13. yy. Çin</p>	 <p>14. yy. Mısır veya Suriye</p>
 <p>15. yy. Çin</p>	 <p>15. yy. Mısır veya Suriye</p>	 <p>15. yy. Çin</p>	 <p>15. yy. Bursa, Anadolu</p>
 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>

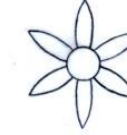
Tablo 21. Altılı Peñç Motif Çizimleri

 <p>M. Ö. 4. yy. Yunan</p>	 <p>M. Ö. 4. yy. Orta Asya</p>	 <p>M. Ö. 1. Yy. Moğolistan</p>	 <p>M. S. 1. yy. Roma</p>
 <p>6. yy. İnan</p>	 <p>7-9. yy. Orta, Asya</p>	 <p>8-9. yy. Çin</p>	 <p>8-9. yy. Orta Asya</p>
 <p>8. yy. Astana, Kazakistan</p>	 <p>9. yy. Irak</p>	 <p>13. yy. Volga, Bulgaristan</p>	 <p>15. yy. Kuzeybatı Anadolu</p>
 <p>15. yy. Suriye</p>	 <p>15. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>

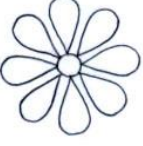
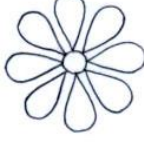

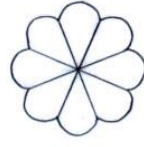
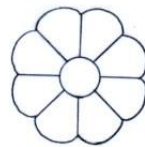

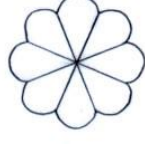

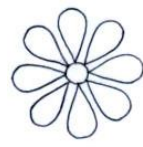
Tablo 22. Altılı Penç Motif Çizimleri

 <p>M. Ö. 8-9. yy. Mezopotamya</p>	 <p>M. Ö. 1. yy. Roma</p>	 <p>7-9. yy. Çin</p>	 <p>7-9. yy. Orta Asya</p>
 <p>9. yy. Çin</p>	 <p>14. yy. Özbekistan</p>	 <p>14. yy. Suriye</p>	 <p>14. yy. Osmanlı</p>
 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>
 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>

Tablo 23. Altılı Penç Motif Çizimleri

 <p>M. Ö. 21. yy. Mezopotamya</p>	 <p>M. Ö. 17. yy. Yunanistan</p>	 <p>M. Ö. 12-15. yy. İran</p>	 <p>M. Ö. 10. yy. Batı Anadolu</p>
 <p>M. Ö. 7. yy. Irak</p>	 <p>M. S. 2. yy. Roma</p>	 <p>M. S. 4. yy. Roma</p>	 <p>6- 7. yy. Mısır</p>
 <p>12- 13. yy. Anadolu</p>	 <p>13. yy. Moğolistan</p>	 <p>13-14. yy. İran veya Orta Asya</p>	 <p>15. yy. Osmanlı</p>
 <p>15. yy. Osmanlı</p>	 <p>15. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>

Tablo 24. Sekizli Penç Motif Çizimleri

 <p>M. Ö. 20-10. yy. Türkmenistan</p>	 <p>M. Ö. 12. yy. Mısır</p>	 <p>M. Ö. 7-8. yy. Kıbrıs</p>	 <p>M. Ö. 8.yy. Anadolu</p>
 <p>M. Ö. 1. yy. Türkmenistan</p>	 <p>6. yy. Doğu Roma</p>	 <p>6. yy. Mısır</p>	 <p>6-7. yy. İran</p>
 <p>7-9. yy. Tunus</p>	 <p>9. yy. Irak</p>	 <p>M. S. 6-11. yy. Roma</p>	 <p>12. yy. İran</p>
 <p>14. yy. Osmanlı</p>	 <p>14. yy. Suriye ya da Mısır</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>	 <p>16. yy. Osmanlı</p>

SONUÇ

Geleneksel sanatlar toplumların yaşayış biçimlerinin, zevklerinin ve duygularının, yetenekleriyle birleşmesi sonucu oluşur. Yüzyıllar boyunca nesilden nesile aktararak biçimlenir ve ana temellerini hep muhafaza ederler. Tarih boyunca birçok medeniyetle sosyal, kültürel, siyasî ve ticarî amaçlarla alâkadar olan Türkler, dünya sanat tarihini yönlendirmişlerdir. Farklı sanat üslûplarıyla yoğrulan sanatımızın temelleri köklü tarihimiz kadar eski zamanlara dayanır. Bitkisel motifler geleneksel sanatlarımızın temelini teşkil etmiş ve yüzyıllardan bu yana farklı sanat dallarında kullanılmıştır.

Hayatımız boyunca bitkilere ihtiyaç duyarız. Besin ihtiyacımızı karşılarken, yaşamımız için gerekli eşyaların yapımında, hastalıkların tedavisinde kullandığımız gibi güzellikleri, renkleri, kokuları ve uyandırdıkları hisler ile de ruhumuza hitap ederler. İnsanlar için bu kadar önemi olan bitkiler, sanatın her dalında yer almışlardır. Çiçekler her toplumda mutluluk, sevgi, umut ve yeniden doğuşun temsilcisi olmuşlardır. Hayatımızı renklendiren çiçekler, motiflerle birlikte ölümsüzleşmişlerdir. Yeryüzündeki bitki çeşitliliği çok fazla olduğu için, ilham alınan bir sürü malzeme vardır. Eski yüzyıllarda doğanın bir parçası olan insanlar için bu durum sınırsız tasarım yapma imkânı sağlamıştır.

Sanatımızın kökenleri Orta Asya Türk sanatına dayanmaktadır. Yüzyıllar süresince çok geniş coğrafyalarda tabiatla bütünleşmiş bir biçimde yaşayan ve farklı medeniyetlerin kültür ve inanç değerlerini tanıma imkânı bulan Türkler, sanat alanında farklı üslûplar geliştirmişlerdir. Bu durum motif dağarcığımızın da çok geniş bir yapıda olmasında etkili olmuştur. Orta Asya Türk sanatı, farklı sanat dallarının temellerinin atılmasında çok önemli bir rol üstlenmiştir. Anadolu'ya geçen atalarımız bu topraklarda çok zengin bir sanatsal mirasla karşılaşmışlar ve bu değerli birikimi kendi kültürleriyle sentezlemişlerdir.

İslâmiyeti seçen Türkler, derin sanat birikimlerini İslâm anlayışıyla bütünleştirmişler ve dünya sanat tarihini yönlendirerek muhteşem eserlere imza atmışlardır. Orta Asya' da yaşadıkları dönemlerden itibaren kullandıkları çiçek figürlerini farklı üslûplarla yeniden biçimlendirerek, mükemmel motif tasarımları yapmışlardır.

Geçmişten günümüze ulaşan eserlerde bitkilerin en çok resmedilen kısımlarının taç yaprakları olduğu görülür. Çiçeklerin koku, şekil ve renklerini belirleyen yapılardır. İçerisinde dişi ve erkek organların yer aldığı taç yapraklar bunları dış etkilere karşı korur. Bitkilerdeki en ilgi çekici yapılar olan taç kısımlar bitkinin neslinin devamını sağlayacak yapıları barındırdıkları için ayrı bir öneme sahiptir. Bitkisel motifler genelde taç yaprak yapıları temel alınarak tasarlanmışlardır. Yüzyıllardır tabiatı güzelleştiren, insanların dikkatini çeken çiçekler çoğu zaman doğal görünümüleriyle yansıtılmamış, sanatçıların hayal güçleri ve sanatsal yetenekleriyle sentezleyerek yorumlanmışlar yani stilize edilmişlerdir.

Tezyînatı oluşturan parçalardan her biri olan motifler, birleşerek kompozisyonu tamamlarlar. Tek başlarına da birer bezeme unsuru olan motifler, Türk sanatında milâttan önceki tarihlerden itibaren soyutlaştırılarak resmedilmişlerdir. Sanatçılar, stilizasyonla tabiattaki birbirinden güzel çiçekleri taklit etmek yerine, onları ruh alemlerinden gördükleri biçimleriyle aksettirmişlerdir. Stilizasyon zamanla İslâm kültürüyle beslenerek gelişmiş ve geleneksel sanatlarımızda vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Geleneksel sanatlarımız 16. yüzyılda motif zenginliği ve çeşitliliği açısından altın dönemini yaşamıştır. Farklı sanat dallarında üslûp birliği oluşmuştur. Stilizasyonla sanatçıların hayal gücü ve yorumuyla biçimlenen motifler, tabiattaki kökeninden ayrılırsalar da özlerini hep muhafaza etmişlerdir.

Çiçek motiflerinin stilize edilmelerinin altında, maddi dünyadan sıyrılıp, manevi alemlere ulaşabilme düşüncesi hakimdir. Sanatçılar, figürleri sadeleştirmenin yanı sıra, kendi hayal dünyalarından yansıyanları da katmışlar, böylece sadelik içindeki güzellik ve zerafeti ortaya çıkarma imkânı bulmuşlardır. Stilizasyonla, çiçeklerin temel yapıları daha çok vurgulanmış, motiflerde çeşitlilik ve mükemmellik sağlanmıştır.

Geleneksel sanatlarımızın temeli bitkisel motiflerdir. Bitkisel kompozisyonların temel taşı ise helezon sistemleri oluşturur. Kâinat, matematiksel sistemler üzerine yaratılmıştır. İlk çağlardan itibaren kâinattaki harmoni ve dengeyi fark eden insanlar, bu uyumu kompozisyonlarında kullanmak istemişlerdir. Bu ilâhî oranların örneklerinden yalnızca biri olan helezonlar, birçok varlığın yanı sıra bitkilerin yapısında da yer alırlar ve asırlardır sanatın her dalında kullanılmışlardır. Geleneksel sanatlarımızdaki desenlerde denge ve uyum çok önemlidir ve sanatçılar bunu oran ve orantı sistemiyle yapılan helezonlarla sağlamışlardır. Sanat üslûbumuzun temelerini oluşturan spiraller, tezyînatlara uyum, ritim, denge ve hareket getirmelerinin yanında, sonsuzluk hissi uyandırır. Geleneksel sanatlarımızda Arşimet spiralinden ilham alınan helezon sistemi esas alınmıştır ve yüzyıllardan bu yana oluşturulan bitkisel kompozisyonlarda kullanılmışlardır. Türk sanatındaki ilk örnekleri milâttan önceki tarihlerde görülen helezonların İslâmiyet sonrasında da yaygın biçimde kullanıldığı ve bu üslûbun gelişerek, ilerlediği anlaşılmıştır.

Araştırmamızla, Türk insanının tabiata ve çiçeklere verdikleri önemle birlikte bitkilerin hayatımızdaki yeri bir kere daha vurgulanmıştır. Geleneksel sanatlarda kullanılan bitkisel motiflerin tarih boyunca ne tür eşyalar üzerinde, hangi malzeme ve tekniklerle yapıldığı da birçok örnek üzerinde görülmüştür. Seçilen yaprak ve penç şekillerinin milâttan önceki yüzyıllarda bulunan ilk örnekleri ve 16. yüzyıldaki kullanım biçimleri arasında çok büyük farklar olmadığı, motiflerin ana yapılarının korunmak suretiyle asırlar boyunca kullanıldığı ve pençlerin bütün medeniyetlerde en fazla kullanılan motifler olduğu görülmüştür. Hatâyî motiflerinin en eski örneklerinde çok sade çizgilerle tasvir edildiği ilerleyen yüzyıllarda ayrıntılara daha fazla önem verilerek geliştirildiği anlaşılmıştır. Hatâyî motiflerinin lotus ve şakayık kökenli olmak üzere ayrıldığı ve tarih boyunca her iki çiçekten esinlenerek yapılan figürlerin kullanıldığı saptanmıştır. Ayrıca motiflerin en eski yapılış biçimlerindeki temel formlarının asırlar geçmesine rağmen muhafaza edildiği de görülmüştür. Farklı toplumların kullandığı çok sayıda benzer bitkisel motifin olduğu ve sanatın insanlığın birleştirici gücü ve ortak dili olduğu hatırlanmıştır.

Birçok toplum yüzyıllardır birbirleriyle çatışma halindedirler, ancak sanat her zaman ortak buluşma noktasıdır ve bunun da en güzel örneği bütün medeniyetlerde kullanılan ortak motiflerdir. Dünyanın değişik coğrafyalarında, yaşayış biçimleri, din, dil ve ırkları farklı olan milletler sanat noktasında birleşmişlerdir. Medeniyetler ve kültürlerin kaynaşmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında sanatın oynadığı rol bir kez daha görülmüştür. İlk çağlarda yaşamış, imkânları çok sınırlı olan toplumlardan günümüze ulaşan muhteşem tasarımları gördüğümüzde, insanların yeryüzündeki varlıklarından itibaren, kâinattaki mükemmel matematiksel oranları keşfettikleri ve bu uyum ve dengeyi kendi yapıtlarında uygulama çalıştıkları görülür. Günümüze ulaşan en basit ve en eski eşyalarda dahi hayranlık uyandıran, eşsiz motifler ve kompozisyonlar vardır. Bizlerin de doğal güzellikleri koruyarak, tabiat ile olan bağımızı güçlendirerek, kültürel değerlerimizi muhafaza ederek ve çağın getirdiği imkânları kullanarak sanatsal açıdan daha farklı eserler ortaya koyabileceğimiz bir gerçektir.

Yüzyıllar boyunca kullanılan motifler toplumlar arasında, geçmişten günümüze ortak ve köklü bağlar kurulmasını sağlayan çok değerli kültürel miraslardır. Birçok medeniyetle irtibatta olan Türkler kendi kültürlerini yüzyıllar boyunca muhafaza etmişler günümüze kadar ulaşmasını sağlamışlardır. Geleneksel sanatlarımızda kullanılan çiçek motiflerinin ayrıntılarına inerek tarihsel gelişim süreçlerini öğrenerek, yeni motif ve tasarımlara kapılar açılacağı ve böylece bizlerin de gelecek nesillere, hayranlık uyandıran, sağlam ve kalıcı sanatsal miraslar bırakabileceğimizi ümit etmekteyiz.

KAYNAKÇA

- AKKAYA Şükrü**, “Uygur Türklerini ve Kültürlerini Tanıyalım”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Ankara 1943, Fasikül 6. , s. 82.
- AKYÜREK Engin**, Bir Ortaçağ Sanatı Olarak Bizans Sanatı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1997.
- ALP Özlem**, Orta Asya’dan Anadolu’ya Kültürel Sembollere Giriş, Eflatun Yayınevi, Ankara 2009.
- ALSAN Şenay**, “Türk Mimari Süsleme Sanatlarında Mitolojik Kaynaklı Hayvan Figürleri”, T.C Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2005.
- ALTINTAŞ Ayten**, “Eski Türk Kültüründe Hayat Ağacı ve Ölümsüzlük Otu”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, İstanbul 1987, sy. 51, s. 143.
- ANDREWS Fred**, Wall Paintings From Ancient Shrines in Central Asia, Oxford University Press, London 1948.
- ARIK Mehmet Oluş**, “Başlangıç Devri Anadolu Türk Mimari Tezyinatının Karakteri”, Malazgirt Armağanı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1972, sy. 4. s. 176.
- ARITAN Ahmet Saim**, "Ciltçilik" mad., DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, c.7, s. 551 - 557.
- ARSEVEN Celal Esad**, Sanat Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1947, c. 2, s. 821.
- ARSEVEN Celal Esad**, Sanat Ansiklopedisi, Milli Eğitim, İstanbul 1975, c. 2, s. 807.
- ARSEVEN Celal Esad**, Türk Sanatı, Cem Yayınevi, İstanbul 1970.
- ARSEVEN Celal Esad**, Türk Sanatı, Cem Yayınevi, Karaca Ofset, İstanbul 1973.
- ARSEVEN Celal Esad**, Türk Sanatı, Cem Yayınevi, İstanbul 1984.
- ASLANAPA Oktay**, Türk Sanatı Selçuklu ve Osmanlı Halıları Çini ve Minyatür Sanatı, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul.

- ATALAY Rahmi**, “Camın Heykel Sanatına Plastik ve Estetik Katılımları”, Eskişehir Anadolu Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir 2006.
- ATASOY Nurhan, Julian Raby**, İznik Seramikleri, Alexandria Press London, Londra 1989.
- ATASOY Nurhan**, Has Bahçe, Mas Matbaacılık 2011.
- ATEŞ Mehmet**, Mitolojiler Semboller ve Halılar, Symbol Yayıncılık, İstanbul 1996
- AVCI Ayça**, “Mezopotamya Silindir Mühürlerindeki Kutsal Ağaç Motifleri”, Dumlupınar Üniversitesi SBE Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2013.
- AYDIN Mehmet**, “Cam Sanatında Fırında Cam Biçimlendirme Yöntemlerinde Kullanılan Refrakter Kalıp Karışımları ve Cama Etkileri ”, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Cam Anasanat Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2016.
- AYVAZOĞLU Beşir**, Geleneğin Direnişi, Ötüken Neşriyat A.Ş. , İstanbul 1997.
- AZERTÜRK Semine**, “Çivi Yazısı ve Çin’in Fal Yazıtları”, Erciyes Üniversitesi SBE Dergisi, Kayseri 2014, c. 1, sy. 37, s. 70-85.
- BAHAR Hasan**, “Avrasya“da Ölüm ve Türklerde Mezar Kültürü”, Prof. Dr. Nejat Göyünç’e Armağan, Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2013, Eylül 2013, s. 267.
- BAŞARAN Cevat**, “Anadolu Mimarî Bezemeleri II Roma Çağı, Lotus- Palmet Örgesi”, Atatürk Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1987.
- BEDİRHAN Yaşar**, “Türk Tarihinde İpek Yolu Hakimiyeti ve Çin’in Türkistan’ı İlk İstila Projesi”, Konya Selçuk Üniversitesi, SBE Dergisi, Konya 1999, sy. 4, s.239
- BECKWITH Christopher**, İpek Yolu İmparatorlukları, (çev.Kürşat Yıldırım), ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2011.
- BİRİNCİ Nejat** (Edt.) Fatih ve Dönemi, , Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul 2004.
- BİROL İnci, DERMAN Çiçek**, Türk Tezyîni Sanatlarında Motifler, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.
- BİROL İnci, DERMAN Çiçek**, Türk Tezyîni Sanatlarında Motifler, Seçil Ofset, İstanbul 2005.

- BİROL İnci**, “Türk Tezhip Sanatında Desen”, Hat ve Tezhip Sanatı, Desen Ofset, Ankara 2009
- BİROL İnci**, Türk Tezyîni Sanatlarında Desen Tasarımı, Seçil Ofset, İstanbul 2009.
- BİNARK İsmet**, “Eski Kitapçılık Sanatlarımız”, Kazan Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, Ankara 1975.
- BİNARK İsmet**, “Türklerde Resim ve Minyâtür Sanatı”, Vakıflar Dergisi, S. 12, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Mars Yayıncılık, Ankara 1978, s. 274.
- BOZKURT Nebi**, “Fildişi” Madd. , DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, c. 13. , s. 73-74.
- BOZKURT Nebi**, “Kakmacılık”, Madd. , DİA, İ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, c. 24. , s. 216-219.
- BOZKURT Nebi**, “Sedefkârlık”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, c. 36, s. 282- 285.
- BRUCKHARDT Titus**, Aklın Aynası, İnsan Yayınları, İstanbul 1997.
- BRUCKHARDT Titus**, İslâm Sanatı, Klasik Yayınları 2005.
- CHOQ A. Von Le**, The Buddhistische Spantike in Mittelasien Kültürü: vol.3, Berlin 1923.
- CHOC A. von Le**, Chotscho, Berlin Germany 1913.
- ÇINKARA Abdullah**, “Uygurlar ve İpek Yolu”, Asya Araştırmaları Dergisi, Asil Organizasyon, Ankara 2019, sy. 2 , c. 3, s. 334.
- ÇAĞLARCA Saadettin**, Altın Oran, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1994.
- ÇELEBİ Mustafa Nasuhi**, “İstanbul Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Fatih Sultan Mehmet İçin Hazırlanmış Kitapların Tezhip Sanatı Açısından Değerlendirilmesi ve Diğer Özellikleri”, Atatürk Üniversitesi, SBE, İslam Sanatları ve Tarihi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2003.
- ÇİFTÇİ Meryem**, “XVI. Yüzyıl Kuran-ı Kerîm Sayfa Düzenleri Açısından Türk Tezhip Sanatında Altın Oran İncelemesi”, T C. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.
- ÇOKHAMUR Emel Özdemir**, “İstanbul’da Bulunan Bizans Dönemi Mozaikleri: Kariye Müzesi”, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2012, s. 8.

- ÇORUHLU Yaşar**, “Uygur Sanatında Lotus”, Türk Dünyası Araştırmaları, sy. 61, Ağustos 1989, s. 107- 127.
- ÇORUHLU Yaşar**, “Erken Devir Türk Sanatındaki Hayvan Tasviri Geleneğinin Uygurlardaki Devamı Üzerine Notlar ” , Türk Kültürü Araştırmaları, Prof. Dr. Muharrem Ergin’e Armağan Ankara 1991, s. 357.
- ÇORUHLU Yaşar** “Uygur İkonografisi ve Uygur Sanatında Lotus”, Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi, Ankara 1993, s.157-159.
- ÇORUHLU Yaşar**, Erken Devir Türk Sanatının ABC’si, İstanbul 1998.
- ÇORUHLU Yaşar**, “Hun Sanatı”, Türkler Ansiklopedisi, Ankara 2002, c. 4, s. 54-76.
- ÇORUHLU Yaşar**, Erken Devir Türk Sanatı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2011.
- DEMİR Hatice**, “Anadolu’da II. Theodosius Dönemi Sütun Başlıklarında Maske Akanthus Motifi Kullanımı”, Akademik Hassasiyetler, Aralık 2019, c. 6, s. 136.
- DEMİRİZ Yıldız**, "Acanthus", Türkiye'nin Arkeoloji ve Sanat Tarihi Terminolojisine Yanlış Adla Girmiş Bir Bitki Motifi", Sanat Tarihi Dergisi, c. 3, sy. 3, İzmir 1984, s. 19.
- DEMİRONAT Muhsin**, “Türk Tezyini Sanatlarında Motifler”, Akademi, İstanbul 1966, sy. 5, s.49.
- DENİZ Ayşin**, “Geleneksel Motiflerin Kimliklerini Kaybetmeden Yeni Tasarımlara Dönüşmeleri”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul MSGSÜ SBE, İstanbul 2006.
- DENİZ Bekir**, “Anadolu Türk Halı Sanatı’nın Serüveni”, Sanat Dergisi, Erzurum 2010, sy. 7, s. 24-46.
- DERMAN Uğur**, Türk Sanatında Ebru, Ak Yayınları, İstanbul 1977.
- DERMAN Uğur**, “Cilt ve Ebru Sanatı”, İslâm Sanatları Tarihi, T. C. Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2084, Web Ofset, Eskişehir 2012, ünite:7, s. 149- 152.
- DERMAN Fatma Çiçek**, “Tezhip Sanatı”, İslâm Sanatları Tarihi, Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2084, Web Ofset, Eskişehir 2012, ünite:5, s. 105.
- DEVECİ Abdurrahman**, “Türk ve Çin Resim Sanatının Etkileşimi”, International Periodical For The Turkey Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/8, p. 1781, Ankara- Turkey, Summer 2013.

- DİYARBEKİRLİ Nejat**, “Türk Sanatının Kaynaklarına Doğru”, Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, İstanbul 1969, c. 1, s. 112-204.
- DİYARBEKİRLİ Nejat**, Hun Sanatı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972.
- DİYARBEKİRLİ Nejat**, Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1993.
- DOĞAN Hasol**, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yem Yayınları, İstanbul 1998.
- DOĞANAY Aziz**, “Hatâyî Üslubu Motifler” Hat ve Tezhip Sanatı, Desen Ofset, Ankara 2009.
- DOĞANAY Aziz**, “Türk Çini Sanatı”, Türk İslâm Sanatları Tarihi, Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2084, Web Ofset, Eskişehir 2012, Ünite 8, s. 172-173.
- DURUSOY Güney**, “Tarihsel Süreç İçinde Eski Yunan Uygarlığı Giyim Kültürünün Karşılaştırmalı Olarak Günümüz Giysi Tasarımına Yansımaları”, T.C İstanbul Arel Üniversitesi SBE, Moda ve Tekstil Tasarımı Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s. 2.
- EKİM Yunus**, “Pazırık Kurganları, Buluntuları ve Arkeolojik Açıldan Değerlendirilmesi”, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 59.
- ELDEM Edhem**, İstanbul’da Ölüm: Osmanlı- İslam Kültüründe Ölüm ve Ritüelleri, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul 2005.
- ERUZ Fulya**, Konuşan Maden, Yapı Kredi Koleksiyonları, Mataş A. Ş. , İstanbul 1993.
- ESİN Emel**, “İslâmiyetten Evvel Orta Asya Türk Resim San’atı”, Türk Kültürü El Kitabı, İslâmiyetten Önceki Türk San’atı Hakkında Araştırmalar, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1972, c. 2, s. 186-202.
- ESİN Emel**, “İç Asya’da M. Ö. 6 Bin Yılında Türklerin Atalarına Atfedilen Kültürler”, Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, c. 1. , s. 727.
- ESİN Emel**, “Türk Sanatında İkonografik Motifler”, Ötüken Yış, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004, s. 26-27.
- FAYDAOĞLU Emine, Metin Saip Sürücüoğlu**, Orman Fakültesi Dergisi, “Geçmişten Günümüze Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Kullanılması ve Ekonomik Önemi”, Kastamonu Üniversitesi, 2011, s. 52 - 53
- GEZER Ülkü**, 16. yy. “Osmanlı Kumaşlarındaki Motiflerin Sembolik Yönden İncelenmesi ve Günümüze Yansımaları”, T.C. MSGSU SBE GTS

Ana Sanat Dalı Halı, Kilim ve Kumaş Desenleri Programı,
Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, İstanbul 2012.

GARGI Zeynep, “Orta Asya’dan Osmanlı’ya Türk Deri Sanatı ve Aksesuarları Üzerine Bir Kimlik Araştırması,” T. C. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekstil Anasanat Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2000.

GÖMEÇ Saadettin, Kök Türkler Tarihi, Akçağ Yayıncılık, Ankara 1999.

GÜLGEN Hicabi, Türk İslâm Sanatları Tarihi, Matger Matbaa, Bursa 2011

GÜRSOY Muzaffer, “Doğu Kazakistan Demir Çağı Kurganları”, T. C Gazi Üniversitesi SBE, Arkeoloji Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012, s. 84.

HASOL Doğan, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yem Yayınları, İstanbul 1998.

HURAN Defne, “16. Yüzyıl Safevi Dönemi İran Tezhip Sanatının Günümüzdeki Takı ve Aksesuar Üzerindeki Etkileri,” T.C. Haliç Üniversitesi SBE Tekstil ve Moda Tasarımı Ana Sanat Dalı Tekstil ve Moda Tasarımı Programı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017.

IŞIK Salih “Hayat Ağacı ve Kutsal Ağaçlar: Türk ve Çin Mitolojisi Üzerine Bir Karşılaştırma”, Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, c. 5, sa. 11, s. 548.

KUBAN Doğan, Anadolu-Türk Mimarısının Kaynak ve Sorunları, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1965.

KÖROĞLU Gülgün, Anadolu Uygarlıklarında Takı, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2004.

KAFESOĞLU İbrahim, Türk Milli Kültürü, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010.

KESKİNER Cahide, Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler-Hatâyî, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 2002, s.1.

KAHVECİ Mücella, “21. Yüzyıla Giderken Geleneksel Türk El Sanatları” Folkloristik, Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı, Ankara 1998, s. 387.

KOÇ Turan, “İslâm Sanat Geleneği ve Estetik”, Eski Yeni, Anadolu İlahiyat Akademisi, Ankara 2010.

KÖK Elif, “Türk Sanatı Tarihinde Erken Devir Sorunsalı”, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013.

- KÖROĞLU Gülgün**, Anadolu Uygarlıklarında Takı, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2004.
- KUBAN Doğan**, Anadolu-Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1965.
- KUBAN Doğan**, Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2010.
- LEVED Ağâh Sırrı**, “ Türk Edebiyatı Tarihi”, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- LENTZ Thomas Glenn Lowry**, PRICELY and Vision, Los Angeles Country Museum of Art, Washington, 1989, s. 95.
- LAZİBOĞLU Halid**, “İran’da Ne kadar Türk Vardır, Nerelerde Oturlar”, Türk Kültürü, Mayıs - Ağustos, 1980, sy. 211-214, s. 195.
- LINGS Martin**, Kur’an Hat ve Tezhibinden Parıltılar, İTO Ticaret Odası, İstanbul 2012.
- MAHLER Jane Gaston**, “Dördüncü ve Onuncu Yüzyıllar Arasında Çin San’atı ile Münasebetler”, Türk Kültürü El Kitabı, İslâmiyetten Önceki Türk San’atı Hakkında Araştırmalar, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972, c. 2, s. 118-124.
- MERT Ahmet**, “Süsleme Sanatlarında Hatayi Motifi ve Tarihsel Gelişimi”, T. C. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları, Eğitim Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.
- MÜLAYİM Selçuk**, Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.
- MÜLAYİM Selçuk**, Sanata Giriş, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul 1994.
- MÜLAYİM Selçuk**, “Sanatta Fildişi”, DİA, İstanbul 1996, s. 74-75.
- MÜLAYİM Selçuk**, Değişimin Tanıkları, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999.
- OCAK A. Yaşar**, Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, İstanbul 1983.
- ÖGEL Bahaeddin**, Türk Mitolojisi, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995, c. 2, s. 469-472.
- ÖZCAN Nermin**, “Safevî Devri Tezhip Sanatı”, T. C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları, Tezhip Anasanat Dalı, Sanatta Yeterlik, İstanbul 1998.

- ÖZEL Mehmet**, Türkiye'nin Şaheserleri, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Ankara 1997.
- ÖZKEÇECİ İlhan**, Zamanı Aşanlar, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 2004.
- ÖZKEÇECİ İlhan**, Doğu Işığı, Graphis Matbaa, İstanbul 2006.
- ÖZKEÇECİ İlhan, ÖZKEÇECİ Şule Bilge**, Türk Sanatında Tezhip, Seçil Ofset, İstanbul 2007.
- ÖZKEÇECİ İlhan**, Türk Sanatı'nda Kompozisyon, Plastik Ofset, İstanbul 2008.
- ÖZSOY Hamide Nur**, "Tezhip Sanatında Kullanılan Bitkisel Motiflerin Kökenleri", FSM Vakıf Üniversitesi GSE, Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.
- ÖZSOY Hamide Nur**, "Geleneksel Sanatlarımızdaki Bitkisel Kompozisyonların Temeli Olan helezonların Tarihçesi" FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, Bahar, Mega Basım, İstanbul 2020, sy. 15, s. 459.
- ÖZTÜRK Bahadır**, "Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemi Halılarının Tasarım Özellikleri ve Restitüsyon Çalışmaları", T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı Sanatta Yeterlik Tezi, İzmir 2011.
- ÖZTÜRK Mustafa**, "Konya ve Çevresinde Anadolu Selçuklu Dönemi Çinilerinde Kullanılan Bitkisel Motiflerin Dili ve Resim Eğitimi Açısından İncelenmesi", T.C. Selçuk Üniversitesi SBE Güzel Sanatlar Anabilim Dalı Resim-İş Öğretmenliği Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008.
- ÖZCAN Nermin**, "Safevî Devri Tezhip Sanatı", T. C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları, Tezhip Anasanat Dalı, Sanatta Yeterlik, İstanbul 1998.
- ÖZEL Mehmet**, Türkiye'nin Şaheserleri, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Ankara 1997.
- PAMUK Nuray**, "Çin'in Tang Hanedanlığı Döneminde Türkler'in Çinliler Üzerindeki Kültürel Etkileri," T. C. Ankara Üniversitesi, SBE, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012.
- RICHTER Gisela**, Yunan Sanatı, Öz Ofset Matbaacılık, İstanbul 1984.
- ROX Jean Paul**, Orta Asya-Tarih ve Uygarlık, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2001.
- ROZWADOWSKİ Andrzej**, "İlk Çağ Orta Asya Şamanizm'inin Dinamikleri ve Taş Sanatı", Türkler Ansiklopedisi, Ankara 2002, c. 3, s. 1651.

- SADIKOĞLU Perihan**, “Antik Mısır’ın Günümüz Sanatına Uzantıları ve Bir Yeniden Yorumlama”, T. C. Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.
- SERİN Muhittin** (Edt.), İslâm Sanatları Tarihi, Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2084, Web Ofset Eskişehir 2012, s. v.
- SERİN Muhittin**, “Hat Sanatı”, Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2084, Web Ofset, Eskişehir 2012, Ünite 4, s. 65-66.
- SEVİM Sıddıka Sibel**, Seramik Dekorları, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2003.
- STEIN Aurel**, Ancient Khotan II. , Oxford University Press, Oxford London 1907.
- STEIN Aurel**, Serindia Vol 4. , Oxford at the Clarendon Press, London 1921.
- STEİN Aurel**, Wall Painting from Ancient Shrines in Central Asia, Oxford University Press, Londra, 1948.
- SÖZEN Metin, TANYELİ Uğur**, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.
- SÖZEN Metin**, Tarihsel Gelişimi İçinde Türk Sanatı, Anadolu Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1983.
- SUBAŞI Hüsrev**, “Ahşap Sanatı”, Türk İslâm Sanatları Tarihi, Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2084, Web Ofset, Eskişehir 2012, Ünite 9, s. 196.
- TANYU Hikmet**, “Türkler’de Ağaçlarla İlgili İnanışlar”, Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı, 1975, Ankara 1976, s.131.
- TAŞAĞIL Ahmet**, Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2004.
- TAŞKALE Faruk**, “Tezhip Sanatının Kullanım Alanları”, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, MSÜ SBE, İstanbul 1994.
- TANINDI Zeren**, “ Başlangıcından Osmanlı’ya Tezhip Sanatı”, Hat ve Tezhip Sanatı, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2015.
- TEKİN Erdoğan**, Türkiye’nin En Güzel Yaban Çiçekleri, G. M. Matbaacılık, İstanbul 2007.
- TEKİN Murat**, “Eski Mezopotamya’da Coğrafi ve Etnik Yapı”, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi II. , Tokat 2014, s. 114.
- TURANİ Adnan**, Dünya Sanat Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999.

- TULUMBACI Rüya**, “Alexandria’daki (İskenderiye) Buluntular Işığında İ.Ö. 3.Yüzyılda Mısır Sanatında Görülen Kültür Etkileşimleri”, T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2018.
- UŞAK Yeşim**, “Türk El Sanatları’ndaki Bitkisel Motifler ve Makine Halısı Baskı Desenlerinde Kullanımı” T.C. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü El Sanatları Eğitimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.
- ÜNVER Süheyl**, Fatih Devri Saray Nakışhanesi ve Baba Nakkaş, İstanbul Üniversitesi Milli Kültür Eserleri, İstanbul 1958.
- ÜSTÜER Ali Cengiz**, Mozaik Sanatı, Engin Yayıncılık, İstanbul 2002
- YAĞAN Şahin Yüksel**, Türk El Dokumacılığı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1978.
- YAMANLAR Minako Mizuna**, “Hatayi Motifinin Menşei” , Dokuzuncu Milletlerarası Türk Sanatı Kongresi, Ankara 1995, s. 445-448.
- YETKİN Şerare**, “Abbasiler”, Madd. , DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, c. 1. , s. 49-56.
- YÜCEL Erdem**, İslam Öncesi Türk Sanatı, Kanaat Matbaası, İstanbul 2000.
- ZARE Golshan**, “İran Bitki Ressamlığı”, Z Dergi, Seçil Ofset, İstanbul 2017, s. 41.

İnternet Kaynakları

<https://asianart.org/>

<https://www.metmuseum.org>

<https://tarihvearkeoloji.blogspot.com.tr>

dsr.nii.ac.jp/toyobunko

<https://depts.washington.edu/silkroad/museums/srmuseums.html>

<https://archnet.org/sites/>

<http://collections.vam.ac.uk>

<https://webcache.googleusercontent.com>

<https://acikders.ankara.edu.tr>

<http://tahran.be.mfa.gov.tr>

<https://islamansiklopedisi.org.tr>

<https://www.plantdergisi.com>

<https://www.bilgipedia.org>
<https://www.pinterest.com>
<https://www.hermitagemuseum.org>
<http://dsr.nii.ac.jp/toyobunko>
<http://www.electrummagazine.com>
<https://2.bp.blogspot.com>
<https: http://britishmuseum.org>
<feltingandfiberstudio.com>
<https://hiveminer.com>
<http://megep.meb.gov.tr>
<https://www.agakhanmuseum.org>
<https://vortexflowers.net>
<https://www.researchgate.net>
<https://altoonsultan.blogspot.com>
<https://www.e-dunhuang.com/>
<https://www.jerseyyards.org>
<https://www.healthbenefitstimes.com>
<httphttps://www.eggert-baumschulen.des>
<www.wildflower.org>
<http://www.aoder.org.tr/tr/altin-oran/36.aspx>
<https://www.megalithic.co.uk>
<https://www.guimet.fr/collections>
<http://www.antikalar.com>
<http://www.yoldakiizler.com>
<https://theme.npm.edu.tw>
<http://www.asergeev.com>
<https://www.minnesotawildflowers.info>
<http://www.artic.edu/aic>
<https://www.friendsofthewildflowergarden.org>
<https://www.pnwflowers.com>

<http://absfreepic.com>
<https://uni.edu>
<https://www.shutterstock.com>
<https://travelbulgarianews.bg>
<https://www.timesofisrael.com>
<http://www.smb-digital.de>
<http://britishmuseum.org>
<http://www.mustafacambaz.com>
<https://www.minnesotawildflowers.info>
<http://www.asergeev.com>
<https://encrypted-tbn0.gstatic.com>
<https://www.vam.ac.uk>
<https://mimirbook.com/tr>
<https://okuryazarim.com>
<http://galeri.netfotograf.com>
<https://adenium.tucsoncactus.org>
<https://www.ornamental-trees.co.uk>
<http://www.americansouthwest.net>
<https://www.milliyet.com.tr>
<http://www.turkbilimi.com>
<http://archivo.infojardin.com>
<https://ngoosen.fotki.com>
<https://tr.pinterest.com>
<http://gofiguremath.org>
<https://yenidenergenekon.com>
<https://archnet.org>
<http://hayatagacidergisi.com>
<https://web.extension.illinois.edu>
<https://chimeraav.com>
<http://www.peakpx.com>

<https://www.flowersforums.com>
<https://www.efidanmarketim.com/>
<https://www.dreamstime.com>
<https://www.archaeology.org>
<https://encrypted-tbn0.gstatic.com>
<https://chimeraav.com>
<https://www.bluestoneperennials.com>
<http://dogalhayat.org>
<https://dengarden.com>
<https://collections.lacma.org>
<https://www.123rf.com>
<http://yabanibitkilerimiz.blogspot.com>
<https://www.wildaboutflowers.ca>
<https://calscape.org>
[https://floweroflifemystery.wordpress.com /](https://floweroflifemystery.wordpress.com/)
<artifacts.flowerofliferesearch.com>
<https://www.ancient-origins.net>
<https://study.com/academy>
<https://pxhere.com/>
<https://www.dtbrownseeds.co.uk>
<https://tr.pinterest.com>
<https://seedcorner.com>
<http://www.transformationalgardening.com>
<https://www.khanacademy.org>
<https://www.growyoursecretgarden.com>
<https://riverdalepress.com>
<http://tropical.theferns.info>
<https://www.pondtrademag.com>
<https://bergenwatergardens.com>
<https://www.insectimages.org>

<http://english.visitbeijing.com>
<https://www.researchgate.net>
<https://www.techmezone.com>
<https://www.reddit.com>
<https://www.bethlehem.edu>
<https://www.ntv.com.tr>
<http://vps343.pairvps.com>
<http://islamic-arts.org>
<https://bilimgenc.tubitak.gov.tr>
http://docs.neu.edu.tr/staff/buket.asilsoy/PM%20204_3.pdf
<https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/minyatur-sanati>
<https://www.biyologlar.com/bitki-yaprak-tipleri-ve-gorevleri-yaprak-cesitleri>
<http://bursatime.net/2014/12/bursahaber/yesilin-hazineleri-yesil-cami-ve-turbe/>
http://www.iznik-art.com/Classics_Of_Iznik_Art_By_Ismail_Yigit.html
<https://www.world-archaeology.com/world/europe/georgia/worlds-oldest-cloth/>
https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/11812/mod_resource/content/1/12.%20Hafta%20C4%B0ran%20Bah%C3%A7e%20Sanat%C4%B1.pdf
<https://tr.khanacademy.org/humanities/ancient-art-civilizations/greek-art/beginners-guide-greece/a/ancient-greece-an-introduction>

DİZİN

A

Abbâsî, xiv, 39, 85, 143, 171
ahşap, vii, 24, 29, 30, 33, 35, 52, 64
akanthus, 43
akantüs, 65
Altın, xii, xiv, xv, xvi, xvii, xviii, 40, 53, 58, 83, 90,
101, 102, 104, 107, 110, 116, 118, 122, 124,
131, 137, 141, 142, 143, 148, 156, 159
Altın Oran, 53
aplike, 25
Arşimet, xii, 50, 53, 54

B

Bizans, iv, vii, 2, 18, 44, 45, 64, 196, 198
Bronz, xii, xv, xvii, xxii, 39, 56, 82, 107, 115, 140,
159, 167

C

cam, vii, 31, 32, 33, 44, 46, 52, 64
Cam, xii, xiv, xvi, xvii, xviii, xxi, 31, 32, 40, 60, 92,
99, 116, 119, 132, 141, 147, 150, 197
cilt, 2, 20, 22, 24, 32, 33
cilt kapağı, 24, 33

Ç

Çin, iv, vii, xii, xiii, xiv, xv, xvi, xvii, xviii, 2, 11, 14,
17, 24, 32, 34, 35, 36, 37, 39, 57, 71, 72, 78, 81,
84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 94, 99, 100, 112, 117,
125, 127, 128, 134, 135, 136, 142, 148, 149,
170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178,
181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189,
197, 199, 201, 202, 203, 204
çini, 22, 28, 33

D

deri, vii, 24, 25, 30, 35
dokuma, vii, 25, 26, 33, 35, 38, 46
Dokuma, xii, xiii, xiv, xv, xvi, xvii, xviii, xix, xxi, xxii,
26, 57, 62, 70, 72, 89, 96, 100, 104, 117, 128,
135, 141, 148, 154, 166, 169
dokuma sanatı, vi, viii, 10, 17, 18, 22, 23, 29, 32,
34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 44, 45, 46, 47, 192
Dokumacılık, 39

E

Ebru, xvi, 24, 32, 199
Emevî, xii, xvii, xx, 22, 59, 60, 134, 142, 176, 177,
184

F

Fibonacci, 50, 53
fildişi, 24, 29, 30, 44, 46
Fildişi, xiii, xviii, 104, 147, 198, 202

G

Göktürk, 11, 18
gümüş, 27, 29, 40

H

halı, 25, 40
Hat, 4, 6, 20, 21, 22, 122, 168, 197, 200, 202, 204
hatâyî, 2, 3, 4, 6, 9, 23, 78, 79, 81, 82
Hayvan üslûbu, 13
helezon, viii, 43, 46, 49, 51, 53, 54
helezonlar, 2, 41, 42, 43, 50, 52, 55, 193
Hun, xiii, xv, 11, 13, 18, 27, 69, 81, 106, 108, 109,
170, 173, 184, 199, 200
hüsn-i hat, 23

İ

İpek, vii, xiii, xiv, xvi, xvii, xviii, xix, 35, 37, 74, 85,
86, 89, 100, 128, 134, 135, 148, 149, 152, 160,
166, 169, 197, 198
İpek Yolu, vii, 35, 37, 197, 198
İran, iv, vii, xii, xiii, xiv, xv, xvi, xvii, xviii, xix, xxi, xxii,
2, 18, 20, 28, 36, 37, 38, 39, 40, 58, 60, 71, 72,
75, 85, 90, 91, 92, 101, 107, 112, 119, 126, 141,
156, 160, 166, 167, 170, 171, 172, 173, 174,
175, 177, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185,
186, 188, 190, 191, 201, 202, 205
İslâmiyet, 2, 10, 11, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 23, 33,
37, 38, 39, 98, 194

K

kağıt, 35, 36, 52
Kakmacılık, 30, 198

katı', 2, 22, 24
keçe, 24, 25
Keçe, xiii, 25, 68
kivrık dal üslûbu, 14
Kivrık dallar, 52
Kumaş, xii, xiii, xiv, xv, 84, 85, 109, 201
kutsal ağaç, 16
Kutsal ağaç, 48

L

lotus, 37, 42, 43, 47, 78, 79, 81, 92, 94, 164, 194
Lotus, xiii, 15, 43, 48, 78, 79, 80, 81, 82, 86, 87, 98,
197, 198, 199
lüster, 28

M

maden, 27, 28, 33, 46, 48, 52
mermer, 30, 43
mezar taşı, 27
Mezopotamya, iv, vii, xiii, xv, xviii, 2, 20, 28, 31, 34,
47, 48, 54, 64, 71, 81, 147, 156, 173, 174, 178,
179, 181, 184, 185, 189, 190, 197, 204
Mezopotomya, xii, xvi, 41, 45, 47, 59, 118
Mısır, iv, vii, xii, xiii, xv, xvi, xvii, xviii, xix, 2, 18, 20,
24, 31, 34, 38, 41, 45, 46, 47, 48, 54, 57, 60, 64,
70, 81, 82, 110, 116, 117, 124, 132, 135, 158,
164, 166, 170, 171, 173, 174, 175, 176, 179,
180, 181, 182, 184, 185, 186, 187, 190, 191,
204, 205
minyatür, 2, 20, 22, 29, 39
mozaik, 28, 44
Mozaik, xii, xvi, xviii, xx, xxi, xxii, 20, 45, 47, 59, 70,
116, 147, 158, 205

N

nergis, 37, 44, 64
Nilüfer, xiii, xxi, 40, 78, 79

O

Orta Asya, iv, viii, xii, xiii, xiv, xv, xvii, xviii, 10, 11,
12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 25, 27, 28,
29, 30, 33, 35, 36, 38, 39, 49, 68, 69, 72, 73, 74,
78, 81, 86, 89, 100, 106, 109, 110, 116, 126,
140, 141, 142, 148, 160, 170, 171, 172, 173,
174, 175, 177, 178, 179, 181, 182, 184, 186,
188, 189, 190, 192, 196, 200, 201, 203

P

palmet, 38, 42, 43, 65
palmiye, 24, 40, 42, 44, 47, 48, 65
papierüs, 24, 46, 47
penç, viii, 2, 3, 5, 6, 9, 42, 43, 48, 81, 97, 98, 106,
123, 131, 156, 163, 194

R

Revzen, xiv, xvi, xviii, xx, 96, 114, 122, 128, 145,
153, 162
Roma, iv, vii, xv, xvi, xvii, xviii, xix, xx, xxi, xxii, 2, 18,
32, 42, 43, 44, 45, 57, 58, 64, 70, 81, 110, 111,
116, 125, 133, 141, 147, 158, 165, 166, 170,
173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181,
184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 197

S

Seramik, xii, xiii, xv, xvi, xvii, xviii, xix, xx, xxii, 21,
28, 29, 39, 55, 57, 60, 71, 72, 73, 74, 82, 101,
120, 124, 132, 142, 143, 149, 157, 161, 164,
166, 204
spiral, 50, 53, 147
spiraller, 55
Stilizasyon, 5, 193

Ş

şakayık, 37, 64, 66, 67, 79, 81, 82, 98, 194

T

Taç yaprak, 98, 106, 114, 156
taş, vii, 27, 40, 46, 47, 48, 52
Taş, xiii, xiv, xvii, 16, 19, 27, 30, 71, 88, 134, 142,
199, 203
tezhip, 2, 20, 22, 33, 38, 215
tunç, 40

U

Uygur, xii, xvi, 11, 14, 15, 18, 22, 29, 31, 78, 81, 84,
85, 99, 117, 174, 175, 182, 183, 196, 198, 199

Y

yapraklar, 4, 5, 8, 9, 23, 42, 45, 80
Yunan, iv, vii, xv, xvii, 2, 11, 18, 38, 40, 41, 42, 43,
44, 64, 81, 107, 132, 133, 140, 173, 176, 177,
184, 187, 188, 200, 203

EKLER

Eser 1

Eser 2

